

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za zgodovino

DIPLOMSKA NALOGA

Viktorija Kante

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za zgodovino

Diplomska naloga

»V Ameriko!«

(izseljevanje iz ribniškega področja do druge svetovne vojne)

Mentor: doc. dr. Mitja Ferenc

Študentka: Viktorija Kante

Ljubljana, februar 2002

VSEBINA:

1. UVOD.....3

2. POJAV IZSELJENIŠKE MRZLICE.....7

3. »PAŠALO JIM NI, PA SO ŠLI.«.....9

4. »MOJ OČE JE PRVIČ ŠEL NA ŠVERC, DRUGIČ PA S POSOM.«18

5. »DO LJUBLJANE SO ŠLI Z VLAKOM, POL SO ŠLI PA S ŠIFOM, SO BLI DESET DNI, AL` PA ŠE VEČ GOR.«25

6. KOLIKO JIH JE ODŠLO IZPOD DOMAČEGA KROVA NA TUJE?.....38

6. 1. »IZ NAŠE VASI JIH JE ŠLO JAKO DOSTI.«50

6. 1. 1. *Breg*50

6. 1. 2. *Breže*52

6. 1. 3. *Bukovica*55

6. 1. 4. *Dane*56

6. 1. 5. *Dolenji Lazi*58

6. 1. 6. *Dule*61

6. 1. 7. *Gorenja vas*.....62

6. 1. 8. *Goriča vas*.....64

6. 1. 9. *Hrovača*66

6. 1. 10. *Jurjevica*68

6. 1. 11. *Kot*70

6. 1. 12. *Lipovec*.....72

6. 1. 13. *Makoše*.....73

6. 1. 14. *Nemška vas*75

6. 1. 15. *Otavice*.....78

6. 1. 16. *Ribnica – trg*.....79

6. 1. 17. *Sajevec*.....83

6. 1. 18. *Slatnik*.....84

6. 1. 19. *Sušje*.....86

6. 1. 20. *Škrajnek*88

6. 1. 21. *Velike Poljane*.....89

6. 1. 22. *Vrh*.....90

6. 1. 23. *Zadolje*.....91

6. 1. 24. *Zapuže*.....92

6. 1. 24. *Žlebič*.....93

6. 1. 26. *Žukovo*94

7. »PRAV AMERIČANSKO! VSE, KAR JE NAJBOLJ VELIKANSKO, SE V AMERIKI NAHAJA!«96

8. ZAKLJUČEK.....99

10. VIRI.....102

11. LITERATURA104

12. ALBUM IZ RAZSTAVE »V AMERIKO!« V MUZEJU MIKLOVA HIŠA RIBNICA.....106

1. UVOD

Pričujoča diplomatska naloga je nastajala vzporedno s pripravami na razstavo »V Ameriko! – (izseljevanje iz Ribniške doline do druge svetovne vojne)« v Muzeju Miklova hiša Ribnica. Tam sem se namreč zaposlila v februarju 1999 kot absolventka zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Priprave na razstavo so se pričele že pred mojim prihodom. Dean Ceglar je od oktobra 1998 pripravljala raziskovalno nalogo o izseljevanju iz Ribniške doline pred 2. svetovno vojno. Njegovo delo je bilo zaključeno v juliju 1999. Pri svojem delu je »prečesal« arhive in ostale ustanove, ki hranijo gradivo o izseljevanju iz Ribnice.¹ Ceglarjeva mikroštudija mi je bila vodilo in osnova pri pripravi razstave. Ker pa mora biti muzejska razstava »živa«, zanimiva za obiskovalce, sem se odpravila na teren, med ljudi, po njihove spomine in zaprašene predmete.

Za izseljenci ni ostalo veliko oprijemljivega; nekaj fotografij, sem ter tja kakšno porumenelo pismo in kovček, s katerim so se tisti redki vrnili domov. Ostali pa so globoki spomini nanje. Ljudje vedo še veliko zanimivega povedati o njih in marsikatera zgodba je orosila oči tako pripovedovalcu kot meni, zapisovalki. Do odprtja razstave je prišlo v septembru 2000. Prvi del razstave odgovarja na vprašanja kdaj, kam in zakaj so naši rojaki odhajali. Drugi del je namenjen poti, ki jo je moral izseljenec opraviti od domačega praga do obljubljenе dežele. Tretji pa je namenjen usodam posameznikov iz Ribniške doline; v tem delu so predstavljeni predmeti izseljencev, njihove življenjske zgodbe pa so strnjene v albumu, ki si ga lahko ogledate tudi ob koncu te diplomske naloge.

Razstavo začinja in zaključuje razstave pesem Lepa Vida. Vida je simbol hrepenenja po nečem neznanem, tujem, kakor je po Ameriki hrepenelo nešteto ribniških, slovenskih in evropskih izseljencev. In zakaj Lepa Vida na razstavi v Ribnici? Splošno znano je, da je Lepa Vida Prešernova. Ampak pred njim je zapisal ribniški graščak, mecen in zbiralec narodnega blaga Jožef Rudež, za njim pa neznana roka za Emila Korytka. Po tem besedilu je Prešeren spesnil svojo Lepo Vido.

¹ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Državni arhiv Slovenije, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, NUK, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Inštitut za narodopisje ZRC SAZU, Slovenska izseljenska matica, Geografski inštitut ZRC SAZU, Inštitut za novejšo zgodovino

Spomini - ustni viri informatorjev s terena so mi postali temelj, na katerem sem gradila pričujočo diplomsko nalogo. Izpovedi v največji meri puščam v domačem jeziku pripovedovalca, razen tam, kjer sem celotno pripoved združila. Pri pripravi diplomske naloge sem se odpravila tudi v arhiv župnije Ribnica. Pregledala sem obstoječe popise duš - Statuse animarum. Z analizo le-teh sem želela priti do podatkov koliko ljudi se je izselilo z ribniškega področja. Analizirala sem vse vasi, ki spadajo v ribniško župnijo. V diplomsko nalogo poleg ostale literature vpletam tudi vesti iz Dolenjskih novic (1885 – 1941), tako da na ta način predstavljajo tretji temelj naloge.

Razstava v muzeju je bila namenjena izseljevanju iz Ribniške doline, in se tako ni ozirala niti na občinske niti na župnijske meje. V diplomski nalogi sem se omejila na število izseljenih iz ribniške župnije, ustni viri pa segajo izven teh meja. Ostajam pa pri nalogi v enakem časovnem okviru kot ga obsega razstava – od »začetkov« izseljevanja do druge svetovne vojne.

Ta diplomska naloga naj bo zahvala vsem, ki so mi pomagali pri razstavi in posledično tudi pri diplomi. Izpostavila bi predvsem informatorje ter Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, brez katerih bi bila tako naloga kot razstava brez bivanja, župnika Maksa Ipavca, ki mi je omogočil vpogled v cerkveni arhiv, mentorja doc. dr. Mitja Ferenca, dr. Miroslava Stiplovška, Tanjo Debeljak, ter nenazadnje družino, prijatelje in sodelavce, ki so z menoj delili zgage in nezgode pri postavljanju moje prve avtorske razstave in pisanju naloge. Celotna stvar se je malo zavlekla, a sedaj je tu, in vsi ste vabljeni na potovanje v sanjsko deželo letečih pišk – Ameriko!

1. Večkrat sem slišal govoriti,
Da v Ameriko je dobro iti:
Kdor je zdrav, korajžen in srčan –
V Ameriki se d'nar zasluži' vsak dan.

2. Tudi meni je prišlo na misel,
Da bi tje daleč v Ameriko šel.
In zares je prišel za to odločen dan,
Ki je bil zame prav žalosten dan.

3. Več pajdašev smo se skupaj zbrali,
Tje v Ameriko smo se podali,
Da b' kaj d'narja zaslužili,
Za stare dni si prihranili.

4. Težko mi je blo od doma se ločiti,
Svoje brate in vse domače zapustiti;
Predenj sem se od vas podal –
Sem zadnjič od vas slovo jemal.

5. Vsi ste me lepo spremili,
Zadnjič z mano govorili.
Z Bogom! Zdravi ostanite,
Na me nikar ne pozabite!

6. Prot' Ljublján' smo se peljali,
Lepo vas smo ogled'vali,
Zadnjič kranjsko vino pili,
Smo prav veseli bili.

7. Iz Ljubljane naprej smo se podali,
Po železnici smo se peljali,
Na Nemškem smo nemški slišali govorit,
Svojo špraho smo mogli zapustit'.

8. Proti Bremnu smo se peljali,
Velikanske »šife« ogledovali:
Videli smo strašno morje –
Oh globoko in široko morje.

9. Potem na barko so nas peljali,
Da so nam postelje pokazali.
Al, - b'la je postelja iz štirih dilj –
Večni Bog se nas usmil'!

10. Rekel nam je »šif-kapitan«:
Jaz vas v Ameriko peljam.
Barka je plavala od morja preč –
Potem Evrope nismo vid'li več.

11. Čez dvanajst sto nas je b'lo komradov
Nemških in Slovenskih bratov:
Smo se v Ameriko peljali,
Da b' si d'narja kaj nabrali.

12. Morske vožnje peti dan –
Ta je bil za nas strašan:
Strašni valovi so vzdig'vali,
Barko sim in tje motali.

13. Žene, otroci so jokali,
Ker so se britke smrti bali,
Usmili se nas večni Bog,
In reši nas iz teh nadlog!

14. Vsi ljudje smo zdaj upili,
Vsak pa svoje smo molili:
Svet'ga Miklavža smo prosili,
Da se ne bi potopili.

15. Na vse kraje smo gledali,
Proti Bogu smo zdihovali,
Da b' bil skoraj tisti dan,
Da b' zagledal' suho stran.

16. Oh, da b' skoraj bil tist dan,
Da b' zagledal suho stran!
Pa še le dvanajsti dan
Smo zagledal' suho stran.

17. Daleč tam okrog in okrog
B'lo je mesto Novi Jork.
Muzko smo na bark' igrali,
In ljudje so gor plesali.

18. Predenj so nas z barke dali,
Skupej so nas še pozvali,
Rekoč: Morje je široko tristo mil –
Na morju pet ljudi zgubil.

19. V globoko morje so jih pokopali,
Tam bodo sami dan čakali:
Pot v Evropo jim je zaprt:
Grob na morji jim je odprt.

20. Nas so na suh »plac« peljali,
Tam so nas vse zapisali;
Več reči so nas prašali,
Al mi šprahe nismo znali.

21. Iz Noj – Jorka se peljali,
Amerikanska mesta ogled'vali:
Smo se vozili štiri dni,
Da smo pršli do kranjskih ljudi.

22. Po Minesoti smo se vozili,
Puste dežele tu vidli.
V tej deželi so pa divjaki,
Ki mor'jo v puščavah prebivati.

23. Divjaki ne znajo polja obdel'vati;
Od zverin si morjo živež iskati:
Ribe, race, zajci in gosi –
To je njih jed, odkar divjak živi.

24. Ti divjaki so pa taki:
So veliki in kosmati;
Divjaki tiho govorijo,
Nam se pa na smeh držijo.

25. En čas hoč'mo tukaj ostati,
železno rudo premetati;
Tol'ko d'narja zaslužiti,
Da bi mogli domu priti.

26. Dost bi imel še naznanit' –
Pa zdaj ne morem več govorit.
To pisanje je pravično,
Kajti vse je b'lo resnično.²

² Dolenjske novice, Novo mesto, 1888 (15. 3.), št. 6, str. 47

**Izseljeniška družina Alojza Oražma iz vasi Sušje, 30. leta 20. stoletja
(zasebna last Antona in Ivane Oražem, Sušje)**

2. Pojav izseljeniške mrzlice

Človeška vrsta se praktično seli, odkar obstaja. Človeku je širjenje iz njegove matične domovine Afrike vzelo tri četrt milijona let, vse poznejše selitve, ki so korenito spreminjale podobo sveta, pa so se zgodile v veliko krajšem času. Odkritje novih področij zemlje je povzročilo ekspanzijo Evropejcev v novi svet Amerike, Afrike in Avstralije. Noga belega človeka je prodirala v čedalje globlje predele neraziskanega sveta. Rase so se pričele mešati med seboj. V stoletju osvajalnih pohodov belega človeka je padel odstotek domorodcev za celih 90 %.

Prostor na prepihu med Alpami, Panonsko nižino in Jadranom je zaradi odprtosti in prehodnosti od nekdanj vabil k priseljevanju in odseljevanju ljudstev. S formiranjem državnih tvorb se je nomadska svoboda gibanja omejila, nastale so meje. Revno slovensko agrarno področje je bilo zaradi svoje vključenosti v avstrijsko monarhijo bolj ali manj povezano z Evropo in ostalim svetom, vendar ga kmet, predstavnik najštevilčnejšega sloja prebivalstva, ni imel možnosti videti, saj ga niso omejevale le meje, temveč podrejenost zemljiškim gospodom in privezanost na zemljo. Slednja je bila tudi največja ovira pri izseljevanju.

Prvih rešitev kmečkega vprašanja se je proti koncu 18. stoletja lotil že Jožef II. 11. junija 1782 je izdal patent, s katerim je odpravil osebno odvisnost podložnikov, t.i. nevoljništvo, to je vse tiste vezi, ki so še omejevale osebno svobodo podložnikov in jih priklepale na grudo. Kljub temu, da se od konca srednjega veka kmet ni smel več prodajati, podariti ali zamenjati kot stvar, še vedno ni bil popolnoma prost. Zemljišča ni smel zapustiti, ne da bi se odkupil, za žnitev je potreboval dovoljenje zemljiške gosposke, in svojih otrok ni smel vzgajati za druge poklice, kakor le za delo na polju, ako ni njegov gospod drugače določil.³ Jožef II je s svojim patentom odpravil te omejitve, kar pa ni pomenilo, da so lahko vsi kar pobrali svoje stvari in svobodno odšli, saj so bili še vedno dolžni pokorščine zemljiškemu gospodu, za prehod meje pa si je moral vsak posameznik pridobiti posebno dovoljenje države. Pri tem je ostalo do tridesetih let 19. stoletja.

³ Dr. Gruđen, Josip: Zgodovina slovenskega naroda, (reprint prve izdaje, ki je izšla v 6 zvezkih v letih 1910 do 1916), I. del, Mohorjeva družba, Celje 1992, str. 992

Dogodki s konca 18. stoletja so obrnili Evropo in Ameriko popolnoma na glavo. Velika Britanija je doma doživljala industrijsko revolucijo, ameriške prekomorske kolonije pa so ji istočasno ušle z vajeti in 4. julija 1776 razglasile neodvisnost. Konec vojne za neodvisnost leta 1783 je hkrati pomenil tudi dokončen zlom britanske kolonialne oblasti na ameriških tleh. Leto 1789 je prineslo Evropi francosko revolucijo in enakost vseh ljudi pred zakonom, Ameriki pa Washingtona, prvega predsednika federalne vlade Združenih držav Amerike. Evropski kotel iz leta 1789 je brbotal dalje, vrelišče je dosegel v 30. letih 19. stoletja, kaplja čez rob pa je pljusnila v pomladi narodov. Leto 1848 ni prineslo pričakovanega večjega kosa kruha, gospodarski položaj se je še poslabšal. Skoraj vse predele Evrope je začelo pestiti pomanjkanje hrane, možnosti za zaslužek in preživetje je bilo čedalje manj. Obubožani in lačni so si pričeli iskati boljši prostor pod soncem. Tisoči posameznikov so pričeli zapuščati stari kontinent, izseljeniška mrzlica je zajela celotno Evropo in v dobrih sto letih spremenila podobo sveta.

3. »Pašalo jim ni, pa so šli.«⁴

Pomanjkanje hrane je v večjih ali manjših predelih evropskih držav je bilo še v 19. stoletju vzrok za porušenje ravnotežja med številom prebivalstva in možnostmi za življenje. Številni posamezniki so iskali izhod iz tega položaja in se podali na pot, da pridejo do dela, zaslužka in boljših pogojev, kakor so odhajali v časih pomanjkanja hrane, da si najdejo kruha, ki so ga potrebovali za življenje. Migracije so postale množičen pojav, ki se je v gospodarsko zaostalih, predvsem agrarnih državah izražal v odseljevanju, v gospodarsko razvitih, industrializiranih pa v doseljevanju...⁵ Če izvzamemo verske, politične in še nekatere druge »posebne« vzvode, je treba te dejavnike iskati predvsem v demografski eksploziji, preustroju zemljiškoposestnih struktur, spremenjenem načinu izkoriščanja agrarnih in drugih resursov ter trženju proizvodov, neučinkovitosti oziroma odpravi socialnih in ekonomskih blažilnih sistemov, značilnih za tradicionalno, pretežno agrarno ekonomsko logiko nastrojeno družbo starega reda, davčnemu pritisku in zadolževanju, po drugi strani pa v razrasti industrijskega in širšega delovnega tržišča ter razvoju prometnih zvez...⁶ Če povzamemo dosedanje ugotovitve o tem vprašanju, lahko rečemo, da je bil ekonomski in iz njega izvirajoči socialni položaj slovenskega človeka eden glavnih vzrokov za iskanje boljšega in večjega kosa kruha zunaj domačega okolja. Porušeno ravnotežje med naraščajočim prebivalstvom in nezmožnostjo gospodarstva, da ga zaposli in preživi, sproži izseljevanje, saj vsak človek teži k boljšemu življenju, in če ga ne najde doma, ga išče drugod, v tujini...⁷

To je le nekaj misli nekaterih raziskovalcev slovenskega izseljevanja, pri vseh je v ospredju kot glavni vzrok odhoda ekonomski položaj izseljenca. Polona Šega deli vzroke na t.i. »push«; to je tiste faktorje, ki so vplivali na odločitev za odhod iz domačega kraja (kriza kmečkega prebivalstva, pičli dohodki od ekstenzivnega kmetijstva, drobitev kmečke posesti, slabe letine, škodljivci, zadolževanje, ...) in »pull« faktorje, ki so vplivali na izbiro

⁴ Informator Ivana Oražem, Sušje, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000

⁵ Valenčič, Vlado: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne, Dve domovini / Two Homelands 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 43 – 44

⁶ Kale, Aleksej: Razvojni obrisi izseljenske zakonodaje v 19. stoletju in do prve svetovne vojne, Dve domovini / Two Homelands 8, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1997, str. 9

⁷ Drnovšek, Marjan: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana 1991, str. 25

določenega kraja kot cilja odhoda (industrializacija in naseljenost področja, možnost zaposlitve...).⁸

S pojavom izseljevanja iz Ribniške doline v 19. in na začetku 20. stoletja je tesno povezano krošnjarstvo, ki je nekoč tvorilo eno najpomembnejših gospodarskih panog na tem prostoru. Iz prošenj za potovanje, ki so jih Ribničani prek svoje občine pošiljali na okrajno glavarstvo v Kočevje in od tu na deželno predsedstvo v Ljubljano, je razvidno, da so potovali največ po Italiji, avstrijski deželah, Madžarski, Turčiji, Balkanskem polotoku in v Severno Afriko. Amerika kot cilj potovanja ni zabeležena v nobenem ohranjenem potnem dokumentu, vendar se da iz poročil drugih izseljencev razbrati, da so Ribničani krošnjarili tudi po Ameriki.⁹ Najstarejši pisani dokument, ki dokazuje, da so se prebivalci Ribniške doline selili, izseljevali ali pa vsaj potovali in je iz domačih arhivov, je prošnja za potovanje nekega Pogorelza z dne 29. januarja 1859. Pogorelcz je bil rojen leta 1813, poklic neznan, kam je potoval, pa ni napisano.¹⁰

Med prvimi izseljenci iz Ribniške doline v Ameriko je prav gotovo Andrej Andoljšek (roj. 1827) z Velikih Poljan, ki je leta 1860 prišel k škofu Baragi in tri leta misijonaril v njegovi škofiji. V Ameriko je prispela tudi Andoljškova sestra, ki je kuhala Baragi. Baraga je rekel, da ima kuharico iz tistih krajev, kjer pravijo, da je »lajpa rajpa«. Ker tedaj še ni bilo železnice, se je Andoljšek leta 1863 odpravil s parnikom iz New Yorka v San Francisco, v Kalifornijo. Tako je postal prvi slovenski duhovnik, ki je deloval na Pacifiški obali. Med tamkajšnje prve naseljence in rudarje je odšel zato, ker je dobro obvladal nemški jezik. Ko je bila 1869 dograjena prva železnica, ki je zvezala San Francisco z vzhodom, je Andoljšek zapustil Kalifornijo.¹¹

Informatorjem na terenu nisem vnaprej ponujala vprašanj, da jim ne bi vsilila subjektivnega mnenja. Vsi so ponavadi začeli opisovati, kaj so izseljenci delali v Ameriki, kam so šli in kdaj. Informatorjem sem najprej pustila prost tok misli. Dokler jim nisem

⁸ Šega, Polona: Slovenski kostanjarji na Dunaju, Dolenjska založba, Novo mesto 1997, str. 22 – 30.

⁹ Ceglar, Dean: Izseljevanje iz Ribniške doline od srede 19. st. do druge svetovne vojne, Mikroštudija, Ljubljana 1999, str. 24 - 29

¹⁰ Ceglar, Dean: Izseljevanje iz Ribniške doline od srede 19. st. do druge svetovne vojne, Mikroštudija, Ljubljana 1999, str.29; glej prilogo na naslednji strani: Prošnja za potovanje, Državni arhiv Slovenije, Deželno predsedstvo, 413 /1859

¹¹ Monografija Ribnica skozi stoletja, Ribnica 1982, str. 11

38

Oesterreichisch-

kaiserl. königl.

REISEPASS.

Geburtsjahr 1813.

Religionsbekenntniss *Presbyterian*

Statur *normal*.

Gesicht länglich

Hauere ~~penn.~~ *Polymerus*

Augen *brun*

Found _____

Nase *republican*

Besondere Zeichen: *Prima*

Deßsen eigenhändige Unterschrift:

for the ...

[illegible]

Charakter *Grosshais*

Handwritten signature: George Washington

gebürtig *Wien*

suständig

wohnhaft. *Prunus*

Geschäfte *Handlung*

Den 3de selve reiset

CON

Chastanoy

James Buchanan

much before the others.

Dieser Pass ist gültig

Eni Jap.

Im Namen Seiner Oesterreichisch-kaiserlichen zu
Hungarn und Böhmen königlichen und apostolischen
Majestät etc. etc.

werden alle Civil- und Militär-Behörden geziemend ersucht, Vorzeiger dieses
Passes aller Orten frey und ungehindert passiren, auch d^{en}selben nöthigen Falls
allen Vorschub angedeihen zu lassen, wobey man sich zu aller Gegenwillfährde
erbiethet.

Lautz am 24. Februar 1858. Fünfzig Jg.
Gemeinl. Kgl. Adel. Eheleut. vordienst. d. Kaiser
Rath und Rathgeber in Wien.

J. G. Schmid,

ponudila vprašanja, so o vzrokih odhoda redko razmišljali. Večina jih je pred odgovorom razmišljala dlje kot pri drugih vprašanjih. Mogoče ravno to vprašanje informatorju ponuja največ svobode vpletanja lastnega razmišljanja. Sam ni izkusil odhoda, zato lahko samo domneva, kaj je bil pravi vzrok zanj. Na vprašanje sem dobila različne, pa hkrati podobne odgovore. Tudi pri informatorjih se pri iskanju razlogov za izselitev v ospredju pojavita »push« in »pull« faktorja – doma je bil slabo gospodarsko stanje, v Ameriki sta se cedila med in mleko, tam se je dalo boljše zaslužiti in živeti.

»Kraljevina Jugoslavija je bila revna, je bila mizerija«,¹² ali pa »... oče je šel leta 1929, skupaj z vaščani ... deset jih je šlo skupaj. Vsi stari okrog 25 let. Šli so za preživetje svojih družin.«¹³ Gregor Mihelič iz Otavic je v ZDA odšel delno zaradi političnih vzrokov, saj je bil zelo odkrit ter je jasno izkazoval svoje nasprotovanje Habsburžanom. Delni razlog za odhod pa so predstavljali ekonomski razlogi, saj so bile v Ameriki številne ugodne možnosti, ki so predstavljale ugoden vir zaslužka.¹⁴

Pri skoraj vseh informatorjih sem tudi opazila, da je Amerika v prvem trenutku še vedno prisotna kot mit, kot dežela, kjer sta se za izseljence res cedila med in mleko, po malo daljšem razmišljanju pa je prišla na dan tudi temna stran brezposelne in domotožja polne Amerike, saj je tudi »v Ameriki bila taka bovščija«¹⁵ in »od kraja je bilo jako hudo ... tudi tam ni bilo dela.«¹⁶

Nekaj odgovorov je bilo povezanih tudi z bližajočo se nevarnostjo prve svetovne vojne. Ti izseljenci so ujeli zadnji vlak, preden so se zaloputnila zlata ameriška vrata, tako tudi Fred Oberstar iz Rakitnice, ki »je slišal, da so se v Kočevju menili, da bo vojna, je rekel še prijatelju naj gre z njim, vendar ni hotel iti ... pa je smrt dočakal v ujetništvu, v Rusiji. Fred si je pa družino gor ustvaril. Umril je leta 1977.«¹⁷ Ohranila so se štiri Fredova pisma domačim iz obdobja 1915 – 1929.¹⁸

¹² Informator Rudi Zajc, Kot, odlomek iz pogovora 30. 3. 2000

¹³ Informator Jože Ilc, Slatnik, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000

¹⁴ Informator Lydija M. Pulsipher (vnukinja Gregorja Mihelič), Knoxville – Tennessee, ZDA, odlomek iz E – pošte, ki jo je poslala 5. 10. 1999

¹⁵ Informator Rudi Zajc, Kot, odlomek iz pogovora 30. 3. 2000

¹⁶ Informator Frančiška Ambrožič, Sušje, odlomek iz pogovora 11. 4. 2000

¹⁷ Informator Frančiška Henigman, Rakitnica, odlomek iz pogovora 4. 10. 1999, glej tudi prilogo - album!

¹⁸ Vsa pisma so zasebna last Frančiške Henigman iz Rakitnice. Podajam jih v dobesečnem prepisu.

Prvo ohranjeno pismo je Fred 8. 12. 1915 pisal materi:

*Solnce zahaja in izhaja
Cvetje pride zopet gre
Le ljubiezen serčno vstraža
Zvesta ona nezamre*

»Luba moja Mati

Že dolgo vam nisem pisal zakar mi nekar ne zamerite ker nisem znal kjer bise ustavil in zdaj sem se ustavil na Ely pri uvicu Suštarju delam. Zdrav sem zmiram še kar sem v Ameriki hvala Bogu ampak dosedaj je večina vse štapalo zdaj je začelo delat pa še ne prav kakor bi moglo na spomlad se troštajo da bo začelo fajn se delat. Zelo rad bi izvedel kako se kaj imate vi in drugi sorodniki kako je kaj Anton in Janez kje sta in kako sta če sta zdrava al ne.

Zdaj vam vščim vesele božine in novo letne praznike ki ste jih letos dočakali, da bi jih še več let zdravi in veseli bol kakr letos in to kar bol želim, da bi jih še vsaj enkrat skupaj obhajali vsi bratje skupaj in sestre Oh kako bilo to lepo in mater nasredi medol nami in Fraca in tonček in Jožek.

Še enkrat vam voščim vesele praznike vsem skupaj.

Bratoma pište naj mi kaj pišeta kako se imata v vojski in Anton v jetništvu.

Vem da dobro se nemata ampak vse eno bi rad izvede žalostne novice. Zame ljuba mati nekar ne skrbite tukaj smo imeli misjon pred mescom in sem opravil spovet glih kakor v starem kraju. Prosim sestri Fraci povete da naj piše in pošle naslov od Franceta in natančno zapisan zadnič sem pisal mu pa mi je pismo nazaj prišlo ker nisem prav naslov naredu.

Pri uvicu so tudi vsi zdravi uvine sestra Mrjeta so bolni hudo dasmo miselni da bo umrla vodenično bolezen imajo.

Proti koncu mojega pisanja vas lepo pozdravim Antona, Fraco, Janeza, Micko Pri kajzarčnih Fraco Mater Očeta Franceta in recite da se ni treba preveč skrbet.

Pozdravite tudi Pri teti Franci Teto in strica in Fracko in Naceta in tadrugo tamalo. In pri makošarjevih tudi Mico Karla J.F. in druge Pri seljanovih postim pozdravit strica in teto.

Tudi teto mrjano pustim pozdravit iz Janezom sva večkrat skupaj in Lojzom.

Prosim pošlite mi eno sliko od vas od Franece in Micke to vas prosim jaz bi vas rad videl na sliki in sestri pa pište kako dinarov nuca če nima micka čišmov bo ji jaz poslov in vam če jih nucate samo če se bo dalo poslat po pošti. Samo sliko mi pošlite. Srčno vas pozdravim vse posebno pa vas Mati

Vaš sin Fred Oberstar

Ely Minn. P O Bx 95

Nort Amerika

z bogom čez morje in gore

Prosim hiter odgovor.«

Naslednje pismo, ki se je ohranilo, je Fred pisal sestri Micki, in sicer 27. 7. 1927:

»Ljuba Mi Sestra!!!

Po dolgem času ti zopet napišem par vrstic naznanim ti, da sem dobil zadno pismo od Matere in tvoj listek ki je bil priložen na kar se ti lepo zahvalim. Kjer Pisal sem materi tri pisma pa pišejo da nisemo dali nobenega pisma v enem sem poslal 2 dolarja v zadnem pismu ki sem jim pisal za veliko noč pa ni sem nič poslal zato kjer sem mislil kakor seje res zgodilo, da bo zopet kedo ga ukradel. Sedaj Bodem pa oba pisma dal na recepuš ali in šurd. Zato. Prosim ni treba sodid mene da vam nisem pisal.

Ako vam je mogoče dobit kedo pisma krade ga lahko denemo v ječo zadno pismo ki sem pisal je bilo za veliko noč in sem čakal od govora na katero sem dobil to pismo v katerm so zelo užaljeni tudi jaz sem zelo užaljen kjer mi pišejo da sem vas vse pozabil ali eden je pisma uzel ki je mislil, da je denar v sakem pismu ki pride od mene.

Prosim te dajte Mater spoštovat in pomagat kar vam je naj bol mogoče da bodo imeli vsaj na stara leta en par veselih ur kjer so delal zelo terdo njih mlajša leta da os nas zredili gori oni niso deli zase ampak so delali za nas bojo prav učili in zredili da bomo zdravi na duši telesu.

Kako se kaj Franca sestra počuti je li kaj Bolša ko je bila v bolnišnici. Jaz sem bil bolan in ...(ena vrstica nečitljiva) ...začel sem delat za enega družega kjer mi kaže bolje za radi bolezni mogoče bodem prišu domov če bo šlo vse prav čez par let pogledat in obiskat vse svoje

Zdaj vas pa vse lepo pozdravim in vse tukaj Posebno tvojga moža Franceta.

Z Bogom

Drugič vam boden kaj več pisal

V duhu ti roko podam

Prosim piši!«

12. 8. 1929 je Fred pisal materi:

»Ljuba moja Mati!!!

Po dolgem vam zopet pišem par verstic.

Pisal sem vam eno dolgo pismo pred 5 timi mesci pa nisem dobil še nič odgovora ali ste dobili pismo ali ne bi rad vedel, pisal sem vam v zadnem pismu, da imel dosti dela in skerbi in da smo dobili 28 Junia zopet enega dečka in je zelo močan in zdrav to je sedaj vse skupaj pet otrok 2 dečka in tri deklice ta starije dva deček in deklica hodita v šolo.

Imel sem svojo delavnico pa sem zopet prodal in sem si naredil hišo tukaj ko sem imel prej prvo majhno in sedaj glih zdraven eno večijo ta malo sem daj ljudjem ustanovanje drugim kakor veste je dosti dela in skerbi kadar se kaj zdeluje.

Pisal sem vam o mojem položaju in o novem rojenem dečku v zadnem pismu pa nisem do sedaj dobil nič odgovora zato sem se namenil vam zopet pisat vsaj za božične praznike katere zelo želim da bi bilo mogoče jih ob hajat doma z vami vret ali do sedaj usoda ne dovoli še enkrat mogoče če bom živ in zdrav čez nekaj časa bo to mogoče na praviti želim bi jih obhajati tako da bi bili vsi skupaj Brat sestre in starški in z mojo družino vret to bi se mi zelo dopadlo.

Zdaj vam pa voščim vesele Božične in novo letne praznike ki ste ih letos dočakali da bi ih še več let v bolšem zdravju in veselju in v večni milosti božji toje prijateljstvo pri Bogu in ljudeh ki so Božje volje voščim vam vsem to voščilo Janezu in ženi in negovim otrokom Tončku in Jožtu antonovim otrokom Franci od smrek in francetu in vsej družini skupaj Micki in Francetu in vsej družini kjer nevem in se nespominjam koliko in kako im je ime otrokom od družin

Zdaj vas pa prav lepo pozdravim in da bi vas dobilo to pismo pri naj bolši zadovolnosti in zdravju in vse skupaj posbno pa vas ljuba Mati

Vaš sin Fred Oberstar

1201 – 2avd Ave Bo.

Virginia Minn.

U. S. A

Tukaj vam pošlem \$ 5 dolarjev če hočete daijte Micki enega 1 toler.«

Prve štiri strani naslednjega pisma so izgubljene. Iz konteksta se da razbrati, da piše materi. Pismo je moralo biti napisano leta 1929 ali kasneje, saj v prejšnjem pismu, ki je bilo napisano 12. 8. 1929, omenja, da se mu je rodil peti otrok. Ta isti podatek omenja tudi v temu pismu:

»Tukaj življenje ni prav tapravo. Človek mora delat glih ko doma tisti kojni ki so zmiraj furali z nimi.

Ampak tuliko pa znam v starem kraju je začetek jako slab brez denarja in pomoči ako bi malo denarja pri nesel in potem dobival od tukaj po (sto \$ 100 dolarjev) na mesec mislim da bi lepše živel kjer tukaj je življenje zelo drago tukaj me stane za košto en mesec z družino čez sto \$ 100 dolarjev brez obleke tako potem lahko malo vidite kako je tukaj ako sem teden doma da ne bi šel delat me lovi celo leto ako hočem vse v redu plačovati. Otrok imamo 5 – 2 dečka – in 3 deklice drugi teden bodo šli ta stari trije v šolo tako bo zopet malo več dela in koštanje.

Tukaj je letos zelo šuša tako stari ljudje pravijo da ni bilo že petdeset let take šuše tukaj dela je bol malo dobit po kompanijah kjer je dosti ludi brez dela jih je veliko kjer družine rastejo v Amerki po celi Ameriki mislim če bi šteli Krjnske ljudi tukaj ih je sedaj več kakor pa v starem krajin samo krjskih ljudi z onemi ki so tukaj rojeni.

Tukaj je prišla ena ženska iz starega kraja stara 67 let blizi Sodražice doma ki je bila pri nas iz tete merjane kčero tista ki je na domu možena iz Sušja pri nas so bili glih malo prej kakor je brat Anton šel v vojsko so prašiče kupovale že si kaj spominate in Anton je bil v Ribnici je eno tele prodal in ni prišel domu ob času in vi in ona žena Franca ste bili prav hude kjer ni prišel domu in potem je Marjanina hči šla v Ribnico ga iskat po gostilnah in mu je povedala da naj gre domu, ako se jo vi kaj spomnite Žena je precej pri moči in je prišla tukaj k hčeri pravi, da je imela zelo fajn vožno iz starega kraja. Vi ste omenili v zadnem pismu da pri laščah ogradi je sedaj več hiš sedaj bi pa vas rad uprašal kdo ima tišto ogrado mislim da ste mi nekaj pisali ali se jo prepisali na njegovo ime kjer tista

zemlja bo enkrat nekaj vredna pa naj bo že čigavršna. Če jaz bi rad vidu ako bi bilo mogoče da bi vi mogli priti zukaj k meni tako kakor je ta ženska pa se bojim, da ste preslabi u močeh tukaj imam sedaj dost veliko hišo za živet potem čez par let bi šli pa vsi skupaj zopet v staro kraj to bi se meni zelo lepo vidlo in vi bi malo sveta vidli.

Ena lesarca je prišla na farne na farne tista ko sem bil jaz pri njih pret petnajstimi leti prišla je tam 25 let nazaj bila je takrat stara 65 let in žena je sedaj še živa sedaj je že gospodina stara 65 let ta družina je iz Jurjevice, gospodinja je rekla zmirom, da je vaša sestrična.

Zdaj pa skenem to pismo ker je že 3 ura zjutraj vas vse prav lepo pozdravim vse skupaj brez iz vzema moje in vaše prijatelje in sorodnike in mojo družino v duhu v roko podam v vsem skupaj ne vem kedaj je Micke (god) in vaš.«

Nemalo primerov odhoda deklet je bilo zaradi poroke na slepo, ki so jo uredili sorodniki in prijatelji v Ameriki. Tako je šla tudi Terezija Francelj iz Kota, ki si je zelo želela v Ameriko, vendar za potovanje ni imela denarja. Teta jo je preko pisem seznanila z Jožetom Pucljem, ki je kot 19-leten leta 1900 prišel delat v rudnik v Ely, Minnesota. Po nekaj letih, ko si je Jože opomogel, je poslal Tereziji denar za pot. Kmalu po njenem prihodu, leta 1905, sta se poročila in imela sedem otrok.¹⁹

Tudi Francki Ambrožič iz Sušij so v Kirkland Lakeu v Kanadi našli snubca. »Zrihtala ji je žena od njenega brata Janeza enega Bločana, da se je v Ameriki poročila. Njen mož je bil rudar, pa je še ona rudarjem kuhala.«²⁰

16 letna Agnes Prelesnik iz Hrovače je šla v Ameriko zato, da bi si prislužila doto. Mati ji je umrla ob porodu, oče je moral vzdrževati vse otroke. V Ameriko sta Agnes zvabila brata, ki sta že nekaj časa bila tam. Agnes ni ostala v Ameriki samo toliko časa, da bi si zaslužila za doto, ampak se je tam tudi poročila in nikoli več ni obiskala domovine.²¹

¹⁹ Informator Valerie Patnaude (rojena Pucelj) iz Merimmack, New Hampshire, ZDA, odlomek iz E- pošte, ki jo je poslala 25. 4. 2000. Valerie je preko interneta navezala stik z Občino Ribnica, saj je iskala svoje korenine. Z Valerie sva še v stikih, uspelo pa mi je tudi najti njene družinske korenine v Sloveniji. Glej tudi prilogo – album, str. 3!

²⁰ Informator Frančiška Ambrožič, Sušje, odlomek iz pogovora 11. 4. 2000; glej tudi prilogo – album, str. 13 in 14!

²¹ Informator Ivanka Orel, Ljubljana, odlomek iz pogovora 28. 3. 2000, glej tudi prilogo - album!

Frančiška Merhar iz Rakitnice, stara okrog 17 let, je odšla leta 1909, po besedah njenega brata Jožeta, kar tako, starši so jih kar pustili, ni bilo ne dela, ne hrane za številno družino. Tam se je poročila in povlekla še drugi dve sestri za seboj. Čez tri leta je namreč Frančiški sledila tudi sestra Micka, nato pa je leta 1921 odšla še okrog 18 let stara Johana.²²

Dolenjske novice se z vzroki izseljevanja niso pretirano ukvarjale. Sem ter tja je bil v vesti vpleten kakšen stavek, ki se je nanašal na slabo gospodarsko stanje doma, kot npr. »grunti ne nosijo toliko, da bi se mogli preživeti,«²³ ... »v Ameriko se od vseh strani Dolenjske selijo ljudje v novi svet. Ni čuda, ker doma ni zaslužka,«²⁴ drugače pa so pisale predvsem v smislu »ljubo doma, kdor ga ima,« svarile pred telesno in duševno pogubo v Ameriki, rade so objavljale tudi pisma izseljencev, ki pa so se po večini končala z mislijo »Zatorej ne v Ameriko!« ter potopisne črtice z orisom težavne poti.

²² Informator Jože Merhar, Rakitnica, odlomek iz pogovora 4. 10. 1999

²³ Dolenjske novice, Novo mesto, 1885 (15. 4.), št. 8, str. 63

²⁴ Dolenjske novice, Novo mesto, 1890 (1. 4.), št. 7, str. 54

4. »Moj oče je prvič šel na šverc, drugič pa s posom.«²⁵

Leta 1832 je izseljenski patent določil, da je za zakonito izselitev iz države potrebno dovoljenje deželne oblasti. V primeru, da se je kdo izselil brez dovoljenja, se mu je zaplenilo premoženje, njegova oporoka pa je postala neveljavna. Po tem patentu je bil izseljenec vsak, ki je zapustil avstrijske dežele in odšel v tujino z namenom, da se ne vrne več.²⁶ Marčna revolucija ni prinesla zakonskih sprememb glede izseljevanja, saj oktroirana ustava, ki je predvidela pravico državljanov do svobodnega gibanja, ni zaživela.

Leto 1849 je prineslo pomembno spremembo pri premagovanju razdalj iz slovenskega področja proti Evropi. Takrat je namreč stekla železniška povezava Ljubljane z Dunajem. Razdalje so postale krajše in hitreje premagljive, več ljudi je lahko potovalo naenkrat proti istemu cilju.

Državljeni, ki so potovali po deželah, zastopanih v dunajskem parlamentu, niso potrebovali posebnih dovoljenj, razen krošnjarjev, ki so imeli posebne krošnjarske knjižice, ki so bile po izgledu podobne potnim listom.

Z razpadom monarhije leta 1867 na avstrijski in ogrski del, je bil sprejet nov ustavni zakon, ki je uvedel svobodno izseljevanje v tujino. Po tem zakonu je izseljenca pri izselitvi ovirala le še neizpolnjena vojaška dolžnost do države. Možnosti za odhod so se odprle tudi ekonomskim izseljencem. Za izselitev ni bilo več potrebno zaprositi za posebno dovoljenje, pa tudi potni listi niso bili na začetku obvezni, zato je bila kontrola nad številom izseljenih onemogočena.

Z večanjem števila izseljencev se je kontrola pri prestopu državne meje poostrila. Potni list, oz. »pos« (nemško der Pass), kot so ga imenovali v ljudskem jeziku, je postal obvezen za vsakega moškega, ki je prestopil državno mejo. Potni list je prosilec dobil za dobo treh let, po preteku tega obdobja pa je bilo potrebno zaprositi za njegovo podaljšanje, četudi se je prosilec nahajal v tujini. Kdor je odpotoval z namenom, da se ne vrne več, teh

²⁵ Informator Trdan Polde, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000

²⁶ Drnovšek, Marjan: Usodna privlačnost Amerike, Nova revija, Ljubljana 1998, str. 14

pa je bilo seveda največ, prav gotovo ni poslal prošnje za podaljšanje, zato je vprašanje, koliko izseljencev je upoštevalo to določbo.

Avstrijski potni listi niso imeli fotografije, zato so bile možne takšne in drugačne goljufije. Z izdanim potnim listom je lahko potoval nekdo drug, saj je nemalo oseb srednje postave, rjavih las in oči, tako da je opisu²⁷ v potnem listu lahko ustrezal marsikdo. Kranjska deželna vlada se je zavedala tega problema »... da jo mladeniči v vojaški službi skušajo popihati s tujimi potnimi listi čez mejo...«²⁸ in je skušala tudi s tem zajezi izdajo potnih listov, da je moral vsak dokazati, da ima dovolj denarja za eventualno vožnjo nazaj, »če bi ga ameriška gosposka pri izkrcanju slučajno zavrnila«²⁹.

Informatorji v večini primerov niso vedeli, ali so njihovi »Amerikanci« potovali z urejenimi potnimi listinami ali ne.

Tisti, ki so potovali brez urejenih potnih listin in dovoljenj so bili zlasti fantje, ki so bežali pred osovraženo vojaščino. Koliko jih je vzela noč, ne bomo vedeli nikoli. Ubežniki so se morali na poti izogibati kontroli oblasti. Potovanje je bilo za njih še težje, dolgotrajnejše in dražje kot za tiste, ki so potovali po legalni poti. Ubežnikom so na poti pomagali razni agentje, ki so jih skušali spraviti na ladjo in v Ameriko.

Mnoge ubežnike je policija ujela na poti. Pogoste so bile vesti kot je tale: »... dne 11. tega meseca so bili na južnem kolodvoru v Ljubljani prijeti trije fantje, ki so hoteli pobegniti v Ameriko, da bi se izognili vojaški službi. Jeden je bil letos vojakom odbran ... Toda o nesreča. Tukaj v Zalogu je na kolodvoru stal orožnik, ki jih je tako gledal, da so se ga zbali in niso vzeli vožnih listkov do Vidma, ampak marveč le do Ljubljane, tedaj je bilo pa še slabše. Ljubljanska policija jih je imela in odpeljala v zapor...«³⁰

Prebežniki, ki jih je ujela policija, so bili ob denar, ki so ga plačali posrednikom za potovanje, čakala pa sta jih tudi denarna in zaporna kazen. V vseh pregledanih Statusih animarum Župnije Ribnica je zabeležen samo en primer zaporne kazni zaradi poizkusa

²⁷ Potni list je vseboval naslednje kategorije: ime in priimek lastnika, naslov, rojstno letnico, vero ter njegov osebni opis, ki je vseboval opis postave, obraza, oči, nosu, ust, las ter posebnih znamenj.

²⁸ Dolenjske novice, Novo mesto, 1907 (15. 10.), št. 20, str. 205

²⁹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1907 (15. 10.), št. 20, str. 205

bega v Ameriko. Ob Frančišku Ksaveriju Lovšinu iz vasi Sušje št. 17, je opomba, da je bil 24. 6. 1900 zaprt zaradi nameravanega bega v Ameriko. Z drugo pisavo pa je pripisano »Amerika«, torej je omenjeni osebi kasneje uspelo priti v Ameriko. Podobnih primerov je bilo prav gotovo v Ribniški dolini še več, vendar v Status animarum niso vpisani.

Včasih je kdo koga tudi naznanil, da odhaja. Tako je na c.k. žandarmerijsko postajo v Ribnico prispela 9. 5. 1902 odposlana dopisnica, na kateri piše: »Da vam naznanim da se v Ameriko odpeljejo 11 ali 12 ta m. in velik brez pravice in iz Otavic so Ivan Petek št. 1 in Ivan Dejak št. 14. In še velik družig iz sosednih vasi. Nu njih je spremljevalec Gregor Mihelič iz Otavic in gre en dan pred kot drugi.«³¹

Še preden sem zasledila to dopisnico, ki se nanaša na ovadbe na ribniškem koncu, sem imela v rokah zgodbo zgoraj omenjenega Gregorja Miheliča, ki naj bi bil spremljevalec drugih fantov v Ameriko. Zlasti leto 1902 se ne sklada z mojimi zbranimi informacijami o Gregorju Mihelič. Lydia³², Gregorjeva vnukinja, ki živi v Ameriki, mi je po elektronski pošti 26. 9. 1999 poslala obsežno pismo o usodi svojih prednikov. V njem navaja, da se je Gregor Mihelič (roj. 1867) iz Otavic okrog leta 1890 naselil v Ely, Minnesota. V mestu je spoznal Marijo Levstik (roj. 1876), ki je komaj 15 let stara prišla k svoji sestri. Od doma se nista poznala, čez dve leti, leta 1893, sta postala mož in žena. Kupila sta si kos zemlje, Gregor pa si je služil denar kot gozdar. V Ameriki so se jima rodili naslednji otroci: Louis l. 1894, Frenk l. 1895, leta 1896 sta se jima rodila dvojčka, ki sta kmalu umrla, leta 1898 Ludwig, Caroline l. 1899. Leta 1902 se je rodil Joe (Jože), kmalu po njegovem rojstvu pa se je Gregor med podiranjem dreves poškodoval. Zaradi nesreče je prišlo do infekcije noge, zaradi česar je skoraj umrl, hkrati pa je bil delovno nesposoben. Kar 18 mesecev si je zdravil nogo v Duluthu. Leta 1904 se je odločil vrniti v Slovenijo. Mislil je, da bo počasi okreval, nato pa se zopet vrnil v Ameriko, vendar se žena Marija ni hotela več vrniti tja. Domov je družina prišla s precejšnjim zalogajem denarja, kar mu je omogočilo, da se je začel ukvarjati z drugačnimi posli – odprl je gostilno. Po prihodu domov so se rodili še Albina l. 1905, Stanko l. 1907, Ivan l. 1909 in Marija l. 1912. Leta 1911 se je Gregor vrnil v Ameriko s Frankom in Luisom, ki ju je pustil v Lorraine, sam pa je šel obirat jabolka v

³⁰ Dolenjske novice, Novo mesto, 1899 (1. 10.), št. 19, str. 168

³¹ Pogačnik, Teodora: Težave slovenskih izseljencev na poti v Ameriko v letih od 1900 do 1914, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, diplomsko delo, Ljubljana 2000, str. 9; po ZAL, Mesto Ljubljana, Reg l 1187, fol. 936 A – 936 B

Washington. Od tam ga je pot zanesla na Aljasko. Domov se je vrnil leta 1914, da bi še preostalo družino odpeljal pred prvo svetovno vojno v Ameriko, vendar mu ni uspelo pravočasno urediti vseh papirjev, tako da je družina vojno preživela doma in se hkrati povečala še za dva člana – Vinko se je rodil l. 1914, Anton pa l. 1916. Družino pa je doletela tudi tragedija, saj je bil Ludvik vpoklican v vojsko in je padel na fronti 20. maja 1917.

Gregor je torej hodil v Ameriko in nazaj, vendar če se je leta 1902 poškodoval in 18 mesecev okrevaj, ni mogel biti v istem letu tudi spremljevalec v Ameriko odhajajočih fantov. Tudi Mihael Kuzmič³³ navaja enake podatke, kot jih je meni posredovala Lydija, da se je sin Jože kot zadnji rodil v Ameriki, in sicer 14. 3. 1902. Torej je malo verjetno, da bi Gregor že sredi maja istega leta bil spremljevalec, s tem, da se je tega leta še poškodoval in se 18 mesecev zdravil!

Pomislila sem, da v sta v Otavicah bila dva Gregorja Miheliča, vendar – preverjeno po Statusu animarum – nista bila. G. Kuzmiču je – zopet preverjeno – posredoval podatke sam Jože Mihelič. Slednji je pisal spomine³⁴ in je eno kopijo poslal g. Kuzmiču, izvirnik pa je pustil pri sebi ali pa ga je posredoval hčerki ali sinu. G. Kuzmič sicer dopušča možnost, da se je Jože, ki je pisal spomine v visoki starosti, malo pred smrtjo, zmotil in bo potrebno letnico prihoda v Ribnico kje preveriti.³⁵ Lydija ima torej enake spomine kot g. Kuzmič in pri njej ni moglo priti do napake.

Gregor je bil z družino prav gotovo doma v letu 1904, saj je njegova hči Albina (rojena 14. 12. 1904) v Statusu animarum zapisana kot prvorojeni otrok po vrnitvi v Ribnico, tedaj že na naslovu Ribnica št. 30, kjer je Gregor odprl gostilno, ob Jožetu pa je zabeleženo, da je rojen v Ameriki.³⁶

Ivan Petek (roj. 1882) iz Otavic št. 1, ki je tudi naznanjen na dopisnici ima v Statusu animarum ob svojem imenu zapisano, da je v Ameriki, nato pa je to prečrtano in piše, da je

³² Lydija M. Pulsipher je hči Gregorjevega sina Jožeta (Joe), rojenega prav spornega leta 1902

³³ Kuzmič, Mihael: Ob petinosemdesetletnici profesorja dr. Jožeta L. Miheliča (14.3.1902), Evangeličanski koledar za navadno leto 1987, str. 65

³⁴ glej prilogo na naslednji strani: dve strani spominov Jožeta Miheliča, en izvod hrani Mihael Kuzmič.

³⁵ Pismo Mihaela Kuzmiča avtorici, 24. 1. 2001

³⁶ Glej tudi prilogo – album, str. 19 in 20!

in USA. My professors encouraged to continue with my studies at the University of Chicago, and provided me with the highly coveted Morgan Fellowship (Stipendium) to enable me to continue my studies at Chicago.

Our Chicago experience was slightly different from that of Oberlin, Ohio. It was still pleasant, only now I devoted all my time to my studies which were largely limited Old Testament Languages, Literature and Near Eastern History. Why did I choose Old Testament instead of Church History? From my childhood days in Ribnica, I have been fascinated by the Jews, their religion, their history and their related subjects. I can't explain this fascination with a people so far removed from Slovenian and also so different. Anyway, I completed all my required work for a Ph. D degree and wrote my dissertation on the Literary Structure of King James Version of the Bible, passed my examinations and received my degree on my 39th birthday on March 14, 1941. It was a long, long road of education, and though at times almost impossible to continue, God gave me the strength to reach my goal.

May I add this additional information about my parents and my two children.

Both of my parents came ^(to America about 1891) from the Ribniška dolina, na Dolejskem. My Father came from a small village Otavice, and my mother from an equally small village Zlebič. They did not know each other in Ribnica. My mother came to her sister in Ely, Minnesota when she was 15 and my father came to Ely when he was about 24. Ely and its area was attracting many Slovenes to work as lumberjacks and miners in the iron mines. They were married in Tower, Minn. (which is a small town near Ely, Minn) in February 1893. Now began arriving children, by 1902 there were 7 children born to them, but only 5 survived. I was born in 1902. That same year my father suffered a bad left leg accident in his lumber work. Blood poison set in and he had to

pent 18 months in a hospital in Duluth, Minn. in order to save his leg. It was then that he decided to return home to Ribnica with family of five children. In Ribnica he bought an old house which had a gostilna license. He built a new house on it and began operating gostilna. My mother was a very good cook, and the business thrived. All of my early education was obtained in Ribnica. My father retained his American citizenship, and this created problems for him when the 1914 War broke out. About 1911 he returned to America with his two oldest sons, and returned back to Ribnica a few months before the war. He planned to return to America with his whole family - they had 4 more children by then, all born in Ribnica, and two more came after the war started. The effort to return failed, because they would have to leave my next oldest brother behind, even though he was an American citizen by birth. The Austrian government refused to recognize my father's citizenship. In their eyes he was still subject to Emperor Francis Joseph I. The more he fought for his rights the less he succeeded, and the American government having no treaty about exchange of citizenship with Austria, could not help him. The result was bad for all of us. My brother was drafted into Austrian army, and he lost his life on Italian front, in 1917. All of this had a bad effect on all of us. My secondary education suffered. I attended for a while Gymnasium in Ljubljana, but being too free with my criticism of Austrians attacking little Serbia, and not very firm in my expressions about "Nemcurjih" who were mostly my teachers. The result was that I was sent home after the first semester. In 1916 my father sent me to Vienna to learn a trade and to attend a trade school. I spent there nearly 4 years. Learned ~~learned~~ "Gitterstricker" a trade that I could never use in America, and besides learned German well. I read a lot: newspapers, books etc. In 1920 I was finally able to go home to Ribnica, and within a month (in November) my older sister (also American born) and I left for America.

doma. Drugi, ki je oznanjen, Ivan Dejak iz Otavic št. 14, ob svojem imenu nima zabeleženo, da bi šel v Ameriko; sta pa zabeleženi njegovi sestri, Frančiška in Ivana, kot tisti, ki sta odšli v Ameriko.

Podatki o pomagaču na dopisnici in podatki, ki jih poznam jaz, se torej ne ujemajo, odgovor pa bo verjetno težko, oz. po moje nemogoče najti.

Anton Hočevnar, star 22 let iz Velikih Lašč, Janez Hočevnar, star 20 let iz Lužarjev in 19 letni Jožef Drobnič iz Kurje vasi, občina Turjak, so se brez dovoljenja izselili v Ameriko. Dolenjske novice so objavile njihovo pismo, napisano 29. marca 1905. Objavljeno je bilo predvsem zato, da bi posvarili pred odhajanjem v tujino ter pred Janezom Jelnerjem, po domače Žanijem, ki je bil »agent na črno« in je deloval največ po kočevskem, litijškem, ljubljanskem in logaškem okraju. Preden so fantje odpotovali, so prejeli od njega obvestilo: »Ne smete iti na zug, ampak k nogam v soboto zvečer na Škofelca. Ob 7. zjutraj bo čakov fíjakar.«³⁷

Ker je pismo zanimivo in verjetno predstavlja usodo marsikaterega slovenskega izseljenca, ga podajam v celoti:

»Dragi starši!

Stokrat bi bilo boljše iti 10 let h vojakom, kot brez posa iti po agentih čez Udino v Ameriko. Ko smo prišli na Škofelco, čakal nas je fíjaker, peljali smo se približno 10 minut, kjer nas je čakal »Žani«. Popreje doma je rekel, da bomo dali fíjakarju 6 gld. 4 fantje, ali morali smo dati 12 gld. do Rudnika vsak po 3 gld.; V Rudniku smo vzeli karte do Občin, od Občin smo šli v Trst k nogam, v Trstu smo čakali ene 4 ure. Ob 8. uri zvečer smo vzeli s Trsta karte do Sagrađe, v Sagrađi nismo mogli za noben denar dobiti prenočišča, tudi bi nas bili kmalu aretirali policaji. Torej smo spet dobili fíjakarja, ki nas je peljal dobro uro hoda v Monfalkoni, tam smo bili čez noč. Ob 7. Uri zjutraj smo se odpeljali spet s fíjakerjem do Gradiške. In od Gradiške z drugim vozom čez grenco, čez grenco smo šli ob 9. uri zjutraj, brez vsake zapreke. Od grence na prvem kolodvoru smo vzeli karte en štacijon pred Udino, in od tam šli 3 ure hoda v Udino. V Udini smo šli v agencijo v pisarno. Ko smo kupili karte do Klevelanda vsaka karta 135 gld. povedali so nam agentje, da bomo morali čakati 7 dni. Kaj smo torej hoteli, dobili smo sicer najslabši stanovanje in hrano po 3 krone na dan.

Z Udine ko smo odšli v nedeljo zjutraj ob 4. Rekel nam je agenta, da smo sedaj vsega fraj. Hrano in stanovanje da dobimo zastonj, sicer pa, da se sedaj ne bomo vstavili nikjer več, da gremo s potoma do Havre. Ali ta vrag nam je dal karte le do Kijaše, v Kijaši smo šli v agencijo ter povedali, da smo mi plačali v Udini vse, da nimamo več denarja, ali še poslušati nas niso hoteli.

Torej smo morali v gostilni plačati prenočišče, večerjo in zjutraj. Zjutraj smo šli ob 9. Uri na vlak, dali so nam karte, mi smo mislili, da gremo sedaj do Havre, ali motili smo se, na Švicarskem smo morali doli, na štacijonu Pjodijo čakal nas je agent. In nas je gnal agent v pisarno, tu so nam spet povedali, da moramo čakati 6 dni in sicer na naše stroške. Tu smo se dolgo prepirali, da nimamo denarja, ali nas niso hoteli nič slišati. Torej smo telegrafirali v Udino, kako in kaj, ali še odgovora nismo dobili. Iskali smo stanovanja povsod ali vse je bilo polno – vendar smo hvala Bogu dobili za spati v eni (krčmi) kmečki hiši, ležimo vsi na eni postli ali plačati moramo eno krono vsak večer. In ta kraj kjer stojimo je tak, da ne vidimo drugam, kot v nebesa k Bogu. Z nami tu čaka enih 150 mož, - Italijanov, ali vsak dan jih pride od 10 do 20 mož, večina jih kuri zunaj ogenj, kjer ni več prostora v hišah, kjer tu je le enih 7 hiš. Šli bomo od tu menda šele v soboto 1. aprila. Jemo le vsak dan, enkrat gorko prvič ker je drago, drugič ker ne moremo dobiti, ker je toliko ljudi.

Dragi starši, povedite fantom, da Bog obvaruj še kateri iti v Ameriko z »Žanetom,« ta hudič je vzel od vsacega 20 glđ. In tiste tri krone ni nič dal nazaj. Zakaj smo vzeli karte do Klevelanda je ker so agentje tako hoteli, sicer pa če bi hoteli iti v porlelo, morali bi imeti vsak po 350 glđ. Ker tu so stroški polovica več kot če bi šli s posom. Zdaj ko bomo šli od tu Bog ve kod se bomo še ustavili, ako bomo v veliki noči v Klevelandu, bomo dobri. Taki smo že, da ne vemo kje smo, največjemu sovražniku ne bi privoščil tega. Ako bi prišel »Žan« na Bančevo, spodite ga ter žandarmeriji naznanite. Če bomo prišli srečno v Kleveland dobite pismo od tam.

Sedaj vas najsrčnejši pozdravimo vsi skupaj, Anton, Janez in Jože. Ko bode pismo prebrali, nesite ga najprej k Stoparju, potem pa ga pošljite v Kurjo vas, ker smo samo to pismo pisali, ker če bi hoteli vsi pisati, bi preveč koštalo, pa nesite precej v Lašče in kje da ne bodo skrbeli.

Molite za nas. Z Bogom z Bogom.»³⁸

³⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1905 (1. 6.), št. 11, str. 110 - 111

³⁸ Dolenjske novice, Novo mesto, 1905 (1. 6.), št. 11, str. 110 -111

To pismo ni bilo edino, ki je svarilo pred goljufijami agentov. Dolenjske novice so svarile tudi pred Silvijem Nadrijem iz Vidma, ki je izseljence namesto, da bi jih poslal v severno Ameriko, poslal v Južno. » ... od teh izseljencev ni več duha ne sluha, ker od tam ne morejo pisati domov. Godi se jim slabše, kakor sužnjem. Izseljenci se navadno preslepijo. Reče se jim, da gre parobrod v Severno Ameriko, gre pa v Brazilijo. Potnik se sam na morju ne more orientirati ... pri njem je vožnja iz Ljubljane v Havre in v Ameriko veliko dražja, kakor pa pri Red Star Line ali Severno – Nemškem Lloyd – Antwerpen ...«³⁹

Južni Ameriki in njenim bolj »eksotičnim predelom« so bila nasploh namenjena mnoga opozorila in svarila. Neki agent je tako zapeljal Tirolce, ki so podpisali pogodbo za pet letno delo v Ameriki po petnajst dolarjev na mesec z vso oskrbo. Ko pa so prispeli, so zvedeli, da dobijo samo pet dolarjev, pa še te so jim skoraj vse zaračunali za prevoz in hrano, tako da so »postali skoraj pravi beli sužnji. Osmim Tirolcem se je posrečilo ubežati, 22 mož pa so odpeljali na Havano, niti avstrijski konzul v San Francisku ni mogel tega zabraniti, ker so se pismeno zavezali.«⁴⁰ Tudi švicarski agentje so bili baje zelo goljufive sorte, saj so potnikom zaračunali mnogo več, kakor kje drugod, ali če bi bili v ljubljanskih agenturah kupili listke.⁴¹

Pri informatorjih sem naletela samo na en primer odhoda v Južno Ameriko. Anton Merhar (roj. 1904) iz Prigorice se je okoli leta 1926 odpravil v Argentino. Šel je preko Francije s skupino izseljencev iz okoliških vasi. Bil je v Buenos Airesu. Na začetku je delal na farmi, kasneje je postal privatni taksist. Leta 1936 se je na mamino željo vrnil. Naslednje leto se je poročil. Doma je doživel razočaranje, saj mu je vojna vzela bogastvo, ki si ga je prislužil v tujini.⁴²

³⁹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1899 (1. 10.), št. 19, str. 168

⁴⁰ Dolenjske novice, Novo mesto, 1900 (15. 5.), št. 10, str. 96

⁴¹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1902 (1. 11.), št. 21, str. 207

⁴² Informator Tone Merhar, Dolenja vas, odlomek iz pogovora 8. 12. 1999

5. »Do Ljubljane so šli z vlakom, pol so šli pa s šifom, so bli deset dni, al` pa še več gor.«⁴³

Potovanje proti Ameriki in slovo od domovine se je pričelo na domačem pragu, s potovanjem proti Ljubljani, za večino velikemu, neznanemu mestu. Središče Kranjske je bilo za mnoge milje daleč, saj je železna cesta povezala Ribniško dolino z ostalim svetom šele leta 1893. Ko je prišla železnica v te kraje, je tudi potovanje postalo nekoliko lažje. Do tedaj pa so jo mnogi mahnili proti Ljubljani kar peš ali pa zaprosili koga izmed znancev, da jih je peljal z vozom. Tri punce iz Loškega Potoka, med njimi tudi Marija Bartol s Hriba, so se tako usedle na voz in se pripeljale v Žlebič do železniške postaje.

Po prihodu v Ameriko se je Marija poročila in skupaj z možem kupila hotel. V njem je bolj kot ne garala sama, ker je bil mož kvartopirske sorte. Na drugo stran fotografije svojega hotela je zapisala: » American Hotel ali Inn kupljen nov. 24 – 1920 prodan July 21 – 49. dolgih 21 let smo držali. Mlada dekle sem prišla notri ven sem šla pa siva in stara baba vsa potrta in oglodana.« Domovino je prvič obiskala leta 1966. Ko je prišla domov, so jo vsi klical Mica. Ona pa je rekla, da ona ni nobena Mica, ampak Mary!«

Ljubljana je bila pravo križišče povezav, saj je imela direktne zveze z Zagrebom, Beogradom, Sofijo, Budimpešto, Trstom in Dunajem, od koder se je dalo priti po vsej Evropi in od tam naprej v širni svet. Glavno središče dogajanja v Ljubljani je bila naglo se razvijajoča Kolodvorska ulica. Na njej se je trlo delavcev, krošnjarjev, turistov in vojakov. Izseljenci so se zbirali po agenturah, ki so bile najgostejše nasejane ravno po tej ulici in pa pri Starem Tišlerju.

Po vsej Evropi se je razpredla mreža dovoljenih in nedovoljenih posrednikov, tako tudi pri nas. Avstrijska vlada je dovolila ustanavljanje izseljeniških agentur šele od druge polovice 19. stol. dalje. V Ljubljani je leta 1914 imelo potrjeno koncesijo sedem agentur. Vsaka od agencij se je ponujala kot najboljša, najcenejša in najhitrejša, med njimi je vladala velika konkurenca, drug drugemu so speljevali stranke, pogosto so tudi ovajali drug drugega.

⁴³ Informator Ivana Oražem, Sušje, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000

Razglednica Ribnice, okoli 1900
(Muzej Miklova hiša Ribnica)

Ljubljanski južni kolodvor, 1907
(Železniški muzej, Ljubljana)

V Dolenjskih novicah se je prvi reklamni oglas za potovanje v Ameriko pojavil 1. 9. 1888. Objavil ga je Jos Paulin, ki je leta 1887 dobil koncesijo za ustanovitev potovalne agencije v Ljubljani. Zastopal je "Hamburg – Amerika Linie". Paulin se je seveda oglaševal kot najcenejši in najbolj zanesljiv koncesionar. V reklami je tudi svaril pred tujimi agenti in se pohvalil, da pot od Ljubljane do Amerike traja le 13 dni in da so njegovi potniki še vsi srečno dosegli svoj cilj. Paulin je ponavljal oglas skoraj v vsaki naslednji številki. 15. 1. 1891 je pričel oglaševati »jako pripravne, lahko zapopadljive in koristne«⁴⁴ knjižice za poduk v angleškem jeziku. V juliju 1893 se je Paulinu pri oglaševanju poti v Ameriko pridružil Zwischenbart iz Basla v Švici, ki je oglaševal 12-dnevno pot iz Ljubljane v New York skozi Basel, Pariz in Havre za 106 gld.⁴⁵ S pojavom slednje reklame je Paulin izginil iz oglaševalskega prostora novic. Leto dni za Zwischenbartom je pričel za francosko prekmorsko družbo "Compagnie Generale Transatlantique" oglaševati Ed Schmarda. Schmarda je obljubljal samo šest dni morske poti brez presedanja, direktno iz Le Havra v New York. Maja 1902 se zopet pojavi reklama za Hamburg – Amerika Linie. Iz Hamburga so parniki vozili trikrat na teden in potrebovali do Amerike šest dni.

Cena potovanja je bila odvisna od družbe, tipa ladje in prostora, v katerem je posameznik potoval, časa potovanja in valutnih gibanj. V času množičnega preseljevanja je potovanje stalo 60 - 80 dolarjev, oz. 300 - 400 kron. Za ta denar je bilo potrebno delati v Ameriki deset dni po deset ur na dan, v Avstriji pa še nekaj več, ker je bilo delo na evropskih tleh manj plačano.

Izseljenci so na agenciji dobili poseben znak, po katerem so jih spoznali agentje na postajah v nepregledni množici potujočih. Znak je bil v obliki karte ali pa so si ga potujoči enostavno prišili na obleko.

Iz Ljubljane je izseljence pot vodila do izhodnih pristanišč. Največ jih je šlo skozi Hamburg, Bremen in Le Havre. Trst kljub bližini pri transportu izseljencev ni igral velike

⁴⁴ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (15. 1.), št. 2, str. 16

⁴⁵ Dolenjske novice, Novo mesto, 1893 (15. 7.), št. 14, str. 117

vloge. Do prve svetovne vojne je preko njega odšlo le 7 odstotkov vseh izseljencev iz avstrijskih dežel.⁴⁶ Pri odhodu iz Trsta je bila vožnja po kopnem veliko krajša kot pot do severno evropskih pristanišč, vendar je bila morska pot temu primerno daljša. Pri izseljencih je vladal nekak splošen strah pred morjem, zato so raje izbirali daljše poti po kopnem in čim krajše po morju. Dolenjske novice so tako poročale o dveh možeh, ki sta »prodala vse svoje imetje, da bi plačala s tem denarjem vožnjo v Ameriko za se in za svojo družino. Toda ko sta vidila morje in ladijo, zbala sta se in se vrnila nazaj domov.«⁴⁷

V Le Havru je vlak pripeljal direktno na pomol, po opravljenih formalnostih pa so se potniki za Ameriko vkrcali na ladjo. Nekateri tako morja, za veliko večino popolne uganke in neznanke, sploh niso videli in so ga čutili le v zraku.

V začetku, ko izseljevanje še ni bilo masovno, je bilo v mestu potrebno za nadaljnjo pot počakati kak dan ali dva. Mnogi so se utrujeni od poti in v strahu, da se ne bi zgubili v velemestnem vrvežu, zadrževali v bližini začasne namestitve, nekateri pa so ta čas izkoristili za ogled mesta. »29. septembra zvečer sem prišel v Bremen. Tu sem čakal 3 dni, imel sem čas si mesto nekoliko ogledovati. V Bremnu je od policije urejena postava in v vsaki krčmi na steni pribita tabla, da mora vsak izseljenec plačati na dan dve in pol marke, t.j. avstrijskega denarja okoli 1gld 40 kr. Za to ima zjutraj kavo, kruh s surovim maslom; opoldne juho, meso in kruh; zvečer kavo ali čaj, kruh z maslom in potem posteljo; seveda vsega le toliko dobe, da ga želodec ne tišči. To je v vsaki krčmi enako ... Mesto je zelo veliko, ali videl sem samo 3 cerkve, zvoniti sem slišal samo enkrat v 3 dneh, to je bilo o poludne. Mislim pa, da Bremenčanom ne zvoni, da bi molili, ampak da vedo kdaj jesti, ker v 3 dneh nisem videl nikogar moliti.«⁴⁸

Na prelomu iz 19. v 20. stoletje so veliki transporti obšli mesto, zapeljali so direktno v zbirni center, kjer so izseljenci plačali hrano in ležišče, morali so se okopati in razkužiti ter opraviti zdravniški pregled, saj je bil strah pred kužnimi boleznimi velik. »Prišel je čas da idemo na ladijo. Agent nam da karte, naloži naše kufre na voz in nas odpelje do ladje. A

⁴⁶ »... nach Amerika«, Burgenländische Forschungen, IX, Eisenstadt 1992, str. 299

⁴⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1889 (1.1.), št. 1, str. 6

⁴⁸ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (1.12.), št. 23, str. 182 - 183

predno smo smeli na ladijo, preišče in pregleda nas zdravnik, ter vsakemu pritisne pečat na karto.«⁴⁹

Da ne bi prišlo do izgredov, so potujoče na ladjah strogo ločili po spolu, družinah, narodnosti in veri. »Zdaj nas vredijo, možke posebe, ženske posebe; hlaпон zatuli, godci veselo zaigrajo, meni pa zalijo solze oči; ina kaka bridkost me je prešinila, to mi ni mogoče popisati... rad bi šel nazaj, pa mi ni mogoče. Zdaj se prične premikati ladja. Z Bogom Evropa!«⁵⁰

Prve izseljence so v svet ponesle jadrnice, ki so bile namenjene prevozu blaga, zato so se morali potniki gnesti s posadko, nekateri pa so morali dolgo in nevarno pot preživeti kar na palubi. Za pot med Le Havrom in New Yorkom je takšna jadrnica potrebovala okrog mesec dni, brezvetrje, neugodni morski tokovi in viharji so ji oteževali in podaljševali pot. Na poti nazaj, proti stari celini, so jadrnico čakali ugodnejši tokovi, zato je bilo potovanje približno deset dni krajše.

Zaradi večanja števila potnikov je jadra vse bolj nadomeščala para, posamezne družbe so tekmovala za čim večje in hitrejše ladje. Parnike so gradili s še za današnji čas neverjetno hitrostjo. Železniške in ladijske družbe so z izseljenci sklenile enega največjih poslov stoletja. Vlaki in parniki so bili polno zasedeni. »Vsled tega imajo vsi med Ameriko in Evropo v prometu stoječi parniki za prihodnje mesece vže oddane medkrovne prostore in zmorejo transportnim zahtevam komaj zadostiti.«⁵¹ Vendar se je januarja 1908 na Reki »doigral historični dogodek«. ⁵² "Slavonija", ladja družbe Cunard Linie, je odšla v Ameriko popolnoma prazna, ker se ni niti en izseljenec prijavil za pot v Ameriko.

Izseljenci so se vozili v najcenejšem prostoru na ladji –v medkrovju. V prostoru brez dotoka svežega zraka in vode so poleg morske izbruhnile tudi druge bolezni. »Ušivi, lačni, bosi so bili. Na sredo so jim postavili eno skledo, so vsi iz nje jedli.«⁵³ Med potjo so izseljenci tudi umirali. Po ocenah naj bi med potovanjem oz. takoj po koncu njega umrlo 10 – 20 % ljudi. V Statusu animarum župnije Ribnica najdemo pri Antonu Ilcu iz Gorenje

⁴⁹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (1.8.), št. 15, str. 115

⁵⁰ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (1. 8.), št. 15, str. 115

⁵¹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1904 (1. 2.), št. 3, str. 24

⁵² Dolenjske novice, Novo mesto, 1908 (15. 1.), št. 2, str. 16

vasi zaznamek, da je umrl 26. marca 1889 na vaporju Herman pri Baltimore, grede v Ameriko.

Proti koncu 19. stoletja so se tudi izseljenci začeli voziti v bolj človeških prostorih. Medkrovje na plavajočih palačah, kot so imenovali sodobne parnike, so čedalje bolj izpodrivale kabine - kajute III. reda, ki so bile strogo ločene na moški in ženski del, le družine so lahko potovale skupaj. Spalni prostori z dvema do šestimi ležišči so bili ločeni od jedilnih in sanitarnih, potniki so imeli na razpolago tudi družabne salone in kadilnice, na palubi pa so se tudi lahko nadihali svežega zraka.

Večina ljudi se je prvič peljala po morju, drugi spet so potovali večkrat. Jože Zajc se je štirikrat peljal z ladjo, dvakrat v Ameriko in dvakrat proti domu. »Vsakič je šel drugje, ker ga je firbec matral, da je več videl. Enkrat so se po šifu sprehajali. En Poljak je bi bolj švoh, se je en stalno v njega zaletaval. Oče je nalomil unga ta družga. Od takrat je Poljak stalno za očetom hodil in se ga držal.«⁵⁴

Nekaterim je bilo na ladji zelo dolgočasno in so poročali o vožnji v stilu »ni videti drugega, kot le samo vodovje. Solnce mi zjutraj iz morja vzhaja in zvečer v morje zahaja.«⁵⁵

Popolnoma drugačno »življenje« na ladji se je pričelo, če je ladjo zajel vihar. »... eni so kleli, eni molili, cel direndaj je bil ...«⁵⁶ Nasploh so izseljenci radi živo opisovali viharje, ki so jih zajeli. »Velikanski valovi so padali na krov. Med popotniki je zavladala strašna panika. Mnogo popotnikov je hotelo skočiti v morje. Ljudje so bili kakor brez pameti. Pomirjevanje od strani mornarjev ni nič izboljšalo. Naenkrat je pokleknil neki duhovnik in pričel glasno moliti. Kmalu se je vzburjenje ljudi poleglo in množica je pričela moliti.«⁵⁷

Zdravniška oskrba za potnike na ladjah je bila brezplačna, v ceno pa je bila vključena tudi hrana. Ameriški potni red je namreč leta 1855 določil, da morajo vse jadrnice nuditi tudi kuhano, in ne le surovo hrano.

⁵³ Informator Alojz Pugelj, Goriča vas, odlomek iz pogovora 25. 4. 2000

⁵⁴ Informator Rudi Zajc, Kot, odlomek iz pogovora 30. 3. 2000, glej tudi prilogo – album, str. 21!

⁵⁵ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (1. 8.), št. 15, str. 115

⁵⁶ Informator Rudi Zajc, Kot, odlomek iz pogovora 30. 3. 2000

Na zgodnejša potovanja je moral vsak prinesiti hrano s seboj, velikokrat jo je posamezniku zaradi nepredvidenega podaljšanja potovanja zmanjkalo, zato jo je moral po visoki ceni odkupiti od kapitana. Po letu 1842 so britanske oblasti zahtevale, da se načrtuje dobre 3 kg hrane na teden za potnika, kasneje pa so količino kruha, prepečenca in krompirja dvignili ter dodali še druga živila - moko, riž, sladkor in meso.

Kvaliteta in količina hrane sta bili seveda odvisni predvsem od družbe, ki je imela v lasti ladjo. »Vsako jutro dobiš kave toliko, da ti jo ostane in sicer skoraj brez sladkorja, tako slabe, da jo komaj uživaš. Za opoldan dobiš meso in juho, včasih svinjine, večkrat pa govedine; na juhi je pa rajž ali fižol ali grah in tudi krompir zmečkan; nudeljni so le redko kedaj. Za večerjo dobiš pa neko pijačo, ki jo imenujejo čaj. Pri mesu dobiš tudi kisline, včasih pa krompirja v oblicah, tudi suhih češpelj. Presnega masla in kruha dobiš dosti; a nima dobrega okusa. Kruh je troje vrst, jednega smo dobili kolikor smo hoteli, in ta je črn vojaškemu komisu podoben, ker je ravno tako neslan; za v kavo dobiš pa belega dvoje vrste, vsak pot za kakih 6 kr. Vrednosti; ta je še nekako okusen. Tudi slanikov dobiš in neke vrste klobas, ki pa tako smrde, kot bi bile s kolomazom namazane, in ni jih moč uživati. To ti je hrana na ladiji Kolumbiji.«⁵⁸

V času pred prvo svetovno vojno so parniki zelo hitro pluli, tako da so izseljenci zagledali obrise ameriških tal že v pičlih desetih dneh. Od leta 1886 je prihajajoče v newyorško pristanišče pozdravil Lady Liberty – Kip svobode, simbol svobode in enakih možnosti za vse. V podstavek kipa so graditelji vklesali sklepne verze soneta The new Colossus Emme Lazarus, ki je Kipu svobode nadela ime Mother of Exiles – Mati izseljencev:

»Starodavne dežele, ohranite zase svoj zgodovinski hrup,
dajte mi svoje po svobodi koprneče množice,
ta nagrmadeni odpad svojih obal.
Pošljite brezdomce k meni,
ki dvigam baklo pred zlatimi vrati!«

Zlata vrata Amerike so bila do srede sedemdesetih let 19. stoletja odprta praktično za vsakogar, vendar so se začela kmalu zapirati. Odhod na tuje niso ovirale samo domače oblasti, ampak tudi Amerika, ki ni mogla več goltati nepregledne mase ljudi, ki se je valila

⁵⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1904 (l. 4.), št. 7, str. 64

proti njej. Tudi odnos »starih« priseljencev do novih prišlekov je bil čedalje slabši. Sovražno nastrojeni so bili zlasti do priseljencev iz vzhoda in Židom. ZDA so skušale val prišlekov kvalitativno in kvantitativno zajezi.

Zakone so skoraj vsako leto obnavljali in jih še zaostrovali. Dolenjske novice so redno obveščale bralce o novih zakonih, ki jih je glede priseljevanja pripravljala Amerika. Te novice so bile seveda tudi nekakšna antipropaganda izseljevanju. Tako so 1886 pisale: »Lansko leto je kongres zedinjenih držav storil sklep, ki tujcem naravnost pravi: Mi imamo dosti delavcev in obrtnikov – mi ne potrebujemo tujcev. Naseljevanje nam je nadležno, nehajte s tem. Nadalje se imajo po sklepu kaznovati tisti, ki naseljevanje pospešujejo in tujce vabijo v Ameriko, da bi opravljali dela, katera lahko opravijo Amerikanci sami.«⁵⁹ Tri leta kasneje pa: »Severni Američani v Zedinjenih državah so še lani sklenili, da se bodo novih priseljencev branili. Letos bodo še ostrejši postavili skovale, tako, da bode revežem, hudodelnikom in rovarjem kar prepovedan vstop v njih državo.«⁶⁰ Leta 1901⁶¹ so novice opozorile, da vlada Združenih držav prepoveduje vstop osebam, ki imajo kakšno nalezljivo bolezen in da po najnovejšem odloku med te bolezni spada tudi jetika. Nadalje so poročale, da je »ameriški komisar na Ellis Islandu odredil, da se izseljenci, ki nimajo potrebnega denarja, ali ni znano, kam potujejo, ne dovoli izkrcanja na ameriška tla in da se takoj odpošljejo nazaj v domovino.«⁶²

1. 9. 1907 so v Dolenjskih novicah objavili zakon, ki je bil v veljavi od 1. 7. 1907. »Nedopuščeno izseljevati se je umobolnim, slaboumnim, blaznim in epileptičnim (na padavici in božjasti bolnim) osebam, kakor tudi onim, katere so v zadnjih 5 letih enkrat ali sploh kedaj, dvakrat ali večkrat zblaznele, nadalje tuberkuloznim, osebam, ki imajo ostudne in nalezljive bolezni, siromakom in navadnim beračem, kakor tudi onim, o katerih je pričakovati, da postanejo javna nadloga; nadalje onim, kateri imajo kako pozitivno telesno hibo in onim, o katerih se izreče zdravstvena komisija, da so nezmožni opravljati katerokoli delo, potem onim, ki so bili kaznovani zaradi takega hudodelstva ali ako so to sploh pregrešili, osebam, ki živijo v poligamiji (mnogoženstvu) in tudi onim, ki se za to sploh izrečejo; anarhistom in osebam, ki so za nasilen prevrat vlade v Združenih državah,

⁵⁸ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (1. 8.), št. 15, str. 115

⁵⁹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1886 (1. 7.), št. 13, str. 105

⁶⁰ Dolenjske novice, Novo mesto, 1889 (1. 2.), št. 3, str. 21

⁶¹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1901 (15.10.), št. 20, str. 214

ali one kake druge države, sploh kakega vsacega družega zakonitega stanja, osebam, ki so umorile kakega javnega funkcionarja, kakor tudi onim, ki tak umor zagovarjajo. Nadalje ni dopuščeno vsiljevati se prostitutkam in ženskam, ki bi se hotele sploh na kakršni koli način pečati z nenravnostjo, kakor tudi osebam, ki bi dovajale tja ženske v svrhu prostitucije ali v kako drugo nenravnost sploh. Delavcem, ki imajo za tja že kako ustmeno ali pismeno pogodbo za kakoršnokoli delo, ali pa naj si bodo izučeni ali navadni delavci (obrniki in dninarji), kakor tudi takim delavcem, ki so bili v teku enega leta že zaradi enakih pogodb zavrjeni, tudi ni dopuščeno se vsiljevati onim osebam, za katere je plačal prevoz kdo drugi in če te tudi nimajo že preje navadnih zadržkov in naj posredno ali neposredno še za nje plača kaka korporacija, društvo, družba, občina ali država. Otrokom o 16, leta, kateri niso v spremstvu matere in očeta, je vseljevanje načelno prepovedano in le v izjemnih slučajih more to dovoliti državni tajnik za trgovino in delo. Izučenim delavcem (obrnikom) je vseliti se le takrat dovoljeno, kadar v deželi takih delavcev še ni brez dela. Ta zakon pa ne zadene, v kolikor se tiče pogodb gledaliških igralcev, umetnikov, predavateljev, pevcev, duhovnikov vseh ver, profesorjev za višje šole in seminarje, kakor tudi oseb, ki se hočejo sploh pečati s kako priznano znanstveno stroko in tudi osebe, ki bi imele nastopiti službo v kaki zasebni hiši, se smejo vseliti, tudi če imajo že ustmeno ali pismeno pogodbo. Vsak vseljenec plača 4 dolarje, to je 20 K takse.«⁶³

Leta 1909 je dobil Ellis Island novega komisarja. W. Williams je zamenjal Roberta Watchmana. Novi komisar je strogo izpolnjeval stara pravila in dodal tudi nova. Zlasti strog je bil glede slabotnih, nad 45 let starih in pohabljenih. Takim so novice »prav resno odsvetovale sem priti, ker je zelo dvomljivo, če bodo sploh pripuščeni.«⁶⁴

»Gačnikov Jože je bil mladoleten. V resnici je bil 16 let star, pa je rekel, da jih ima 19 let. Je imel srečo, da so ga čez komisijo spustili.«⁶⁵

Prva svetovna vojna je vrata v Ameriko za mnoge dokončno zaprla. »Pred vojno se ni dalo it, je bila Amerika zaprta. Sem hotel za očetom it, pa nisem dobil vize.«⁶⁶ ZDA so omejile priseljevanje do skrajnosti. »Komisija na Ellis Islandu brez vsakega razloga izseljence zavrača, češ, da je Amerika že prenapolnjena z ljudmi, ter se boje, da še domačinom kmalu

⁶² Dolenjske novice, Novo mesto, 1905 (1. 5.), št. 9, str. 93

⁶³ Dolenjske novice, Novo mesto, 1907 (1. 9.), št. 17, str. 174

⁶⁴ Dolenjske novice, Novo mesto, 1909 (13. 8.), št. 33, str. 264

⁶⁵ Informator Ivanka Merhar, Kot, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000

ne bo dosti kruha.«⁶⁷ Novice so ljudem svetovale, da naj se raje, namesto da rinejo v Ameriko, naselijo v Bosno, ki je blizu doma.

Po prvi svetovni vojni je bila z zakonom 11. maja 1922 uvedena številčna omejitev pri doseljevanju v ZDA. Posameznim državam so bile določene kvote, za SHS oziroma Jugoslavijo je ta znašala 6.426 izseljencev na finančno leto.⁶⁸

Večino formalnosti pred vstopom v Ameriko so potniki višjih razredov opravili že na palubi. »Vse označene stvari⁶⁹ veljajo za III. razred; za I. in II. razred pa veliko stvari odpade«. ⁷⁰ izseljenci pa so se morali najprej izkrcati na vstopni postaji, ki je bila med letoma 1855 in 1892 v nekdanji kasarni, v Castle Gardenu. Neugodna lokacija in premajhna zmogljivost za sprejem tolikšnega števila prihajajočih, sta prisilili ameriške oblasti, da najdejo drugačno rešitev.

Najprej so nameravali zgraditi sprejemni center kar na Liberty Islandu, tam kjer stoji Kip svobode, vendar so meščani New Yorka protestirali. Odločitev je padla za otok pred newyorškim pristaniščem - Ellis Island, Otok galebov, kot so ga imenovali Indijanci oz. Otok ostrig, kot so ga imenovali okoliški ribiči. Izseljenci so mu pridali še tretje ime - Otok solza, saj se je tu odločalo kdo bo s solzami sreče v očeh res prišel na ameriška tla in kdo se bo s solzami razočaranja moral odpraviti nazaj čez morje.

Center, ki so ga gradili 20 mesecev, je 1. 1. 1892 sprejel prve potnike, in od tedaj je noč in dan gotal nepregledno število ljudi. V sprejemni dvorani se je lahko hkratignetlo kar 5000 ljudi. To množico so hranile dnevne kuhinje in restavracije, bolnim pomagale bolnišnice, priseljence s hujšimi boleznimi so zaprli v karanteno, otroci so bili na varnem v vrtcih, izseljenci so imeli na voljo tudi pošto, spalne prostore, ...

Razen redkih prišlekov ni skoraj nihče znal angleškega jezika. Njim v pomoč so izhajali razni priročniki, ki so vsebovali angleške fraze, ki so bile uporabne na samem potovanju,

⁶⁶ Informator Rudi Zajc, Kot, odlomek z pogovora 30. 3. 2000

⁶⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1914 (10. 4.), št. 1, str. 3

⁶⁸ Ceglar, Dean: Izseljevanje iz Ribniške doline od srede 19. st. do druge svetovne vojne, Mikroštudija, Ljubljana 1999, str. 14

⁶⁹ Ameriški zakoni o doseljevanju (op.a.)

⁷⁰ Dolenjske novice, Novo mesto, 1910 (25. 10.), št. 20, str. 156

ob iskanju dela, na pošti, pri najemanju stanovanja, pri naročanju hrane ipd. Poleg samega prevoda v angleški jezik si je izseljenec pomagal tudi s fonetičnim zapisom izgovarjave. Izseljenci so bili izprašani tudi na Ellis Islandu. »Med drugim je 20 vprašanj, katere mora vsak izseljenec natančno odgovorjena vže spisana seboj prinesiti, ko se mu pregleduje ta spis, mora s prisego potrditi, da je resnica zapisana ... če le eno pove napačno – mora brez usmiljenja nazaj! ... Strogo se tudi izprašuje vsakdo, je li bil tu kedaj kaznovan, kedo je njegovo vožnjo plačal, ali ima delo v Ameriki vže zagotovljeno itd.«⁷¹ Kot zanimivost navajam delček pogovora na Ellis Islandu, kot ga je objavil Viktor J. Kubelka v Angleško – slovenskih razgovorih:⁷²

Katere narodnosti ste vi?	What is your nationality?	vot is jur nešjoneliti?
Jaz sem Slovenec.	I am a Slovenian.	aj em e slovinjen.
Kje ste bili rojeni?	Where werw you born?	ver ver ju born?
Rojen sem bil v Ljubljani na Kranjskem.	I was born in Laibach, Carniola.	aj voz born in lajbah, karnjole.
Tedaj ste Avstrijec?	Then you are an Austrian?	den ju ar en ostrijen?
Da gospod, Kranjsko spada k Avstriji.	Yes, Sir, Carniola belongs to Austria.	jes, ser, karnjole bilongs tu ostrije.
Od kje prihajate vi?	Where do you come from?	ver du ju kom from?
Iz Ribnice na Kranjskem.	From Ribnica, Carniola.	From ribnice, karnjole.
Kam nameravate iti?	Where do you intend to go?	ver du ju intend tu go?
V Pittsburg.	To Pittsburg.	tu pitsburg.

⁷¹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1893 (1. 6.), št. 11, str. 89

⁷² Kubelka J., Viktor: Slovensko – angleški razgovori, New York 1912, str. 10

Izpraševalne formalnosti so bile ponavadi hitro končane, glavni filter za vstop je bil zdravniški pregled, ki je odkril očitne hibe in znake težjih bolezni. Tuberkuloza, gobavost in očesni trahom so pomenili takojšen povratek. Vsi so že od doma prinesli s seboj strah pred s kredo narejenimi oznakami, ki so kazali na hibe: F (face-obraz), E (eyes-oči), H (heart-srce), L (lameness-šepavost), X (idiot-debilnost) itd. Prava tragedija je nastala, ko je bil zavrnen eden izmed družinskih članov. V primeru, da je bil to otrok, se je morala z njim vrniti tudi mati. Stroške vrnitve je nosila družba, s katero je izseljenec priplul v Ameriko. V povprečju so zavrnil 4 % prišlekov, vključno s "črnimi leti", kot npr. 1911, ko so jih od 650.000 zavrnil 13.000.⁷³

Kdor je srečno zapustil Ellis Island, ga je ločilo le še malo od trdnih tal dežele sanj. Z majhnim parnikom se je zapeljal do obale Manhattna, kjer je postal delček nepregledne množice, v kateri so se eni znašli bolje, drugi slabše.

Največ izseljencev iz Ribniške doline se je naselilo v Cleveland, v državi Ohio. Samo ob St. Clair Street naj bi leta 1906 stanovalo 1082 Slovencev, ki so v največji meri prišli iz žužemberškega in ribniškega območja. Tako so zahodni del ceste imenovali »Žužemberk«, vzhodni del »Ribnica«.⁷⁴ Izseljenci ene narodnosti so se v novi domovini držali skupaj in ustanavljali različna društva, ki so jih družila, utrjevala vezi z domovino in ohranjala domači jezik. 6. februarja 1913 so si Ribničani v Clevelandu ustanovili društvo z imenom Ribnica.

Za Ribničane so bila zanimiva tudi rudniško bogata mesta Minnesote – Ely, Eveleth, Calumet, Duluth in Chisholm; v Kanadi pa je bil zanje najbolj zanimiv rudnik zlata v Kirkland Lake.

Nepoznavanje jezika je bilo za mnoge prišleke v Ameriko velika ovira, zlasti pri iskanju dela. »Posebno je še to najhujše, dokler se toliko angleščine ne nauči, da si vsaj delo izprositi zna ter tudi zna povedati, kaj zna delati. Koliko je tam Kranjcev, ki so prav izvrstni rokodelci, npr. tesarji, mizarji, kovači itd., ali ker ne zna angleškega jezika mora

⁷³ Drnovšek, Marjan: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana 1991, str. 199

⁷⁴ Drnovšek, Marjan: Usodna privlačnost Amerike, Nova revija, Ljubljana 1998, str. 266

tako rekoč svoj talent zakopati in čakati na milost trdosrčnih Angležev...«. ⁷⁵ Dolenjske novice so svetovale Kranjcem, da naj se lepo osnažijo preden gredo iskat dela, ker Amerikanci zelo gledajo na zunanost človeka. Svetovali so tudi naj ne hodijo v celih tolpah iskat delo, da naj gre raje vsak sam ali pa največ dva skupaj. »Če je bil kdo Anglež, je imel prednost. Kdor je imel bolj svetle lase, je imel prednost. Zamerim duhovnikom, da niso naučili fantov par besed. Ne pa da so tam stali kot konjički na sejmi.« ⁷⁶

Nekatere žene in otroci so zaman čakali pismo in dolarje iz Amerike, saj se je za njihovimi možmi in očeti izgubila vsaka sled. Žene so ostajale doma in skrbele za revne kmetije. Že leta 1885 so se Dolenjske novice jezile »... naj delajo žene doma; ali kako ženske zemljo obdelujejo si lahko vsak sam pomisli! Na taki način bodo kmalu cele vasi brez močne delovne moške osebe, ter bodo sami otroci in žene doma, katerih možje tudi s seboj ne odpeljejo«. ⁷⁷

»Stari oče Jakob ni imel nič zemlje, samo ene par njivic, zato je šel v Ameriko, enkrat 1895. leta. Imel je tri otroke, mojega očeta Janeza in dve hčere. Stara mama je ostala doma z otroci. Siromašno so živeli. Star oče nekaj let ni ne pisal, ne pošiljal ... tri, štiri leta ni dal nobenega cahna domov. En možak iz vasi, Boštjanov, je prišel iz Kanade, je stara mama vprašala, če je star oče kakšno pošto dal. Nič ni dal. Stara mama ga je prosila, če bi sina vzel v Ameriko. Je ustregel, plačal pot za 17 let starega fanta in ga čez lužo oblekel. Stari oče Jakob je delal pri enem parnem stroju. Boštjanov stric je mojga očeta Janeza peljal tja in ni nič povedal. Stari oče je vprašal, kaj je to za eden. So povedali, da je to njegov sin ... Jakob je pol Janezu skomandiral eno delo na parnem stroju... « ⁷⁸ Janez se je vrnil domov leta 1909 in se doma poročil. Zaradi grožnje prve svetovne vojne je razmišljal o ponovnem odhodu čez lužo. »Oče se je menil s sosedomi, da bi šli v Ameriko. Ampak Tržiški (hišno ime – op.a.) so imeli dosti otrok in niso šli. Oče je šel v Ameriko, Tržiški so dobili pa poziv za v vojsko. Oče je prišel domov, sosedov je bil pa v Sibiriji. Sosedova teta je rekla, da je Ulčarjev (hišno ime – op.a.) dolarje domov prinesel, njihov pa uši. Oče je z denarjem hišo naredil, ko je pa druga vojna izbruhnila, je bilo pa konec z denarjem...« ⁷⁹

⁷⁵ Dolenjske novice, Novo mesto, 1888 (15. 5.), št. 10, str. 77

⁷⁶ Informator Alojzij Andoljšek, Breže, odlomek iz pogovora 18. 5. 2000

⁷⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1885 (15. 4.), št. 8, str. 63

⁷⁸ Informator Janez Lovšin, Slatnik, odlomek iz pogovora 30. 3. 2000

Ženske so se brez v Ameriki izgubljenih mož znašle, kot so vedele in znale. Tako je leta 1916 ribniški dekan Skubic napisal prošnjo za sprejem v brezplačni zavod Marijanišča v Ljubljani, ker se je »pri podpisnem oglasila Marija Lesar, kajžarica iz Kota 33 pri Ribnici in je zaprosila, naj bi se obrnil do slavnega vodstva s prošnjo, da bi blagovolilo sprejeti njenega sina Jožefa v zavod za prihodnje šolsko leto, in opira prošnjo na sledeče razloge: Njen mož se je v Ameriki nekako izgubil in ni o njem nikakega poročila. Da preživi svojo družinico, mora sama po svetu krošnjari. Ker je po cele tedne zdoma, je samo po sebi umevno, da trpi vzgoja otrok. Rada bi torej spravila sina v dobre roke v vzgojo. Ker je ubožna, naj bi blagovolilo slavno vodstvo sporočiti, je-li za sprejem kaj upanja v teh razmerah ...«⁸⁰ Za tisto leto so bila vsa brezplačna mesta že oddana. Svetovali so ji, naj se obrne na deželni odbor s prošnjo za deželno sirotinsko ustanovo.

Nekaterim so se sanje po dolarjih izpolnile. »Stric Lojz je bil bogataš v Ameriki, je imel svojo tovarno.«⁸¹ Le ti so domov pošiljali dolarje, privabili še ostale člane družine ali prijatelje, kar 1/3 pa se jih je razočaranih, z neizpolnjenimi sanjami, vrnila domov.

⁷⁹ Informator Janez Lovšin, Slatnik, odlomek iz pogovora 30. 3. 2000, glej tudi prilogo – album, str. 10!

⁸⁰ Prošnja dekana Skubica na Slavno vodstvo Marijanišča v Ljubljani, 26. julija 1916, Arhiv župnije Ribnica

⁸¹ Informator Ivana Oražem, Sušje, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000

6. Koliko jih je odšlo izpod domačega krova na tuje?

Koliko jih je odšlo izpod domačega krova srečo iskat na tuje je verjetno najtežje rešljivo vprašanje za raziskovalca izseljeniškega vprašanja. Obstajajo mnoge znanstvene raziskave, narejene na raznih popisih odhajajočih ter na domnevah raziskovalcev.

Največja pomanjkljivost statistik je ta, da niso jasno ločile narodnosti, veliko ljudi je vodenih pod preprosto oznako »Avstrijec«. Ameriški naseljeniški urad je od leta 1898 vodil evidenco priseljencev po narodnostih (»races and peoples«), vendar je Slovence in Hrvate uvrščal v eno skupino.⁸² Vendar se tudi na točnost teh podatkov zaradi nejasne opredelitve pojma posamezne narodnosti ne moremo zanesti, saj so Slovence posebno radi zamenjavali s Slovaki.⁸³

»Koliko je Slovencev v Ameriki? Kakor poroča "Domoljub", so pri zadnjem štetju v Zedinjenih državah prvič šteli prebivalce po narodnosti. Prej so izseljence šteli po državi, iz katere so prišli; tako so vse prišleke iz naše državne polovice zapisali kot Avstrijce, iz one polovice pa kot Ogre; zato se ni zvedelo, koliko je avstrijskih Slovanov v Ameriki. Zadnjič so našli Slovanov 3.240.467, seve tudi izvenoavstrijskih. Poljakov mej temi 1.707.640, Čehov in Slovakov 1 milijon, Hrvatov okrog 100.000, Srbov 26.000, Bulgarov 20.000. Med Jugoslovani pa je največ Slovencev, namreč 183.431. Ako to število primerjamo z onim v Avstriji, se pokaže, da jih izmed 100 Slovencev že 15 živi v Ameriki.«⁸⁴

»Izseljensko statistiko sestaviti, bi kdo mislil, je v sedanjem času, ko mora imeti vsakdo, ki se poda v inozemstvo, potni list, jako enostavno, preštejejo se izdani, oziroma vidirani potni listi in zadeva je gotova. To pa ni zanesljivo, ker se marsikdo v zadnjem trenutku premisli in ostane doma, ali se vrne v najkrajšem času ... Po izdanih potnih listih sestavljena statistika je torej statistika Potnih listov, ne pa statistika izseljencev,«⁸⁵ pravilno ugotavljajo že leta 1931. Prav tako nezanesljiva je statistika prodanih vozniških listov, »ker

⁸² Drnovšek, Marjan: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana 1991, str. 43

⁸³ Valenčič, Vlado: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne, Dve domovini / Two Homelands 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Ljubljana 1990, str. 55

⁸⁴ Dolenjske novice, Novo mesto, 1914 (24. 4.), št. 3, str. 12

⁸⁵ Izseljeniški vestnik, izseljeniška knjižica št. 3, Družba Sv. Rafaela 1931, str. 13

je mnogo kupovalcev voznih listkov bilo že v inozemstvu in potujejo ponovno tja. Tako statistiko je smatrati za statistiko prodanih voznih listkov...«⁸⁶

Dejstvo je, da je izseljeniški val ponesel na milijone ljudi iz Starega kontinenta v Novi svet. Posamezniki so se stapljali v tisočglavo množico. V Ameriko so odhajali vsi - samski fantje in ženske, poročeni družinski očetje, cele družine, vsi z upanjem, da si pridobijo delo in zaslužijo denar, z mislijo na boljše življenje. V tujino je šlo znatno več moških kot žensk. Leta 1892 so Dolenjske novice poročale, da je Amerika menda edina, »v katerej število moških število žensk znatno nadkriljuje ... in sicer znaša 32.067.880 moških in 30.554.370 žensk.«⁸⁷

Iz leta v leto se je število izseljenih povečevalo. Po marčni revoluciji je odšlo okrog 300.000 ljudi letno, v osemdesetih letih 19. stoletja pol milijona, proti koncu 19. stoletja pa doseže število Evropejcev v Ameriki že skoraj milijon. Leta 1907, ko je bil maksimum, je v »velikem valu« v Ameriko prišlo 1.285.349 ljudi. V času od leta 1840 do prve svetovne vojne naj bi na podlagi ocen odšlo iz Evrope od 30 do 35 milijonov ljudi. Skupno naj bi ZDA pogoltnile v obdobju 1790 – 1960 41 milijonov ljudi, od tega 90 odstotkov Evropejcev.⁸⁸

Selitveni val iz Avstro-Ogrske, kamor je spadalo tudi slovensko ozemlje je četrti najmočnejši, v največji meri pa je bil usmerjen proti ZDA. V letih 1876 – 1910 naj bi na podlagi predvidevanj in znanstvenih raziskav odšlo v tujino 3.547.630, od tega iz avstrijske polovice 1.845.382 ljudi, največ Poljakov, Slovakov, Hrvatov in Slovencev.⁸⁹

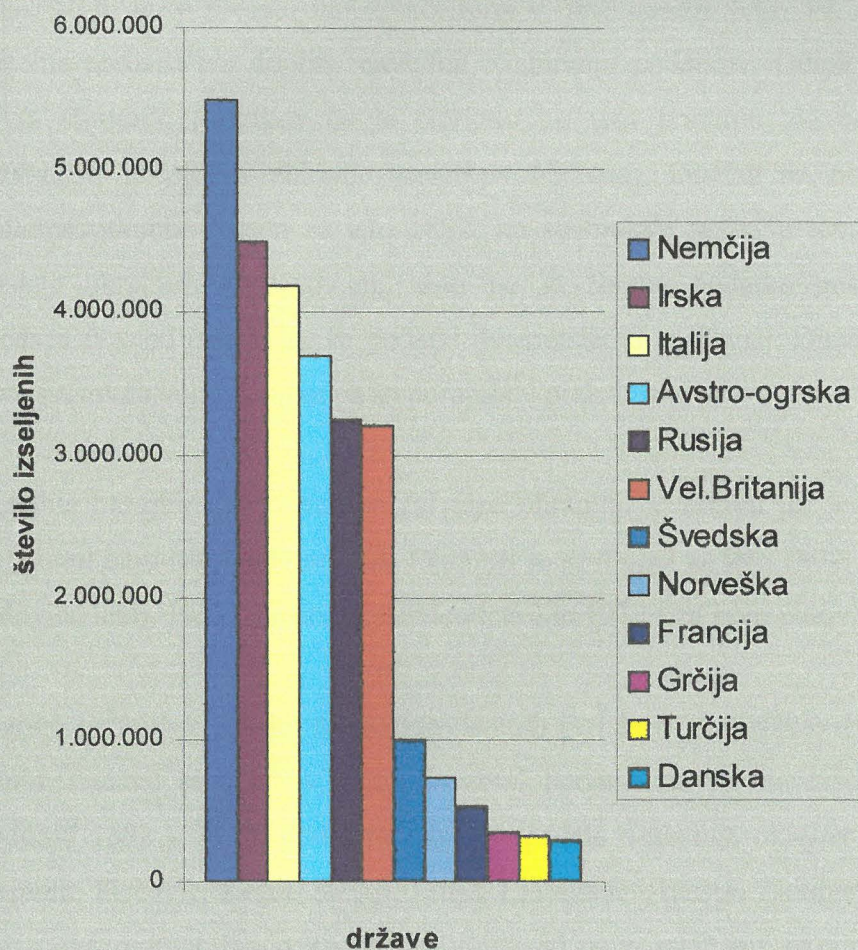
⁸⁶ Izseljениški vestnik, izseljениška knjižica št. 3, Družba Sv. Rafaela 1931, str. 13

⁸⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1892 (1. 9.), št. 17, str. 138

⁸⁸ Številčni podatki vzeti iz: Drnovšek, Marjan: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba mladika, Ljubljana 1991, str. 22, 23 in 198

⁸⁹ Številčni podatki vzeti iz: Drnovšek Marjan: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana 1991, str. 42

Izseljevanje iz evropskih držav v obdobju 1820 - 1920

Grafikon 1: Izseljevanje iz evropskih držav 1820 – 1920⁹⁰

⁹⁰ Grafikon je narejen na podlagi številčnih podatkov iz: Drnovšek, Marjan, Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana 1991, str. 23

Kot že rečeno, je ameriška statistika štela Slovence in Hrvate skupaj. V obdobju 1899 – 1910 naj bi tako prišlo 335.543⁹¹ oseb slovenskega in hrvaškega izvora na ameriška tla. V tej številki naj bi se skrivala tretjina Slovencev, torej okrog 100.000. Po mnenju raziskovalcev naj bi se približno četrtina vseh vrnila domov, torej naj bi bilo po teh podatkih leta 1910 v Ameriki okrog 75.000 Slovencev.

Država se je za izseljence oz. njih število in vzroke izseljevanja začela zanimati šele v času, ko je le to postalo množično, torej v devetdesetih letih 19. stoletja. Leta 1893 so deželna predsedstva dobila navodila o zbiranju podatkov. Odlok je bil dopolnjen leta 1908. Zbiranje podatkov se je odvijalo po tem principu, da so posamezna okrajna glavarstva prepustila zbiranje podatkov občinam. Občine so potem morale sestaviti polletna poročila (razen za leto 1892, ko so morale sestaviti letno poročilo), ki so jih poslale okrajnim glavarstvom, le-to pa je zbrane podatke posredovalo na deželno predsedstvo, od tam pa so šli podatki dvakrat letno na Dunaj. Dunaj je podatke zbiral do prve svetovne vojne, potem pa so poročila v praksi zamrla.

Poročila okrajnih glavarstev se žal niso ohranila. V arhivu jih je skupaj z Emo Umek poizkušal najti Marjan Drnovšek. Ohranili so se drobci za leto 1892, 1893, 1910 (za drugo polovico leta), 1912 (za prvo polovico leta) in 1913 (za prvo polovico leta).⁹²

Marjan Drnovšek je tako na podlagi lastnih raziskav ter raziskav Ivana Mulačka ter Eve Umek sestavil tabelo⁹³, v kateri je zbral podatke za število izseljencev s Kranjske v obdobju 1892 – 1913. Pod Kranjsko so spadala naslednja okrajna glavarstva: Črnomelj, Kamnik, Kočevje, Kranj, Krško, Litija, Ljubljana – mesto, Ljubljana – okolica, Logatec, Novo mesto, Postojna in Radovljica. Seštevki po posameznih okrajnih glavarstvih kažejo, da se je v tem obdobju izselilo 76.195 ljudi.

Ribniško področje je spadalo pod Okrajno glavarstvo Kočevje. Iz področja tega glavarstva je po podatkih iz tabele odšlo daleč največ ljudi, in sicer 17.566 ljudi, torej približno

⁹¹ Številčen podatek izračunan na podlagi tabele v: Valenčič, Vlado: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne, Dve domovini / Two Homelands I, Inštitut za slovensko izseljenstvo, Ljubljana 1990, str. 76

⁹² Drnovšek, Marjan: Okrajna poročila o izseljevanju Kranjske v letih 1892 – 1913, Gestrinov zbornik, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 1999, str. 414, op.8

⁹³ Drnovšek, Marjan: Okrajna poročila o izseljevanju Kranjske v letih 1892 – 1913, Gestrinov zbornik, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 1999, str. 417

četrtnina vseh izseljenih iz Kranjske.⁹⁴ Vse te številke so seveda približne, saj v njih niso vštete osebe, ki so na tuje pobegnile brez potnega lista. Oblasti so se zavedale tudi takšne možnosti odhoda, zato so morali župani voditi tudi posebno evidenco tistih, za katere se je ugotovilo, da so izginili neznano kam. Prave številke izseljenih naj bi bile višje nekje za 25 do 35 odstotkov. Pri upoštevanju gornjega seštevka bi dobili pri 25-odstotnem povečanju izračun 95.244 oz. pri 35-odstotnem povečanju 102.863 oseb.⁹⁵

Poznavalci demografskih gibanj ocenjujejo, da se je do 1. svetovne vojne izselilo iz slovenskega etničnega prostora od 250.000 do 300.000 oseb; to je verjetno pretirano, saj so se mnogi vrnili, drugi pa so ves čas potovali med izseljensko in priseljensko deželo (kar je povečalo število oblastno evidentiranih »odsotnih«).⁹⁶ Potemtakem naj bi odšel vsak četrti Slovenec, saj je po popisu leta 1900 na ozemlju današnje Slovenije živelo 1.268.055⁹⁷ ljudi.

Kolikor je raziskovalcev, toliko je verjetno načinov ugotavljanja »točnih« števil izseljenih. Natančnega odgovora na to vprašanje pa najbrž ne bomo dobili nikoli.

Svoje ovčice so verjetno še najbolj točno šteli župniki. Od vestnosti posameznega župnika pa je odvisno kakšen odgovor nam bo dal pregled Statusa animarum⁹⁸, krstnih knjig, kronik in drugih cerkvenih knjig.

Do leta 1753 je bila Ribniška dolina ena sama župnija. Leta 1753 se od nje odcepi sodraška, leta 1787 pa postane tudi dolenjevaška župnija samostojna. V ribniški župniji ostanejo naslednje vasi in en trg: Breg, Breže, Bukovica, Dane, Dolenje Laze, Dule, Gorenja vas, Goriča vas, Hrovača, Jurjevica, Kot, Lipovec, Makoša, Nemška vas, Otavice,

⁹⁴ Za primerjavo še ostali skupni seštevki izseljencev iz posameznih okrajnih glavarstev; povzeti po omenjeni tabeli: Črnomelj: 6.867, Kamnik: 3.060, Kranj: 3.352, Krško: 5.297, Litija: 3.927, Ljubljana – mesto: 944, Ljubljana – okolica: 8.235, Logatec: 7.566, Novo mesto: 12.212, Postojna: 6.172, Radovljica: 977

⁹⁵ Drnovšek, Marjan: Okrajna poročila o izseljevanju Kranjske v letih 1892 – 1913, Gestrinov zbornik, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 1999, str. 418

⁹⁶ Drnovšek, Marjan: Množično izseljevanje Slovencev, Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941, Nova revija, Ljubljana 1997, str. 81

⁹⁷ Cambridgeov podatkovnik, DZS, Ljubljana 1995, str. 374

⁹⁸ v nadaljevanju SA

Ribnica (trg), Sajevec, Slatnik, Sušje, Škrajnek, Velike Poljane, Vrh, Zadolje, Zapuže, Žlebič in Žukovo.⁹⁹ Ti kraji so tudi bili predmet moje raziskave po Statusu animarum.

Župnijski arhiv ribniške župnije hrani dobro ohranjene SA. Za svojo raziskavo o izseljenih v Ameriko iz ribniškega področja sem se omejila na SA, ki vsebujejo podatke od leta 1800 dalje. V župnišču obstajajo tudi starejši SA za čas od l. 1750 dalje. Te SA sem samo preletela, saj za to mojo raziskavo niso bili zanimivi, ker sem se omejila na množične odhode ljudi v Ameriko, ne pa na zgodnja potovanja in selitve ljudi.

Za »dominium Reifnitz«, sem v »starejšem« SA zasledila, če tako rečem kar nekaj premikov oz. potovanj (mogoče stalnih izselitev?) prebivalcev ribniškega trga. Dominicus Detoni iz Ribnice št. 35 je bil npr. »per Lahi mercator«, torej je bil trgovec na Laškem, Jacobus iz iste hiše pa je »ex Carnia Veneta abiit«, torej je odšel s Kranjske v Benečijo. Njihovi sosede s številke 36, družina Koschier, pa ima zaznamek »abierunt«, torej so nekam odšli, oz. so se izselili. Franciscus Novina s št. 46 je odšel v Ljubljano (abivit Labacum 1810). Tschelesnig Elisabeta s št. 48 ter Chatarina Ramor s št. 55 pa sta zapustili mesto, saj ima prva zaznamek »ex oppido abivit 808«, druga pa »ex oppido 1810 abivit«. Verjetno bi podrobna analiza teh statusov prinesla marsikakšen zanimiv podatek, vendar kot rečeno, sem se jaz omejila na analizo »novejših« SA.

Že pri ne preveč podrobnem ogledu SA, takoj pritegnejo oči vpisi z rdečim svinčnikom, s katerim je roka vpisovalca zabeležila tiste, ki so odšli v Ameriko. Ponavadi je pod opombo samo oznaka »Am«, včasih »Amerika«, v primeru, da se je izselila vsa družina, je le ta navadno prečrtana, čez pa napis »Vsi v Ameriki«. Skoraj nikoli ne piše, razen ene, dveh izjem, kdaj je kdo odšel na tuje. Vzrok izselitve ni naveden v nobenem primeru.

Verjetno je moral nekdo, ki je vestno vpisoval podatke, le te vpisovati za nazaj, saj se tako pri tistih, ki so npr. rojeni v začetku 19., kot pri tistih iz konca stoletja pojavlja enak rokopis in celo enak svinčnik. Tako je po SA nemogoče ugotoviti kdaj je kdo odšel v Ameriko in kdaj se je morebiti vrnil. Poleg tega rokopisa se pojavljajo še drugi, vendar v redkih primerih, zlasti pri nekaterih ljudeh, ki so se očitno večkrat vračali domov in nazaj v

⁹⁹ Glej prilogo na naslednji strani: Zemljevid Ribniške doline, v: Lesar, Anton: Ribniška dolina na Kranjskem, Ljubljana 1864

v vojvodini in kronovini Kranjski.

32° 15' 20' 25' 29'

Ameriko, saj je napis Amerika prečrtan, nato z drugim rokopisom zopet dopisan in podobno.

Čigav je bil torej rdeči svinčnik in v primerjavi z drugimi pprecej mogočna pisava? Pri primerjavi rokopisov nekdanjih župnikov in dekanov v Ribnici, se mi zdi še najbolj verjetno, da je bil vpisovalec »Amerikancev« v SA Fran Saleški Dolinar, ribniški dekan v obdobju 1896 – 1913. Dekana Dolinarja je Skubic v svoji knjigi označil kot zelo marljivega in delavnega človeka, ki je veliko prispeval k izboljšanju življenja v ribniški župniji. Med drugim je obnovil dve ribniški podružnici, sv. Frančiška in sv. Ano, nadalje je sezidal novo cerkev v Hrovači, ustanovil je mladeniško in dekliško Marijino družbo ter leta 1911 oskrbel župniji sv. misijon. Ob 60-letnici vladanja Franca Jožefa I. je leta 1908 dobil viteški križec Franc Jožefovega reda ter naslednje leto postal častni kanonik ljubljanskega kapitlja.¹⁰⁰ Torej je prav mogoče, da je marljivo vpisoval tudi podatke v cerkvene knjige. Drugo dejstvo pa je, da je dekanoval od konca 19. do prvega desetletja 20. stoletja, torej v času največjih izseljeniških valov. Mogoče ga je to vzpodbudilo, da je »za nazaj« vpisoval tudi tiste, ki so odšli v Ameriko, še preden je nastopil svojo službo.

V analizo sem vključila tiste ljudi, ki so bili rojeni do leta 1910. Vse, ki so imeli v SA zaznamek od odhodu v Ameriko, sem najprej ločila glede na spol. Na splošno velja, da je odšlo na tuje precej več moških kot žensk, tudi Ribniška dolina ni bila izjema. Znotraj ločitve po spolu sem ločila tiste, ki so odšli kot »odrasli« (v tabelah oznaka odr.) in »otroke« (v tabelah oznaka otr.). Izselilo se je namreč kar nekaj družin, zato so otroci s starši odšli »v paketu«, odhod ni bil njihova lastna odločitev in želja. V Župniji Ribnica je razmerje med odseljenimi odraslimi moškimi in ženskami 71,4 : 28,6 odstotkov. Med otroki se je izselilo nekaj več dečkov kot deklic (55,5 : 44,5 odstotkov).

Glede na letnico rojstva sem izseljence klasificirala v pet skupin. In sicer v prvo skupino sem uvrstila tiste, ki so bili rojeni pred letom 1840, druga skupina zajema rojene med leti 1841 - 1860, tretja med 1861 - 1880, četrta med 1881 - 1900 in peta tiste, ki so bili rojeni že v 20. Stoletju, v obdobju med 1901 in 1910. Dvajsetletne intervale sem si izbrala zato, ker nekako predvidevam, da je bila to povprečna starost izseljenca. Torej naj bi nekdo, ki

¹⁰⁰ Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine, Buenos Aires 1976, str. 219 - 221

je bil rojen leta 1860, odšel v tujino okrog leta 1880, čeprav moja teza v vseh primerih seveda ne velja.

Rojstna datuma zakoncev Joannesa (roj. 1820) in Agnes (roj. Mihelič v Kotu leta 1826) Lovšin iz Goriče vasi št. 23 sta najzgodnejši letnici rojstva, pri katerih je bil zapis o odhodu v Ameriko. Največ se je izselilo ljudi, rojenih v obdobju 1861 – 1880 in 1881 – 1900, kar pomeni, da so se izselili nekje na prelomu 19. v 20. stol., oz. v letih pred prvo svetovno vojno, v času ko je bilo izseljevanje v Ameriko najbolj množično tudi v evropskem okviru. Zapisov o odhodu v Ameriko po letu 1910 rojenih je le nekaj. Iz večine primerov je tudi jasno razvidno, da so se izselili po koncu druge vojne, smer selitve slednjih pa je bila v veliki meri Argentina. Ker obravnavam čas do druge svetovne vojne, so bili moji zadnji »analiziranci« ob izbruhu vojne stari nekje 30 let, do te starosti pa so ponavadi ljudje tudi odhajali.

V posebno skupino sem uvrstila »povratnike«. Pri nekaterih ljudeh je jasno razvidno, da so se iz Amerike vrnili v domač kraj, pri drugih spet, da so večkrat hodili sem ter tja. Na to kažejo večkratni zapisi v opombe SA. Pri nekaterih že pogled na intervale rojstev otrok pokaže, kdaj so bili doma in kdaj ne. Nekaj prvih otrok si sledi v rednih, recimo dveletnih intervalih, nato sledi 10-letna praznina, nato zopet rojstva otrok. Število povratnikov prav gotovo ni zanesljivo, saj pri nekaterih primerih ni jasno ali je res potoval sem ter tja, ali je ostal v Ameriki ali doma. Število povratnikov bazira na tistih primerih, pri katerih lahko z veliko gotovostjo trdim, da so se res vrnili domov oz. so potem zopet odšli v Ameriko.

Glede na podatke, dobljene v SA, so se ženske redkeje vračale iz Amerike kot moški. Vzrok je verjetno ta, da so se moški vračali nazaj na svoje kmetije, marsikoga je doma čakala družina, ženske pa so si šele v Ameriki ustvarile družine in jih na dom niso vezale močnejše korenine.

Znotraj števila vseh povratnikov je 84 % moških in le 16 % žensk. Če gledamo samo moške izseljence, se jih je vrnilo 8 odstotkov, žensk pa le 1,2 odstotka. Skupno gledano (moški + ženske) naj bi se v domovino vrnilo 7 odstotkov vseh, ki so se izselili v Ameriko. Glede na splošno mnenje, da naj bi se iz Amerike na slovenska tla vrnila okrog četrтина izseljenih, je v ribniški župniji ta odstotek relativno nizek. Res je, da so upoštevani samo

tisti, pri katerih je bilo po SA jasno razvidno, da so se vrnil. Določen odstotek ni vštet v to število. Vendar se mi razlika skoraj 20 odstotkov glede na slovensko povprečje zdi vseeno velika. Ali je pač možno, da se Ribničani niso vračali v tolikšni meri, kot sicer velja za ostalo slovensko področje?

Upad prebivalstva sem skušala ugotoviti tudi po popisih prebivalstva, ki so bili v letih 1869, 1880, 1900, 1910 in 1931. Popisi žal niso ločili prebivalcev po spolu. Če bi jih, bi se pri posameznih popisih verjetno videla razlika med upadom ženske in moške populacije. Pri nekaterih vaseh je v popisu viden upad prebivalstva, pri drugih pa zopet ne. Tako nekih splošnih skupnih značilnosti ni mogoče ugotoviti. Da pa se ugotoviti, da je število prebivalcev počasi raslo do preloma stoletja, nato pa je vse do konca druge svetovne vojne vztrajno upadalo. Ponoven porast je opaziti šele pri popisu leta 1953.¹⁰¹

Leta 1935 je Sresko načelstvo v Kočevju izdalo uredbo za izvrševanje zakona o državljanstvu, v kateri poziva občino Ribnica, da do 10. januarja 1936 predloži seznam oseb, ki so bile izbrisane iz državljanstva.¹⁰² Ohranjen je tudi spisek izseljencev¹⁰³ od leta 1899 do 1935. Po tem spisku naj bi se izselilo 307 oseb, kar je glede na podatke, ki sem jih dobila na podlagi analize vpisov izseljencev v Status animarum občutno premalo.¹⁰⁴

¹⁰¹ Glej naslednje strani!

¹⁰² Glej prilogo na naslednji strani: Uredba za izvrševanje zakona o državljanstvu. (ZAL, Občina Ribnica, št. 1262 / 1935)

¹⁰³ Glej prilogi k poglavjema 6. 1. 19. Sušje in 6. 1. 21. Velike Poljane!

¹⁰⁴ Podrobneje je spisek obdelal Dean Ceglar. Glej: Ceglar, Dean: Izseljevanje iz Ribniške doline od srede 19. st. do druge svetovne vojne, Mikroštudija, Ljubljana 1999, str. 41 - 42

Sresko načelstvo v Kočevju, dne 14. 11. 1935.

No. 636/3

**Državljanstvo, izguba vsled
odsotnosti po § 28. zakona o
državljanstvu.**

Občini : vsem.

Opozarjam haslov na določila §1.52 in sled. uredbe za izvrševanje zakona o državljanstvu s pozivom, da predlože sezname oseb, ki so bile izbrisane po § 28. zakona o državljanstvu, v roku, ki ga določa §1.52. uredbe to je do 10. januarja 1936.

Sezname, ki naj obsegajo rubrike : 1/ rodbinsko in rojstno ime, 2/ rojstni datum, 3/ rojstni kraj, 4/ poklic 5/ domovno občino, 6/ zadnje znano bivališče. 7/ podatke o rodbinskih članih in 8/ eventualno opombo, je predložiti urejene po abecednem redu semkaj. Opozarjam, da osebe, ki so rojene po 31. decembru 1884. ne izpolnjujejo pogojev za izbris in da jih zato ni sprejeti v seznam.

Po 10. 1. 1936. predloženih seznamov ne bom spošteval. Takoj začetkom januarja mora objaviti občinska uprava na krajevno običajen način, najmanj s 15 dnevno razgrnitvijo razglasa osebe, izbrisane iz knjige domovincev, z označbo imena, starosti, rojstnega kraja in poslednjega eventualno znanega bivališča v inozemstvu; obenem je treba navesti podatke o ženi in otrocih.

**Sreski načelnik:
Bresigar, s.r.**

	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
BREG	155	132	130	147	150	136	133	152	177
BREŽE	248	207	240	254	250	244	205	174	164
BUKOMCA	136	127	136	131	11	129	129	122	132
DANE	168	153	178	187	160	137	143	114	109
DOLENJI LAZI	204	173	199	228	196	224	235	209	204
DULE	21	16	19	24	31	34	19	10	12
GORENJA VAS	182	178	184	232	250	262	271	316	400
GORICA VAS	351	316	341	359	384	403	390	444	453
HROVAČA	215	196	212	217	272	256	255	287	304
JURJEMCA	265	262	307	290	280	286	257	247	263
KOT	169	134	175	185	185	173	151	128	136
LIPOMEC	87	98	98	97	108	79	85	97	95
MAKOŠE	23	20	27	21	17	21	17	12	15
NEVŠKA VAS	240	238	228	231	240	271	294	250	243
OTAVICE	180	136	143	161	164	171	153	139	131
RIENCA-trg	970	936	1003	1014	1055	1062	1111	1150	1350
SAJEVEC	122	124	119	131	150	131	140	135	138
SLATNIK	209	191	194	205	182	171	142	140	132
SUŠJE	176	162	168	217	213	184	195	165	155
ŠKRAINEK	22	23	20	22	25	20	20	23	24
VELIKE POLJANE	290	200	239	249	268	226	250	225	198
VRH	17	18	15	13	16	15	10	17	16
ZADOLJE	50	46	55	54	49	37	36	30	31
ZAPUŽE	50	59	40	32	43	42	40	26	31
ŽITČIČ	107	86	88	87	114	78	69	129	134
ŽUKOVO	20	15	8	10	10	6	14	8	8
SKLPAJ	4677	4246	4566	4798	4823	4798	4764	4749	5055

Tabela 1: Število prebivalcev po naseljih ribniške župnije¹⁰⁵

¹⁰⁵ Podatki za leto 1857 so v tem in naslednjih poglavjih povzeti po: Lesar, Anton: Ribniška dolina na Kranjskem, Ljubljana 1864, str. 6. On povzema po 6. Deželnem vladnem listu kranjske vojvodine za leto 1857. Podatki za leta 1869 – 1953 so v tem in naslednjih poglavjih povzeti po: Šifrer, Živko: Prebivalstvo naselij 1869 – 1969, Ljubljana 1969, str. 197 - 199

VAS/TRG	MOŠKI					ŽENSKE					SKUPAJ				
	izseljeni			P	O	izseljeni			P	O	izseljeni			P	O
	odr.	otr.	sk.			odr.	otr.	sk.			odr.	otr.	sk.		
BREG	53	3	56	6	50	16	1	17		17	69	4	73	6	68
BREŽE	46	1	47	3	44	20	1	21	1	20	66	2	68	4	64
BUKOMICA	20		20	1	19	3	2	5		5	23	2	25	1	24
DANE	29		29		29	3		3		3	32		32		32
DOLENI LAZI	48	2	50	9	41	26	2	28	2	26	74	4	78	11	67
DULE															
GORENJA VAS	49	7	56	1	55	24	2	26	1	25	73	9	82	2	80
GORICA VAS	48		48	3	45	17		17	1	16	65		65	4	61
HROVAČA	41		41	10	31	15		15	1	14	56		56	11	45
JURJEMICA	44	2	46	1	45	28	5	33		33	72	7	79	1	78
KOT	12	1	13	1	12	9		9		9	21	1	22	1	21
LIPOVEC	32	1	33	2	31	14	4	18	2	16	46	5	51	4	47
MAKOŠE	6		6	1	5	2		2		2	8		8	1	7
NEVSKA VAS	64	5	69	8	61	19		19	1	18	83	5	88	9	79
OTAMCE	25	1	26	4	22	14	2	16	1	15	39	3	42	5	37
RIENICA - trg	71	14	85	5	80	50	8	58	3	55	121	22	143	8	135
SAJEVEC	23		23	1	22	6		6		6	29		29	1	28
SLATNIK	36		36	3	33	11		11		11	47		47	3	44
SUŠJE	65	4	69	8	61	11	3	14		14	76	7	83	8	75
ŠKRAJNEK															
VELIKE POLJANE	29		29	2	27	5	1	6		6	33	1	34	2	32
VRH															
ZADOLJE	8		8	3	5	3		3		3	11		11	3	8
ZAPUŽE	6		6	1	5						6		6	1	5
ŽLEBIČ	19		19		19	14	2	16	1	15	33	2	35	1	34
ŽUKOVO						1		1		1	1		1		1
SKUPAJ	774	41	815	73	742	311	33	344	14	330	1084	74	1158	87	1072

Tabela 2: Število izseljenih (rojenih do leta 1910) po posameznih naseljih ribniške župnije¹⁰⁶

¹⁰⁶ Število je izračunano glede na analizo SA Župnije Ribnica

LETO	ŠT. PREBIV.	RAZDOBJE	INTERVAL (let)	PRIRAST
1857	4677			
1869	4246	1857 - 1869	12	-431
1880	4566	1869 - 1880	11	320
1890	4798	1881 - 1890	9	232
1900	4823	1891 - 1900	9	25
1910	4798	1901 - 1910	9	-25
1931	4764	1911 - 1931	20	-34
1948	4749	1931 - 1948	17	-15
1953	5055	1948 - 1953	5	306

Tabela 3: Prirast prebivalstva v ribniški župniji med letoma 1857 – 1953

6. 1. »Iz naše vasi jih je šlo jako dosti.«¹⁰⁷

V tem poglavju predstavljam vsako naselje ribniške župnije posebej. Na začetku namenjam nekaj vrstic sami predstavitvi naselja. Sledijo številčni podatki; najprej popis prebivalcev, nato pa analiza izseljencev po podatkih, ki sem jih dobila v SA. Temu sledi nekaj zapisov usod posameznikov iz obravnavanega naselja. Pri vsakem posamezniku navajam letnico rojstva in hišno številko. Hišne številke so povzete po SA in ne ustrezajo današnjemu stanju. Krajši zapisi so razbrani iz podatkov v SA, daljši zapisi življenjskih usod pa so pridobljeni s terensko raziskavo za razstavo »V Ameriko!« v Muzeju Miklova hiša. Nekaj življenjskih zgodb je predstavljenih tudi v prilogi – albumu ob koncu diplomske naloge.

6. 1. 1. Breg

Breg je raztresena obcestna vas, ki leži ob cesti Ljubljana – Kočevje. Od Ribnice je oddaljen slaba 2 kilometra. Za vasjo so razvaline gradu Willingrain, ki ga je okoli leta 1470 zgradil ribniški graščak Andrej pl. Lamberg. Obdajali so ga mogočni stolpi in še danes viden jarek. Grad je zapiral pot Turkom, ko so vpadali preko Kolpe in Kočevja. Leta 1562 je v njem pridigal Trubar, ker mu je ribniški arhidiakon prepovedal vstop v ribniško cerkev.

Breg je imel 1857. leta 23 hiš, v katerih je prebivalo 155 ljudi. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	132	130	147	150	136	133	152	177

Število prebivalcev je upadlo pri popisu za leto 1910. Na prelomu stoletja je namreč živelo v vasi 14 ljudi več kot deset let pozneje. Število prebivalcev do konca druge svetovne vojne praktično stagnira, oz. v letu 1931 še upade za tri ljudi.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Breg dala naslednje rezultate:

¹⁰⁷ Informator Polde Trdan, Sušje, odlomek iz pogovora, 4. 4. 2000

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	2		2	1	1
1841 - 1860	9		9	2	7
1861 - 1880	15		15	1	14
1881 - 1900	22		22	2	20
1901 - 1910	5	3	8		8
SKUPAJ	53	3	56	6	50

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	4		4		4
1881 - 1900	9		9		9
1901 - 1910	3	1	4		4
SKUPAJ	16	1	17		17

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	2		2	1	1
1841 - 1860	9		9	2	7
1861 - 1880	19		19	1	18
1881 - 1900	31		31	2	29
1901 - 1910	8	4	12		12
SKUPAJ	69	4	73	6	67

V SA je za Breg vpisanih 32 hiš. V Ameriko se je kar iz 25 hiš izselilo skupno 73 ljudi, 56 moških (med njimi trije otroci) in 17 žensk (med njimi en otrok), rojenih do leta 1910. Izselilo se je največ moških in žensk rojenih v obdobju 1881 – 1900. V domovino se je vrnilo šest moških, torej 10,7 %. Pri ženskah ni zaznamka nobene povratnice. V vas Breg se je torej celostno gledano (moški + ženske) vrnilo 8,2 % izseljenih.

Do leta 1840 rojena, sta se izselila dva moška. In sicer Andrej Lesar, roj. 1837, s hišne številke 6 in leta 1839 rojeni Anton Govže s številke 8. Andrej se je neznano kdaj vrnil domov. Umrl je leta 1921. V Ameriko sta se izselila tudi njegova sinova Janez, roj. 1865, in Alojz, roj. 1869. Anton Govže se je poročil leta 1883 in do leta 1887 imel že tri otroke. Potem je očitno odšel v Ameriko, saj ni bilo več vpisanih otrok. Umrl je leta 1919.

Najzgodnejšo rojstno letnico pri ženskah, izseljenih v Ameriko, 1870, zasledimo pri Heleni Lovšin, ki je bila sicer iz Zapotoka, a je gostovala na številki 17. "Prava" Brežanka z najzgodnejši letnico rojstva pa je Agnes Pogorelec, roj. 1872, s številke 21, ki ima zaznamek, da se je omožila v Ameriki. V Ameriko sta se izselila tudi njena brat in sestra.

Z Brega se je izselila ena družina, Riglerjevi s številke 4. Najprej je odšel v Ameriko Janez, rojen 1868. Leta 1900 se je v Ameriki poročil z Marijo Pucelj, sicer doma iz vasi Sušje. Nato sta oba prišla nazaj v domovino. Žal je v SA možno razbrati samo to, da sta se vrnila v juniju, leto je zapisano nečitljivo. Doma so se jima do leta 1906 rodili štirje otroci, trije dečki in ena deklica. Vsa družina je nato prečrtana. Ob Janezu je zaznamek: vsi v Ameriki, odšel s celo družino v avgustu, leto žal zopet nečitljivo.

Kar iz nekaj družin se je izselilo po več članov. Iz družine Rigler, s hišne številke 5, se je izselilo šest bratov in sester, dva od njiju sta se nato vrnila. Tudi s številke 8, iz družine Arko se je izselilo šest bratov in sester, doma so ostali samo starši in dva otroka. Po štirje so se izselili iz družin Šmalc (št. 13), Cvar (št. 14) in Lovšin (št. 26). Iz ostalih družin sta se izselila v povprečju po dva člana.

Frančišek Petek, roj. 1882, s št. 3, ima zaznamek, da se je izselil v Ameriko. Temu prečrtanemu zaznamku sledi zapis, da je v Avstraliji. Možno je, da je najprej odšel v Ameriko, od tam pa naprej v Avstralijo. Druga teorija pa je, da se je vpisovalec opomb zmotil in na podlagi kasneje zbranih podatkov ugotovil, da je Frančišek v resnici odšel v Avstralijo in ne v Ameriko.

6. 1. 2. Breže

Breže so strnjena vas na SZ delu Ribniške doline. Od Ribnice so oddaljene tri kilometre. Vaška znamenitost je 14 zidanih kapelic križevega pota, ki so bile zgrajene leta 1759, obnovljene pa leta 1887. Leta 1857 je bilo v vasi 38 hiš z 248 prebivalci. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	207	240	254	250	244	205	174	164

Število prebivalcev v vasi je, gledano na podatek iz leta 1857, upadlo že ob popisu leta 1869, in sicer kar za 41 ljudi. Do leta 1910 je nato opazna rast prebivalstva nakar začne zopet upadati. Največji upad je viden leta 1931, od tega leta dalje število prebivalcev vztrajno pada.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Breže dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	8		8	2	6
1861 - 1880	8		8		8
1881 - 1900	23		23	1	22
1901 - 1910	7	1	8		8
SKUPAJ	46	1	47	3	44

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2		2
1861 - 1880	4		4		4
1881 - 1900	12	1	13	1	12
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	20	1	21	1	20

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	10		10	2	9
1861 - 1880	12		12		12
1881 - 1900	35	1	36	2	33
1901 - 1910	9	1	10		10
SKUPAJ	66	2	68	4	64

V SA je za vas Breže vpisanih 48 hiš. V Ameriko se je izselilo iz 29 hiš skupno 68 ljudi, 47 moških (med njimi en otrok) in 21 žensk (med njimi en otrok). Vrnili so se trije moški (6,3 %) in ena ženska (4,7%). V povprečju se je torej vrnilo 6,25 % vseh izseljenih. Izselilo se je največ moških in žensk, rojenih v obdobju 1881 – 1900.

V domovino se je vrnil Anton Rus, roj. 1859, s št. 6. Anton se je poročil dvakrat, leta 1884 in 1897. Morda je ob smrti prve žene odšel v Ameriko, nato pa se je vrnil in si z drugo ženo doma ustvaril družino. Vrnil se je tudi Simon Terdan, roj. 1856, s št. 16, ki se je poročil leta 1882 z Marijo Klun iz Nemške vasi. Rodilo se jima je pet otrok, trije v letih 1883, 1884 in 1887, naslednja dva si sledita v letih 1896 in 1898. Morda je bil Janez v Ameriki v obdobju med 1887 in 1896. Od žensk se je vrnila Terezija Stupica s številke 8, roj. 1885. Po vrnitvi je šla za usmiljenko v Zagreb.

Za stalno se je vrnil domov tudi France Andoljšek, roj. 1905. »Brat je šel zato, da bi zaslužil denar za balo za sestre, drugače so ostale tete ali pa nune. Doma je bilo za jest, za obleke in druge stvari pa ne. Oče je namreč leta 1916 umrl na fronti. Tudi oče je bil v Ameriki, tri leta. Ko je prišel domov, je dobil pa poziv za v vojsko ... Brat je šel trikrat v Ameriko. Prvič je šel leta 1926. Šel je po nemški liniji. Znal je nemško, pa se je prešvercal. En čas je bil gor brez posla. Po dveh mesecih je že hodil za tolmača. Je imel izreden talent za jezike. Šel je v Kirkland Lake, Ontario. V glavnem je delal po rudnikih. Enkrat je doživel nesrečo. V rudniku je bilo delo dobro plačano, več kot učitelj. Brat je pripovedoval, da je učitelj prišel v rudnik delat, ko se je poročil, da je odslužil. France je vse vzdrževal, tudi mene, da sem lahko v šole hodil. Leta 1938 je prišel domov, se je poročil z Bohovo iz Sušja. Pa je moral nazaj, ker je dobil poziv za v vojsko od kanadske ambasade. Žena je ostala sama z enim otrokom doma. Gor je bil do leta 1951. Potem je ostal doma in kmetoval. 86 let star je umrl.«¹⁰⁸

Iz Brež sta se odselili dve družini. In sicer družini bratov Jožeta in Janeza Šmalc s št. 23. Jože, roj. 1870, se je leta 1894 poročil z Agnes Kljun iz Nemške vasi. Leto kasneje se jima je rodila hči Agnes. Kdaj so se odselili, ni znano. Janez, roj. 1876, se je leta 1899 poročil z Marijo Pucelj iz Slatnika. Leta 1901 se jima je rodil sin Janez, za naslednjega otroka, Marijo, je zapisano, da se je leta 1903 rodila v Ely, Minnesota. Torej so najverjetneje odšli v letu 1902. Morda sta oba brata potovala skupaj proti obljubljeni deželi.

Fortunata Stupico, roj. 1855, s št. 38, je v Ameriki čakala zla usoda. V domovino je prišel mrliški list s pojasnilom, da je 10. 5. 1902 padel v rov v Ely, Minnesota.

¹⁰⁸ Informator Alojzij Andoljšek, Breže, odlomek iz pogovora 18. 5. 2000

6. 1. 3. Bukovica

Bukovica je sklenjena obcestna vas, od Ribnice oddaljena dva kilometra. Leta 1857 je bilo v vasi 23 hiš in 136 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	127	136	131	118	129	129	122	132

Upad prebivalstva je viden že ob popisu leta 1869. Število prebivalcev nato prične upadati ob popisu leta 1890, še večji upad pa je opaziti ob popisu leta 1900. Do popisa leta 1910 je število za malenkost poraslo, nato pa je konec vojne zopet videti upad.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Bukovico dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	3		3	1	2
1861 - 1880	9		9		9
1881 - 1900	8		8		8
1901 - 1910					
SKUPAJ	20		20	1	19

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	1		1		1
1881 - 1900	2	1	3		3
1901 - 1910		1	1		1
SKUPAJ	3	2	5		5

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	3		3	1	2
1861 - 1880	10		10		10
1881 - 1900	10	1	11		11
1901 - 1910		1	1		1
SKUPAJ	23	2	25	1	24

V SA je za Bukovico vpisanih 28 hiš. V Ameriko se je iz 14 hiš izselilo 25 ljudi, 20 moških in 5 žensk (od tega dva otroka). Vrnil se je en moški (pet odstotkov glede na izseljene moške), kar pomeni štiri odstotke glede na vse izseljene.

Iz Amerike se je vrnil Janez Muhič, roj. 1856, s št. 4. Očitno si je po vrnitvi v domovino tu ustvaril družino in se ni več vračal v Ameriko. Leta 1887 se je namreč poročil z Uršulo Klun in imel z njo pet otrok.

Iz Bukovice se je odselila ena družina. Anton Kljun, roj. 1875, s št. 15, se je leta 1900 poročil s Frančiško Puželj, roj. 1874, iz Bukovice. Leta 1900 in 1903 sta se jima rodili hčerki Frančiška in Johana. Celotna družina ima zaznamek, da so vsi v Ameriki, ob Antonu pa je še pripis, da je rešetar v Ameriki.

6. 1. 4. Dane

Dane so gručasta obcestna vas v kotlini na podnožju Velike gore. Od Ribnice so oddaljene štiri kilometre. Nekdaj je stal ob vasi starodaven danski grad, vendar danes ni več ostankov. Leta 1857 je v vasi živel 168 prebivalcev v 17 hišah.

Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	160	185	193	160	137	143	114	109

Število prebivalcev je do preloma stoletja naraščalo, nato drastično upade. Ob naslednjih popisih je opazen stalen upad prebivalcev.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Dane dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	7		7		7
1881 - 1900	22		22		22
1901 - 1910					
SKUPAJ	29		29		29

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	2		2		2
1881 - 1900	1		1		1
1901 - 1910					
SKUPAJ	3		3		3

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	9		9		9
1881 - 1900	23		23		23
1901 - 1910					
SKUPAJ	32		32		32

V SA je za vas Dane vpisanih 28 hiš. Iz 15 hiš se je v Ameriko izselilo skupno 32 ljudi, 29 moških in tri ženske. Vrnili se ni nihče.

Frančišek Miklič, roj. 1882, s št. 18, ima zaznamek, da se je izgubil v Ameriki. Leta 1905 se je poročil z Marijo Gregorič, roj. 1885. Leta 1906 se jima je rodil sin Frančišek. Marija je umrla že leta 1910, stara komaj 25 let. Frančišek je odšel v tem času v Ameriko. Nekaj letno siroto je nato vzela v skrbstvo družina Šega, ki se je naselila v hišo.

6. 1. 5. Dolenji Lazi

Dolenji Lazi so raztresena obcestna vas. Od Ribnice so oddaljeni dva kilometra, leže v smeri proti Ljubljani. Dolenji Lazi so se nekdaj imenovali Bezgovica. Leta 1857 je bilo v vasi 27 hiš s 204 prebivalci. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	173	199	228	195	224	235	209	204

Pri prvem popisu prebivalstva leta 1869 je v vasi zabeleženih 31 prebivalcev manj glede na podatke iz leta 1857. Do preloma stoletja je nato njihovo število naraščalo. Leta 1900 pa v vasi prebiva 33 prebivalcev manj kot ob popisu deset let prej. Do leta 1910 poraste število prebivalcev skoraj na raven iz leta 1890, nato počasi narašča, upad je zopet opaziti konec druge svetovne vojne.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Dolenji Lazi pokazala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	6		6	2	4
1861 - 1880	18		18	4	14
1881 - 1900	21	1	22	1	21
1901 - 1910	3	1	4	2	2
SKUPAJ	48	2	50	9	41

ženske

rojene obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2	1	1
1861 - 1880	4		4		4
1881 - 1900	18	1	19	1	18
1901 - 1910	2	1	3		3
SKUPAJ	26	2	28	2	26

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	8		8	3	5
1861 - 1880	22		22	4	18
1881 - 1900	39	2	41	2	39
1901 - 1910	5	2	7	2	5
SKUPAJ	74	4	78	11	67

V SA je za Dolenje Laze vpisanih 52 hiš. V Ameriko se je izselilo iz 30 hiš skupno 78 prebivalcev, 50 moških (od tega dva otroka) in 28 žensk (od tega dva otroka). Vrnilo se je devet moških (18 odstotkov glede na izseljene moške) in dve ženski (7 odstotkov glede na izseljene ženske). V vas se je torej skupno gledano (moški + ženske) vrnilo 14 odstotkov vseh izseljenih.

Iz Dolenjih Lazov se je izselila ena družina, Dejakovi s številke 25. Matija Dejak, roj. 1861, se je poročil z Marijo Lovšin iz Sušij, roj. 1866. Leta 1888 se jima je rodila hči Marija, 1892 pa še sin Frančišek. Vsi so prečrtani, čez je napis Amerika. Pri Matiji je še dopis, da je umrl na Ely, Minnesota.

Po več članov se je izselilo s družine Arko iz številke 36, in sicer šest bratov in sester; od Dejakovih (številka 11) pet bratov in sester; po štirje pa iz družine Petek na številki 23 in iz družine Dejak na številki 27.

Iz Dolenjih Lazov se je izselila tudi Ana Petek, roj. 1896, katere življenjsko zgodbo lahko izvemo v knjigi *Footsteps Trough Time*¹⁰⁹ pod naslovom »Anna from Ribnica«. Iz SA lahko izvemo, da so se v Ameriko izselili tudi njena sestra Francka in brata Alojz in Janez. Alojz se je vrnil domov, imel je štiri otroke, vendar ga je vzela prva svetovna vojna. Leta 1914 so ga razglasili za pogrešanega.

Ana pripoveduje svojo zgodbo takole¹¹⁰: Moje rojstno mesto Ribnica, je bilo v času, ko sem se rodila, znano po vsem avstro-ogrskem cesarstvu. Vsi so poznali lesene in glinene izdelke pod imenom suha roba. Formalno izobrazbo sem pridobila med šestim in dvanajstim letom. Razredi so bili veliki, v enem je bilo 70 – 80 šolarjev. Pri trinajstih sem

¹⁰⁹ Planinsek Odorizzi, Irene: *Footstepst Through Time*, Washington 1978, str. 65 - 69

začela delati kot dekla na poljih. Pri 17 letih mi je oče dejal, da sta z mamo preveč revna, da bi mi lahko dala doto, zato bi bilo najbolje, da bi šla v Ameriko. Tam da si bom našla lažje delo za boljše plačilo in se poročila z možem, ki bi mi lahko nudil boljše življenje, kot bi ga imela v Ribnici. Brat Janez, ki se je izselil v Buhl v Minnesoto, je očetu svetoval naj me ne pošilja v Ameriko, ampak sem kljub temu šla. 18. februarja 1913 se je začela solza polna pot do Ljubljane. Tedaj sem prvič videla očeta jokati. Njegove zadnje besede, katerih se spominjam, kot bi mi jih rekel danes, so bile: "Otrok, premlado greš od hiše!" Nikoli več nisem videla staršev. Iz Ljubljane me je vlak odpeljal do Le Havra, kjer sem se vkrcala na La Lorraine. Potovanje je trajalo 19 dni. Bilo mi je tako slabo, vsem je bilo. Umazanija in gneča nista olajševali potovanja. Ko smo končno prispeli na Ellis Island, smo si vsi potniki oddahnili. Ampak to ni bil konec mojih težav. Oblasti so od mene zahtevale karto, katero pa sem v La Havru dala agentu. Ker nisem imela karte, so me zaprli v veliko sobo, podobno kletki, kjer sem čakala z eno gospo s Poljske, ki je neprestano jokala. Potem so me premestili v drugo sobo, v kateri se je zdelo, da je tisoč ljudi, in vsi so bili iz Ljubljane. Kako sem bila jaz srečna! Vprašali so me, če imam kaj hrane. Dala sem jim klobase in brinovec, katera so mi starši zapakirali za brata v Buhlu. V nekaj trenutkih je oboje izginilo v ustih lačnih in žejnih Slovencev. Potem je uradnik poklical moje ime. Nek gospod mi je dal drugo karto in mi rekel: "Merkaj, da ne boš še glave zgubila." Na Ellis Islandu smo morali ostati tri dni v karanteni. Potem ko smo bili izpuščeni, smo se vkrcali na vlak, ki nas je vodil okrog gora, rek in prerij do Chicaga. Tam smo se namestili v gostilni, ki jo je imela Slovenka. Dobili smo domačo hrano. Vsa hrana, ki smo jo dobili na poti, je bila všteta v ceno karte. Na naslednji postaji, v St. Paulu, sem srečala mladega fanta iz domače vasi. V Duluthu so bile v hotelu stenice, tako da tisto noč nisem kaj dosti spala, naslednji dan, pa sem vso obleko, ki sem jo nosila, vrgla stran. Potem sem šla z dvema fantoma iz Goriče vasi v Chisholm, kjer je stanovala moja sestra. Kmalu zatem so sestra in njena dva otroka zbolela za škrlatinko in vsi smo morali zapustiti hišo, oni pa so šli v bolnico. Kmalu ji je umrl desetmesečni sin, v istem tednu pa še šestletna hči. V maju je bil znak karantene na hiši odstranjen, sestra je bila odpuščena iz bolnice in delavci, ki so bili nastanjeni že prej v hiši, so se vrnili. Upala sem, da bom ostala pri sestri, ki bi me naučila kuhati, ampak okoliščine so me prisilile, da sem spremenila načrt. Jože Janežič je potreboval pomoč pri preskrbi svojih petih otrok, zato sem odšla tja. Ko me niso več potrebovali, sem se vrnila k sestri. Nato sem se zaposlila pri družini Primožič. Tam sem

¹¹⁰ Prevod in priredba Viktorija Kante

čistila tla, na roke prala perilo in opravljala še druga dela. Čez nekaj časa so prispeli novi emigranti iz Slovenije, med njimi tudi Frank Trdan, katerega sem opazila v cerkvi že v stari domovini. Opazila sem ga, ker je bila obleka, ki jo je nosil, ameriška. Tistega dne je Frank šel dol po cesti s kovčkom in upala sem, da bo prišel k Primožičevim, ampak na moje veliko razočaranje je šel k Šmolcevim. Samski moški so zelo težko dobili službo. Gospod Šmolc je Franku svetoval, naj se poroči. Bila sem zelo srečna, ko me je Frank zasnubil. Poročila sva se 22. junija 1914. Imela sva zelo malo denarja, Frank je bil brez stalne službe. Čez nekaj časa sva se preselila v Carson Lake, kjer sem začela oddajati sobe, Frank pa je dobil delo v rudniku. Če se sliši še tako neverjetno, še vedno nisem vedela, kako naj kuham za vse tiste ljudi, ampak sem se kmalu naučila. Istega leta so se pričele rudarske stavke in težki časi so se zopet pojavili. Naša družina se je povečala za tri dekleta in dva fanta. Življenje tudi v Sloveniji ni bilo lahko, ampak v Ameriki je vedno obstajalo upanje za naslednje dni in mesece. Prihodnost se je vedno obračala na bolje. Od najinih petih otrok so preživeli trije. Elsie je umrla leta 1946, dan po svoji poroki. Imela je infarkt pri starosti 24 let. Jim je umrl star 32 let. Imel je obolele ledvice. Leta 1963 je za rakom umrl tudi moj mož. Sedaj živim za preostale otroke, 13 vnukov in štiri pravnuke. Upam, da ne bodo nikoli izkusili težav, kakršne sem okusila v svoji mladosti.

6. 1. 6. Dule

Dule, po domače tudi Kozlerjev Marof, so zaselek v bližini Ortneka, od Ribnice so oddaljene slabih devet kilometrov. Prvotno je bila tam le stavba, v kateri je bival oskrbnik Kozlerjevega posestva. Leta 1857 pa je tam v treh hišah živelo 21 ljudi. Število hiš se do danes ni spremenilo. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	16	19	24	31	34	19	10	12

Dule so eno izmed treh naselij (poleg Škrajneka in Vrha) v ribniški župniji, za katere v SA ni zabeleženih izseljencev v Ameriko.

6. 1. 7. Gorenja vas

Gorenja vas je strnjena vas ob cesti Ljubljana – Kočevje. Z Gorenjsko cesto je že spojena z Ribnico. Leta 1857 je v 29 hišah živel 182 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev daje naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	178	184	232	250	262	271	316	400

Iz popisov je razvidno, da je v Gorenji vasi število prebivalcev stalno naraščalo, čeprav so v SA zabeleženi kar številčni odhodi v Ameriko. V Gorenja vasi se je verjetno večalo število prebivalstva zaradi same bližine ribniškega trga.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Gorenja vas pokazala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	9		9		9
1861 - 1880	17		17		17
1881 - 1900	22	7	29	1	28
1901 - 1910					
SKUPAJ	49	7	56	1	55

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2		2
1861 - 1880	6		6	1	5
1881 - 1900	12	2	14		14
1901 - 1910	4		4		4
SKUPAJ	24	2	26	1	25

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	11		11		11
1861 - 1880	23		23	2	22
1881 - 1900	34	9	43	2	42
1901 - 1910	4		4		4
SKUPAJ	73	9	82	2	80

V SA je za Gorenjo vas vpisanih 58 hiš. Iz 30 hiš se je izselilo 82 ljudi, 56 moških (od tega sedem otrok) in 26 žensk (od tega trije otroci). Vrnila sta se en moški (slaba dva odstotka glede na izseljene moške) in ena ženska (slabe štiri odstotke glede na izseljene ženske), kar pomeni dobra dva odstotka glede na vse izseljene.

Domov se je vrnil Frančišek Klun, roj. 1881 s št. 19. Frančišek se je vrnil pred letom 1910, saj se je tedaj doma poročil. Marija Klun, roj. 1877, s št. 16, se je leta 1898 poročila v Pueblu, Colorado, z Alojzijem Kljunom, roj. 1870, ki je bil doma prav tako iz Gorenje vasi (št. 44). Leta 1900 se jima je v Ameriki rodil prvi otrok, do leta 1905 so sledili še trije. Zabeležen je samo povratek Marije. Ali je možno, da je oče sam z otroki ostal v Ameriki? Možno je seveda tudi, da pri vseh ni zapisanega povratka ali pa so dejansko ostali onkraj luže.

Iz Gorenje vasi se je izselilo pet družin. Peter Andoljšek, roj 1851, (št. 1), se je leta 1873 poročil s Heleno Krajc, roj. 1854. Leta 1875 se jima je rodil prvi otrok, sin Janez. Naslednji trije otroci so jima umrli že kot dojenčki. Leta 1883 se jima je nato rodila hči Frančiška, leta 1886 rojeni sin je umrl še istega leta. Naslednji otrok je bil Anton, ki ima zabeleženo, da se je rodil v Pueblo, Colorado, julija leta 1890, vendar je tudi ta otrok umrl že v oktobru istega leta. Prej kot mesec po porodu je umrla tudi mati Helena (mortua in Pueblo, Colorado). Družina se je torej izselila v Ameriko po letu 1886 in pred letom 1890.

S št. 3 so se izselili Tekavčevi. Peter, roj. 1862, se je 1884 poročil z Nežo Petek iz Jurjevice. Konec istega leta se jima je rodila hči Angela. Januarja 1887 se jima je rodil še sin Frančišek, ki pa je umrl kot dveleten. Zatem je družina prečrtana z opombo, da so vsi v Ameriki.

Da so vsi v Ameriki, je opomba tudi pri družini Lovšin s št. 33. Andrej, roj. 1855, se je leta 1882 poročil s Frančiško Klun, roj. 1854. Do leta 1893 se jima je rodilo pet otrok, štirje sinovi in hči.

Janez Kromar, roj 1871, s št. 31, se je 1897 poročil s Frančiško Virant, roj. 1873. Leta 1898 se jima je rodila Karolina, leto kasneje Janez. Nato se je družina odselila. Sin Alojz (roj. 1903) in hči Frančiška (roj. 1906) sta se namreč rodila v Ameriki. Oče Janez je umrl že leta 1907 v Clevelandu.

S št. 39 se je izselila družina Ilec. Janez, roj. 1869, se je leta 1894 poročil s Frančiško, roj. 1874. Prva hči jima je umrla stara dobro leto. Leto 1896 se jima je rodil sin Janez, leto kasneje pa sin Frančišek. Nato se je družina izselila. Oče Janez ima namreč zabeleženo, da je že leta 1899 umrl v Ameriki.

Venceslav Merše, roj. 1856, s št. 8, se je leta 1880 poročil z Gertrud Ambrožič. Do leta 1896 se jima je rodilo sedem otrok. Venceslav je svojo številno družino pustil doma, sam pa se je podal v Ameriko. V januarju 1910 je v Ameriki umrl.

6. 1. 8. Goriča vas

Goriča vas je pretežno strnjena ravninska vas, kilometer oddaljena od Ribnice, na poti proti Kočevju. Leta 1857 je bilo v vasi 53 hiš in 351 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	316	341	359	384	403	390	444	453

Ob prvem popisu leta 1869 je v vasi zabeleženih 35 ljudi manj kot leta 1857. Nato število prebivalcev do popisa leta 1910 narašča. Pri popisu 1931 je opaziti upad, nakar število prebivalstva raste, najverjetneje na račun novogradenj.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Goričo vas pokazala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	2		2		2
1841 - 1860	7		7	2	5
1861 - 1880	13		13	1	12
1881 - 1900	19		19		19
1901 - 1910	7		7		7
SKUPAJ	48		48	3	45

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860					
1861 - 1880	4		4	1	3
1881 - 1900	10		10		10
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	17		17	1	16

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	3		3		3
1841 - 1860	7		7	2	5
1861 - 1880	17		17	2	15
1881 - 1900	29		29		29
1901 - 1910	9		9		9
SKUPAJ	65		65	4	61

V SA je za Goričo vas vpisanih 80 hiš. V Ameriko se je iz 37 hiš izselilo 65 ljudi, 48 moških in 17 žensk. Domov sta se vrnila dva moška (dobri štirje odstotki) in ena ženska (slabih šest odstotkov), kar pomeni slabih pet odstotkov glede na vse izseljene.

Vsi povratniki so si doma ustvarili družine. Štefan Bolha, roj. 1857, s št. 3, se je poročil leta 1885. Anton Lovšin, roj. 1843, se je vrnil že pred letom 1864, saj se je tedaj poročil z Marijo s št. 2. Johana Oražem, roj. 1873, s št. 37, se je po vrnitvi omožila na Poljane.

Iz Goriče vasi so se izseljevali le posamezniki, nobena družina se ni izselila. V Ameriki se je izgubila sled za Janezom Zajcom, roj. 1870, s št. 18. V opombi ima namreč pripis, da je pogrešan v Ameriki.

V SA je zelo redko zapisana kakšna druga destinacija izselitve kot pa Amerika. Marija Pogorelec, roj. 1908, pa ima zabeleženo, da je odšla za misijonarko v Afriko. Umrla je leta 1990.

6. 1. 9. Hrovača

Hrovača je strnjena vas, le pol kilometra oddaljena od Ribnice. V Hrovači je pokopališče s cerkvijo Sv. Trojice. Leta 1857 je bilo v vasi 31 hiš in 215 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	196	212	217	272	256	255	287	304

Pri popisu leta 1869 je v vasi zabeleženih 19 prebivalcev manj kot leta 1857. Število prebivalcev je naraščalo do popisa leta 1900. Deset let pozneje je opaziti upad za 16 prebivalcev, nato njihovo število do prvega povojnega popisa stagnira.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Hrovačo pokazala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	2		2	1	1
1861 - 1880	14		14	4	10
1881 - 1900	22		22	5	17
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	41		41	10	31

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	3		3		3
1881 - 1900	11		11	1	10
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	15		15	1	14

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	2		2	1	1
1861 - 1880	17		17	4	13
1881 - 1900	33		33	6	27
1901 - 1910	3		3		3
SKUPAJ	56		56	11	45

V SA je za Hrovačo vpisanih 56 hiš. Iz 26 hiš se je izselilo 56 ljudi, 41 moških in 15 žensk. Vrnilo se je deset moških (24 odstotkov) in ena ženska (dobrih šest odstotkov), kar pomeni, da se je domov vrnilo skoraj 20 odstotkov vseh izseljenih. To je drugi najvišji odstotek (za vasjo Zadolje) vrnjenih iz Amerike v domovino v vsej ribniški župniji.

Marija Pucelj, roj. 1884, s št. 6, se je poročila v Ameriki 19. 2. 1906. Nato ima zaznamek, da se je vrnila domov. Ni zapisano, ali se je vrnila cela družina ali samo ona. Tudi nikjer drugje v SA ni zabeležena njena nova družina. So pa v Ameriki ostali njeni štirje bratje in sestre, Franc, Francka, Janez in Ivana.

Janez Škrabec, roj. 1880, s št. 14, se je leta 1906 v Ameriki poročil z Angelo Arko. Trije otroci - Janez, Anton in Angela so se jima rodili v Minnesoti v letih 1907 – 1910. Nato se je družina vrnila domov. Tu se jima je rodilo še devet otrok. V Ameriko so iz družine Škrabec odšli tudi Janezov brat Anton, roj. 1886, ter sestri Roza Marija, roj. 1890, in Katarina, roj. 1892.

S številke 16 se je v Ameriko izselil Anton Andoljšek, roj. 1864, ki pa se je vrnil pred letom 1888, saj se je tedaj doma poročil. Čez leta sta se v Ameriko podala tudi njegova sinova Anton, roj 1889, in Franc, roj. 1891. Vendar sta se tako kot oče vrnila nazaj domov.

Gregor Zobec, roj. 1865, s št. 20 in Janez Andoljšek, roj. 1867, s št. 23, sta najmanj dvakrat potovala čez Atlantik. Ob sebi imata namreč zaznamek, da sta se vrnila domov in ponovno odšla v Ameriko. Gregor je onkraj luže umrl leta 1927, za Janeza ni zapisa kje je končal.

Janez Bolha, roj. 1881, s št. 26, se je vrnil domov in se tu leta 1909 poročil. Leta 1917 ga je dočakala smrt na bojišču 1. svetovne vojne.

Iz Hrovače se ni izselila nobena družina. Odšli pa so trije poročeni pari. Frančišek (roj. 1879) in Frančiška (roj. 1885) Tanko s št. 25 sta se poročila 23. 8. 1903. Prvi izmed petih otrok se jima je rodil v Ameriki leta 1905. Filip Starec, roj. 1869, s št. 37, se je leta 1899 poročil s Frančiško Lovšin iz Gorenje vasi. Hči Marija se jima je leta 1900 rodila že v Leadvillu. Po njunem odhodu sta se v hišo naselila kot najemnika (inquillini) Štefan Prelesnik, roj. 1867, in njegova žena Julijana Cimerman, roj. 1869. Pri njiju je opomba, da sta samo nekaj časa stanovala v Hrovači, nato pa sta se izselila v Ameriko.

Kot najemniška družina (inquillini) je v SA vpisana na številki 39 tudi družina Debeljak. Janez, roj. 1837, iz Žimaric, se je leta 1878 poročil s Katarino Čampa, roj. 1856, iz Zamostca. Rodilo se jima je šest otrok. Janez je družino očitno pustil doma, sam pa se je odpravil čez lužo. Njemu so čez lužo sledile tudi štiri hčere in sin. Mati in ena hči nimajo zaznamka o odhodu v Ameriko.

Fortunat Gnidica, roj. 1853, s št. 26, se je z ženo Uršulo, roj. 1858, in desetimi otroki najprej preselil v Dolenjo vas. Nato se je celotna družina izselila v Ameriko. Teh izseljencev nisem štela k Hrovači, ker so pred odhodom stanovali v dolnjevaški župniji.

6. 1. 10. Jurjevica

Jurjevica je razpotegnjena, deloma sklenjena vas na položnem hribu ob stranski cesti Ribnica – Sodražica. Leta 1857 je bilo v njej 41 hiš in 265 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	262	307	290	280	286	257	247	263

Popisa iz let 1890 in 1900 kažeta upad prebivalstva, čez deset let se pokaže manjši porast, nato pa ponoven upad prebivalcev, ki traja do konca druge svetovne vojne.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Jurjevico pokazala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2		2
1861 - 1880	17		17	1	16
1881 - 1900	22	2	24		24
1901 - 1910	3		3		3
SKUPAJ	44	2	46	1	45

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	9		9		9
1881 - 1900	17	3	20		20
1901 - 1910	2	2	4		4
SKUPAJ	28	5	33		33

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2		2
1861 - 1880	26		26	1	25
1881 - 1900	39	5	44		44
1901 - 1910	5	2	7		7
SKUPAJ	72	7	79	1	78

V SA je za Jurjevico vpisanih 51 hiš. Iz 33 hiš se je izselilo 79 ljudi, 46 moških (od tega dva otroka) in 33 žensk (od tega pet otrok). Vrnil se je samo en moški (dva odstotka glede na izseljene moške); kar pomeni dober odstotek glede na vse izseljene.

Domov se je vrnil Janez Ambrožič s številke 33. Janez je bil rojen leta 1868. Leta 1893 se je poročil z Marijo Wormič iz Zadolja, čez dve leti pa z Ivano Benčina iz Bukovice. Med leti 1895 – 1900 so se rodili prvi štirje otroci. Ko je bil na poti zadnji izmed njih, je Janez odšel v Ameriko. Ob sebi ima namreč pripisan datum odhoda – 16. 4. 1899. Vrniti se je moral po dobrih treh letih, kajti leta 1904 se je rodil doma še en otrok, le-temu so do leta 1911 sledili še trije. Skupaj sta torej Janez in Ivana imela osem otrok.

Iz Jurjevice sta se odselili dve družini: Lesar s št. 17 in Zbačnik s št. 20. Janez Lesar, roj. 1874, se je leta 1896 poročil s Frančiško Rus, roj. 1875, iz Nemške vasi. Leta 1897 se jima je rodila hči Frančiška, nato so vsi odšli v Ameriko. Alojz Zbačnik, roj. 1876, se je leta 1899 poročil z Frančiško Pakiž, roj. 1878, iz št. 26. Leta 1901 se jima je rodila hči Frančiška, čez štiri leta pa še Marija. Nato so vsi odšli v Ameriko.

Kar osem otrok in ženo je doma pustil Janez Lesar, roj. 1869, s št. 1. Leta 1891 se je poročil z Marijo Rus s št. 13. Otroci so se rojevali do leta 1913. Kdaj je Janez odšel v Ameriko, ni znano, dejstvo pa je, da je tam umrl, in sicer v Clevelandu.

S številke 22 so se v Ameriko izselile tri sestre – Marija, Frančiška in Ivanka Lesar. Odšle so okrog leta 1920.¹¹¹ Ivanka je bila izredno navezana na mater. Pogosto ji je pisala domov. Po 40 letih bivanja v Ameriki, je zapisala: » ... Ura slovesa pred leti je bila težka ločitve. Spomin se budi. Ljubezen do vas ljuba moja Mati, v vsem mojem življenju kot lučka gori. Bridka se toči solza ko se mater izgubi ...«¹¹²

6. 1. 11. Kot

Kot je deloma sklenjena, deloma razložena obcestna vas v rahlem bregu pod Novo Štifo. Leta 1857 je bilo v vasi 23 hiš in 169 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	134	175	185	185	173	151	128	136

Pri popisu leta 1869 je v vasi zabeleženih 35 ljudi manj kot leta 1857. Nato število prebivalcev Kota raste. Prvi upad prebivalstva je opazen pri popisu leta 1910, pri naslednjih dveh je ta upad še občutnejši.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Kot dala naslednje rezultate:

¹¹¹ Glej prilogo – album, str. 11!

¹¹² Odlomek iz pisma Ivanke Lesar materi, 22. 11. 1965, zasebna last Ivanke Merhar, Kot

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	5		5	1	4
1881 - 1900	6		6		6
1901 - 1910	1	1	2		2
SKUPAJ	12	1	13	1	12

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880					
1881 - 1900	8		8		8
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	9		9		9

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	5		5	1	4
1881 - 1900	14		14		14
1901 - 1910	2	1	3		3
SKUPAJ	21	1	22	1	21

V SA je za vas Kot vpisanih 35 hiš. Iz 12 hiš se je odselilo 22 ljudi, 13 moških (od tega en otrok) in devet žensk. Vrnil se je en moški, in sicer Frančišek Čampa, roj. 1876, s št. 5. Po vrnitvi domov se je leta 1903 poročil s Katarino Zobec, roj. 1884, iz Otavic št. 20.

Iz vasi se je v Ameriko izselila ena družina – Gačnik s št. 25. Jože, roj. 1879, se je leta 1904 poročil z Marijo Štupico, roj. 1881. Istega leta se jima je rodil sin Jože. Zatem so se odselili.

6. 1. 12. Lipovec

Lipovec je strnjeno naselje na rahlo valovitem kraškem svetu na skrajnem jugovzhodnem delu Ribniške doline na meji kočevske pokrajine. Leta 1857 je bilo v vasi 12 hiš in 87 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	98	98	97	108	79	85	97	95

Največji upad prebivalstva je viden pri popisu leta 1910, saj se je glede na stanje iz leta 1900 zmanjšalo kar za 29 prebivalcev. Nato je začelo število zopet počasi naraščati.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Lipovec dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	6		6	1	5
1861 - 1880	8		8	1	7
1881 - 1900	16	1	17		17
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	32	1	33	2	31

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	6		6		6
1881 - 1900	7	2	9		9
1901 - 1910	1	2	3	2	1
SKUPAJ	14	4	18	2	16

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	6		6	1	5
1861 - 1880	14		14	1	13
1881 - 1900	23	3	26		26
1901 - 1910	3	2	5	2	3
SKUPAJ	46	5	51	4	47

V SA je za vas Lipovec vpisanih 20 hiš. Iz kar 17 hiš se je odselilo 51 ljudi, 33 moških (od tega en otrok) in 18 žensk (od tega štirje otroci). Vrnili so se štirje, dva moška (šest odstotkov) in dve ženski (11 odstotkov), kar pomeni slabih osem odstotkov glede na vse izseljene.

O usodah povratnikov Janeza Oražma, roj. 1866, s št. 9 in Franceta Widerwohla, roj. 1849, s št. 20, nam SA ne pove ničesar.

Povratnici Frančiška, roj. 1903, in Ivana Oražem, roj. 1904, s št. 2, sta odšli v Ameriko skupaj s starši in sestro. Oče Janez, roj. 1866 in mati Frančiška, roj. 1875, sta se poročila leta 1895, naslednje leto se je rodila hči Marija, sledili so sin Janez, ki je umrl čez slabo leto, Frančiška in Ivana. Naslednji otrok, Angela, se je avgusta 1907 rodila že v Ely, Minnesota. Kdaj sta se Frančiška in Ivana vrnili ni znano, prva je odšla v samostan v Ljubljano, druga pa se je odselila v Zagreb.

Poleg družine Oražem se je iz Lipovca v Ameriko odselila še družina Krajec s št. 1. Janez, roj. 1872, se je leta 1895 poročil z Marijo Merhar, roj. 1873, s št. 13. Čez nekaj časa sta se preselila na št. 16. Po rojstvu Janeza (roj. 1895) in Marije (roj. 1898) se je družina odselila v Cleveland.

6. 1. 13. Makoše

Makoše so strnjeno naselje v skrajnem JV delu Ribniške doline, obdano z gozdom. Leta 1857 so bile tam samo štiri hiše s 23 prebivalci.

Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	20	27	21	17	21	17	12	15

Število prebivalcev v Makošah se vseskozi vrti okrog 20, od popisa do popisa so manjša odstopanja.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	6		6	1	5
1881 - 1900					
1901 - 1910					
SKUPAJ	6		6	1	5

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	1		1		1
1861 - 1880					
1881 - 1900	1		1		1
1901 - 1910					
SKUPAJ	2		2		2

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	1		1		1
1861 - 1880	6		6	1	5
1881 - 1900	1		1		1
1901 - 1910					
SKUPAJ	8		8	1	7

V SA je za Makoše vpisanih šest hiš. Iz štirih hiš se je izselilo osem ljudi, šest moških in dve ženski.

V Makošah je zabeležen en povratnik, Štefan Starec, roj. 1874, s hišne številke 3. Štefan se je poročil leta 1896. Otroci so se rojevali v obdobju 1896 – 1901. Nato do leta 1911 ni

zabeleženega nobenega rojstva. Možno je, da je bil Štefan v tem času v Ameriki. Otroci so si zopet sledili od leta 1911 do 1920.

Iz družine Gornik (številka 2) se je izselilo pet bratov – Jakob, roj. 1864, Frančišek, roj. 1870, Janez, roj. 1875 in Karel, roj. 1878. Slednji se je leta 1905 poročil s Frančiško Oražem, roj. 1887, iz Lipovca, nato pa se je skupaj z njo odselil v Ameriko.

6. 1. 14. Nemška vas

Nemška vas je strnjena ravninska vas ob cesti Ljubljana – Kočevje. Od Ribnice je oddaljena 3 kilometre. Ime vasi kaže, da je bila vsa okolica slovenska, ko se je tu v 14. stol. naselilo nekaj Nemcev.¹¹³ Vaška cerkev sv. Lenarta je bila zgrajena leta 1863, njeno prednico pa so že v 14. stol. zgradili priseljenci iz Bavarskega. Iz vasi izhaja Marina Češarkova, ki je dolgo časa veljala za zadnjo čarovnico na Kranjskem, saj je bila leta 1701 obsojena in sežgana v Ribnici. Ohranil se je originalni zapis procesa proti njej.

Leta 1857 je bilo v vasi 240 ljudi, ki so živeli v 25 hišah. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	238	228	231	240	271	294	250	243

Manjši upad števila prebivalcev je videti ob popisih 1880 in 1890, nato pa se je število le-teh do popisa 1948 večalo. Raslo je na račun same širitve vasi, saj je že v Statusu animarum vpisanih 60 hiš, torej kar 36 več kot navaja Lesar.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Nemško vas dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	21		21	5	16
1861 - 1880	16		16	1	15
1881 - 1900	25	5	30	1	29
1901 - 1910	1		1	1	0
SKUPAJ	64	5	69	8	61

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2		2
1861 - 1880	6		6		6
1881 - 1900	11		11	1	10
1901 - 1910					
SKUPAJ	19		19	1	18

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	23		23	5	18
1861 - 1880	22		22	1	21
1881 - 1900	36	5	41	2	39
1901 - 1910	1		1	1	0
SKUPAJ	83	5	88	9	79

Za Nemško vas je v SA vpisanih 60 hiš. Iz 42 hiš izselilo kar 88 ljudi, 69 moških (od tega pet otrok) in 19 žensk. Vrnilo se je osem moških (dobrih 11 odstotkov) in ena ženska (dobrih pet odstotkov), kar pomeni, da se je vrnilo deset odstotkov vseh izseljenih.

O Lorenzu Petku, roj. 1865, s št. 7, izvemo v SA to, da je šel v Ameriko, se očitno vrnil (kdaj se je vrnil ne izvemo), saj je leta 1922 umrl v deželni bolnici v Ljubljani.

Janez Arko, roj. 1859, s št. 12, se je prav tako vrnil domov, kasneje pa je šla po njegovi poti hči Margareta, roj. 1900, ki pa je v Ameriki ostala.

¹¹³ Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, str.567, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971

Anton Nosan, roj. 1855, s št. 25, je dvakrat potoval v Ameriko in nazaj. Leta 1878 se je poročil z Uršulo Bojc. Ali se je že pred poroko vrnil za stalno, iz SA ne izvemo. V Ameriko sta se za vedno izselila njegova hči Neža in sin Janez.

Frančišek Šobar, roj. 1901, s št. 27, se je po vrnitvi iz Amerike poročil v Italijo.

Anton Klun, roj. 1855, s št. 36, se je leta 1884 poročil z Marijo Petek, roj. 1860. Ali je bil Anton v Ameriki pred poroko ali po njej, ni znano. Sodeč po zaznamku v SA, se je za vedno vrnil domov. Je pa v Ameriko odšel njegov sin Janez, roj. 1885, in tam tudi umrl. Drugi sin, Jože, roj. 1896, je leta 1929 umrl na Francoskem.

O Gregorju Češarku, roj. 1857, s št. 31, Janezu Tanku, roj. 1857, s št. 46, in Francu Dejaku, roj. 1846, s št. 47, izvemo v SA le to, da so bili v Ameriki in se od tam tudi vrnili.

Iz družine Tanko se je v Ameriko izselilo kar sedem članov. Očetu Mihaelu, roj. 1855, so v Ameriko sledili otroci France, roj. 1880, Frančiška, roj. 1885, Janez, roj. 1888, Jože, roj. 1894, Anton, roj. 1897 in Ivana, roj. 1899. Vrnila se je le Frančiška, ki se je po vrnitvi poročila v Hrovačo, na št. 26.

Iz Nemške vasi sta se odselili dve družini. S št. 20 družina Lovšin. Andrej, roj. 1855, se je 1882 poročil s Frančiško Kljun. Rodili so se jima trije sinovi – Alojz (roj. 1883), Frančišek (roj. 1885) in Karel (roj. 1888). Kdaj se je družina odselila v Ameriko, iz SA ne izvemo.

S št. 55 se je odselila družina Petek. Janez, roj. 1868, in Uršula Tanko, roj. 1866, sta se poročila leta 1896. Čez tri leta se jima je rodil sin Janez. Leta 1902 se jima je že v Ameriki rodila hči Marija, naslednje leto pa še hči Frančiška.

Po poroki leta 1885, sta odšla iskat srečo v Ameriko tudi Lovrenc Kovač, roj. 1862, in Frančiška Arko, roj. 1861.

6. 1. 15. Otavice

Otavice so strnjena ravninska obcestna vas pod Malo goro v vzhodnem delu Ribniške doline. Za vasjo so ostanki t.i. stare ali rimske ceste. V podnožju Male gore je Turjevo polje, kjer naj bi bilo po ustnem izročilu nekaj turških grobov.¹¹⁴ Leta 1857 je bilo v vasi 29 hiš in 180 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	136	143	161	164	171	153	139	131

Pri popisu leta 1869 je v vasi zabeleženih kar 44 prebivalcev manj kot po Lesarjevih podatkih iz leta 1857. Do leta 1931 je opaziti počasno rast prebivalstva, od tega popisa naprej pa kontinuirano pada.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Otavice dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	3		3	1	2
1861 - 1880	14		14	1	13
1881 - 1900	7	1	8	1	7
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	26	1	27	3	24

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	1		1		1
1861 - 1880	6		6		6
1881 - 1900	7	2	9		9
1901 - 1910					
SKUPAJ	14	2	16		16

¹¹⁴ Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, str. 568, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	4		4	1	3
1861 - 1880	20		20	1	19
1881 - 1900	14	3	17	1	16
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	40	3	43	3	40

Za vas Otavice je v SA vpisanih 37 hiš. Iz 18 hiš se je odselilo 43 ljudi, 27 moških (med njimi en otrok) in 16 žensk (med njimi štirje otroci). Vrnili so se trije moški (11 odstotkov), kar pomeni, da se je domov vrnilo slabih sedem odstotkov izseljenih.

Iz Amerike so se vrnili Gregor Mihelič¹¹⁵, Janez Petek, roj. 1882, s št. 1 in Peter Mrač, roj. 1845, s št. 5; kaj več o njih v SA ne izvemo.

Iz Otavic se je izselila ena družina – Štupica, s št. 32. Martin, roj. 1862 se je leta 1890 poročil z Nežo Zobec, roj. 1864 iz Jurjevice št. 37. Leta 1891 se jima je rodila Marija, čez dve leti pa še Janez. Nato so se vsi odselili v Ameriko, kdaj ni znano.

6. 1. 16. Ribnica – trg

Ribniški trg je strnjeno naselje v ravnini sredi Ribniške doline. Trg je bil od nekdaj upravno, gospodarsko in kulturno središče doline. Grad v samem centru trga naj bi že v 10. stoletju postavili gospodje Žovneški. Skozi stoletja so se v Ribnici menjavale pomembne rodbine – Turjačani, Ortenburžani, Celjani, Habsburžani ... Cerkev sv. Štefana stoji na mestu svoje starodavne prednice. Sedanja stavba je iz let 1866 – 1868.

Na trgu je bilo leta 1857 150 hiš in 970 prebivalcev. Kako je naraščalo število prebivalstva skozi desetletja nam povedo popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953:

¹¹⁵ Glej poglavje 5 in prilogo – album, str. 19 in 20!

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	936	1003	1014	1055	1062	1111	1121	1350

Na trgu je ob popisu leta 1869 živel 34 ljudi manj kot pa po Lesarjevih podatkih iz leta 1857. Prebivalstvo na trgu je stalno naraščalo, vendar ne v tako velikem obsegu, kot bi za osrednji predel Ribniške doline morda pričakovali. Izseljivanje iz trga je bilo kar precejšnje.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	2		2	1	1
1841 - 1860	10		10	1	9
1861 - 1880	34	3	37	2	35
1881 - 1900	22	6	28	1	27
1901 - 1910	3	5	8		8
SKUPAJ	71	14	85	5	80

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	4		4		4
1861 - 1880	17		17	1	16
1881 - 1900	22	8	30	2	28
1901 - 1910	6		6		6
SKUPAJ	50	8	58	3	55

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	3		3	1	2
1841 - 1860	14		14	1	13
1861 - 1880	51	3	54	3	51
1881 - 1900	44	14	58	3	55
1901 - 1910	9	5	14		14
SKUPAJ	121	22	143	8	135

V SA je za trg vpisanih 211 hiš. Iz 67 hiš se je izselilo 143 ljudi, 85 moških (med njimi 14 otrok) in 58 žensk (med njimi osem otrok). Izselilo se je največ ljudi, rojenih v obdobju 1881 – 1900 in med leti 1861 – 1880. Vrnilo se je samo pet moških (5,8 odstotka) in tri ženske (dobrih pet odstotkov), skupno gledano torej slabih šest odstotkov izseljenih.

V juniju 1913 sta se domov na št. 11 vrnila Alojzij Gnidica, roj. 1875 in Apolonija, roj. 1879. Alojzij in Apolonija sta se poročila leta 1902 še doma.

Iz Amerike se je vrnil tudi Anton Lovšin, roj. 1847, s št. 15. Leta 1867 se je poročil z Uršulo Gorše z Brega in imel z njo pet otrok.

Frančišek Bartol, roj. 1883, s št. 32, se je 22. novembra 1908 v New Yorku poročil z Mariam Zupanc z Brda pri Lukovici.¹¹⁶ Poročil ju je Kazimir Zakrajšek.¹¹⁷ Frančišek se je skupaj s ženo vrnil v Slovenijo. Imela sta šest otrok. Izmed njih se je odselil v Ameriko sin Anton, roj. 1923, vendar šele po drugi svetovni vojni. Štefan Peteln, roj. 1888, s št. 40, je po vrnitvi iz Amerike izgubil življenje v maju 1915 na ruskem bojišču. Njegov brat Alojz, roj. 1881, se je prav tako vrnil iz Amerike. Poročil se je leta 1908. Tudi on je bil vojak (miles), po koncu vojne pa je zopet odšel v Ameriko.

Tudi Helena Pelc, roj. 1888, s št. 133, ni obstala v Ameriki, ampak se je po vrnitvi poročila na Tirolsko.

Marija Burger, roj. 1890, s št. 138, se je, sodeč po zapisu v SA, vrnila domov leta 1913. Iz Ribnice se je odselilo sedem družin in pa dva poročena para, ki sta v Ameriko odšla še brez otrok. Tako sta se leta 1874 poročila Janez Lovšin, roj. 1849, iz št. 30, in Marija Marolt, roj. 1854, iz Sodražice. Janez je umrl v Ameriki že leta 1898. Ali sta imela kaj otrok, v SA ni zapisano. Štefan Govže, roj. 1887, iz št. 83 in Ana Ozimek, roj. 1904, sta se poročila leta 1923. Leta 1925 se jima je v Chicagu rodil sin Rihard, čez štiri leta še hči Ana.

¹¹⁶ Glej prilogo na naslednji strani: poročni list Mariam Zupanc in Frančiška Bartol, 22. 11. 1908. (Arhiv Župnije Ribnica)

Reg. Mat.

DIOECESIS

New York

A. D. 1908

Pag. 10

PAROCHIA

St. Nicolai

Rev. Casimir Zakrajsek

135 E. 2nd Street.

New York

(Responsio sic dirigi
potest.)

Ego infrascriptus, mutuo consensu contrahentium habito per verba de
praesenti Matrimonio, conjunxi die 22 Novem. 1908

in { praedicta ecclesia
domo parochiali.

Franciscum Bartol

Ex loco

Ribnica

vulgo

Baptizatum in Ecc. in

Ribnica

die 28 Aug. 1883

et Mariam Fupanc

Ex loco

Bordo pri Ludovci

vulgo

Baptizatum in Ecc. in

Bordo

die 15 Aug. 1882

Patres et Matres

Sponsorum

Janez Bartol

et Johana Grazem

Valentin Fupanc

et Franca Jeron

Testes:

Valentin Fupanc &

Louis Marie

Dispensatione

obtenta

REV.

Casimir Zakrajsek O.F.M.

{ Delegatus
Parochus

Observanda

Družina Križman s št. 20 se je izselila v Cleveland leta 1910. Matija, roj. 1873, se je poročil z Angelo Šilc, roj. 1878 iz Jurjevice.¹¹⁸ Leta 1900 se jima je rodila hči Albina¹¹⁹, čez tri leta še sin Matija. Hči Angela in sin Frančišek sta umrla pred dopolnjenim prvim letom starosti. Albina je postala zelo poznana ameriška Slovenka. Bila je aktivna v Slovenski ženski zvezi Amerike. Ko se je zveza razširila, je bila izvoljena za njeno nacionalno predsednico in tajnico. Postala je tudi urednica mesečne revije Zarja, ki jo je izdajala zveza. Rada je prihajala nazaj v domovino, večkrat je tudi pripeljala skupine ameriških Slovenk. Leta 1923 se je Albina v Clevelandu poročila z Rudijem Novakom. Z njim je imela dve hčerki, Corrine in Glorijo, ki nadaljujeta njeno delo.

Eden bolj znanih ribniških izseljencev v Ameriko je bil tudi Ignacij Burgar. Bil je pisatelj in časnikar, rojen v Ribnici leta 1874 na št. 123. Z 19 leti je odšel v Ameriko, tam postal duhovnik in pastiroval v državi Colorado. Leta 1902 je postal urednik tednika Mir, sicer pa je bil sotrudnik Ameriškega Slovenca, Sakserjevega Slovensko – ameriškega koledarja in drugih publikacij. Pripravljal je angleško – slovenski slovar. Pogosto se je podpisoval Strojarev Nace.¹²⁰ Umrl je v Ameriki leta 1905.

Iz družine Češarek iz Ribnice št. 74 se je kar šest od osmih otrok odpravilo v Ameriko. Njihove življenjske zgodbe so opisane v prilogi – albumu.¹²¹ Ena izmed Češarkovih – Pepca se je v Ameriki poročila z Ribničanom Rudolfom Skrainarjem. Le-ta je 7. julija 1932 pisal svoji tašči Ivani Češarek v domovino izredno zanimivo pismo, v katerem med drugim opisuje tudi razmere v Ameriki v času gospodarske krize.¹²²

Ena številčnejših ribniških družin, ki se je izselila preko luže, je bila tudi družina Skube s št. 105. Matija, roj. 1857, se je 1879 poročil s Terezijo Pajnič, roj. 1858. V zakonu se jima je rodilo šest otrok. Prvi sin Matija, roj. 1880, je umrl kot sedemleten. Tako je skupaj s

¹¹⁷ Kazimir Zakrajšek je leta 1908 v Ameriki ustanovil Rafaelovo družbo za pomoč slovenskim izseljencem v New Yorku. Bil je urednik, publicist, župnik in misijonar. Leta 1927 se je vrnil v domovino in nadaljeval z delom za dobrobit izseljencev.

¹¹⁸ Glej prilogo album, str. 22!

¹¹⁹ Glej prilogo na naslednji strani: Pevsko društvo Lira. Na fotografiji je tudi 12-letna Albina. (Zarja - The Dawn, Chicago, Ill., april 1976, str. 16)

¹²⁰ Monografija Ribnica skozi stoletja, Ribnica 1982, str. 11

¹²¹ Glej prilogo album, str. 15 - 18!

¹²² Glej prilogo na naslednji strani: Pismo Rudolfa Skrainarja tašči Ivani Češarek, 7. 7. 1932. (zasebna last Nike Pečar, Ljubljana)

Brooklyn, N.Y.
7. julija 1932.

Mrs. Ivana Češarek
Ribnica na Dolenskem
Jugoslavija

Draga mati !

Vaše pismo smo prejeli in bil je pač že zadnji čas, kajti skrbeli smo že, ker nismo tako dolgo dobili odgovora od Vas. Vemo, da težko pišete, toda vseeno smo zelo veseli, kadar dobimo Vaše pismo. Pišete pa vseeno še vedno dobro, čeravno ste že toliko stari.

Kar začudil sem se, ko poročate, da je bila Marija že pri birmi, kajti še vedno jo vidim tako majhno, ko takrat ko sem bil doma, ter mi je rekla ~~-----~~, ko sem jo vzel v naročje. Lojze pa mora viti sedaj že pravi fant. Vidim, da bomo tudi mi že prav kmalu stari.

Tudi naši otroci prav hitro rastejo. Rudi je sedaj že večji kot jaz, mati pa ga že tako gori gleda, kakor mačka škofa. Dovršil je prvi razred višjih šol že zopet z najboljšim uspehom, ter je dobil za to nagrado, da ima še ostala tri leta prosto šolnine. Prihranil mi je tako lep denar, kajti drugače bi moral plačati sto= sedemdeset dolarjev vsako leto šolnine, ker je to pri= vatna katoliška šola. Poleg te nagrade dobil je tudi še srebrno kupo in sicer za najboljši govor med prvim in drugim letnikom. Temu pa sem se naravnost začudil, kajti doma morate kar vleči iz njega, ako hočete, da Vam kaj pove. Pepca, ki je sedaj ravno tako velika kot mati, pa je tudi dobila drugo nagrado v njenem razredu in sicer srebrno verižico z svetinjo Majke Božje. Ta pa je mnogo bolj zgovorna kakor Rudi, ter je zato splošno priljubljena pri vseh. Ona bo čez leto in pol dovršila nižje razrede, potem pa bo šla seveda tudi v višje razrede. No, tudi Ernesta moram malo pohvaliti, ker je prinesel tudi on kaj lepo spričevalo, vendar pa nima navade, da bi bil prvi med učenimi, ker se bolj potrudi, da je prvi med razposajenci, kakor sem bil jaz. V splošnem sem zelo vesel pridnosti v šoli, doma pa so vsi trije bolj poredni, kar se mora pa potrpeti, saj so tudi naši stariši trpeli z nami. Priloženo Vam pošiljam program šolskega zaključka štirirazredne višje šole, ker imajo tukaj v šolah povsem drug način, kakor v Evropi. Tu se imenuje višja šola, (High School) kakor zunaj 4. gimnazija, potem pa gre

./.

še 4 leta v College, kar je toliko, kakor če zunaj dovrši 8 gimnazijskih razredov. Danes mora že vsak fant imeti najmanj 4 leta High School, ako želi dobiti kako službo. Pred 17 letom pa itak ne sme po zakonu iti delat. Ta zaključek je bil toraj le za one, ki so dovršili 4 leta višje šole. Ker pa je tudi naš Rudi dobil kar dve nagrade, dobili smo povabilo tudi mi, da naj pridemo k šolskemu zaključku, obenem pa so nam iz šole poslali tudi vstopnice brezplačno. Mislil sem, da bo dobil le srebrno kupo, ter sva bila oba s Pepco razočarana, ko sva brala v povabilu, da je dobil obenem tudi nagrado za prosto šolnino, kakor boste videli na programu. No, pa naj bo dovolj te lastne hvala, toda človek je vesel in rad pove, zato upam, da boste oprostili.

Pepca že zopet doma prav pridno pere in lika, mi pa hitimo mazati in se preoblačimo, kajti vročino imamo v New Yorku neznosno, ter pridem posebno jaz prav vsak dan, ves moker od dela. To kar je letos Pepca zaslužila, ni pokrilo niti polovico tega, kar so meni odtrgali od plače, toda kupili smo si obleko, ter smo še za prihodnjo zimo preskrbljeni skoro vsi. Pri tako slabih časih, kot so sedaj v Ameriki, je vseeno še prava sreča, da vsaj jaz redno delam in dobim plačo, čeravno je mnogo manjši, kakor sem jo imel. Deset milijonov družinskih očetov je sedaj brez vsakega dela v Ameriki in marsikateri naših ljudi bi želel, da bi imel vsaj toliko, da bi se lahko peljal domov, toda nima niti vinarja. So pač mnogo zaslužili in tudi mnogo potrošili, misleč, da o vedno tako lušno, kakor je bilo zadnjih 10 let. Sedem debelih krav pa so v Ameriki tako izmolzli, da ne dajo niti več vode, nikar celo mleka. Ker bo teh sedem debelih krav najbrže že dolgo hujšalo, bojim se, da bomo imeli še mnogo slabše čase v Ameriki, kakor jih imamo sedaj, čeravno že mnogi več kot 4 leta ne delajo nič, ali pa tako malo, da si niti za jesti ne prislužijo. Kdor ima sedaj delo, je prava izjema, plače pa itak nima nobeden dobre. Kar je v naši bližini Ribničanov, gre še vsem izjemoma dobro, ker so si znali vsaj v dobrih časih nekaj prihraniti, mnogo drugih pa je danes brez strehe, brez jela in to je med tujci tako žalostno, da Vam nemorem popisati. Tam nimate pojma, kaj je revščina v sredini milijonov, ki so tukaj nakopičeni. Kdo ima družino, dobi od mesta še nekaj podpore, da vsaj lahko ostane pod streho, kdor pa je sam, se niti Bog ne zmeni za njega, ter hodi od ceste do ceste, da kje od dobrodelnih družb dobi kak grižljaj in morda kje prenočišče. Mnogo je med temi reveži tudi takih, ki so imeli lepe prihranke, ki pa so jih na ta ali drugi način zgubili, ter so tako še večji reveži od onih, ki niso nikdaj imeli ničesar, ker so bili razvajeni dobro in brez

vsake skrbi živeti.

starši odpotovalo pet otrok - Ivana, Karolina, Frančiška, Janez in Matija, ki se je rodil kot zadnji leta 1890. Kdaj so zapustili Ribnico, ni znano.

Leta 1897 je ribniški Župnijski urad dobil obvestilo fare Marije pomagaj v Pueblu, Colorado, da je tam umrl Jakob Novak iz Ribnice. Po domače Možinov Jaka, star okrog 60 let, se je pri delu tako pobil, da je še istega dne umrl.¹²³ V SA izvemo o njem, da je bil rojen leta 1839. 1862 se je poročil in imel do leta 1886 sedem otrok. Zatem je odšel v Ameriko, kjer ga je dohitela smrt.

6. 1. 17. Sajevec

Sajevec je gručasta vas na položni vzpetini ob stranski cesti Ribnica – Jurjevica. Cerkev sv. Frančiška, ki stoji 1 km nad vasjo, je bila zgrajena ok. l. 1730.¹²⁴ Leta 1857 je bilo v vasi 19 hiš in 122 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	124	119	131	150	131	140	135	138

Pri popisih je opaziti stalno nihanje števila prebivalcev v vasi. Do preloma stoletja število bolj ali manj narašča, nato pa prične upadati.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Sajevec dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	11		11	1	10
1881 - 1900	12		12		12
1901 - 1910					
SKUPAJ	23		23	1	22

¹²³ Glej prilogo na naslednji strani: Mrtvaški list za Jakoba Novak, 9. 5. 1897. (Arhiv Župnije Ribnica)

¹²⁴ Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971, str. 574

Pueblo, Colorado,

PARK AND B STREETS.

St. Mary's Church, *mensis Mai, die 9.* 1897.

Mrtvaski list za Jakoba Novak.

I tem listom potrjujem, da je Jakob Novak (po domače Mořinov Jaka) kakih 60 let star, doma iz Ribnice, na Kranjskem, Avstrijskega cesarstva, umrl tukaj v Pueblo, Colorado, U. S. Amerika, dne 7^{ga} majnika, A. D. 1897. Pri delu je padel ter se tako pobil, da je zavednost izgubil in v tem stanu v Bogu raspal se isti dan. Dal sem mu sv. odvero in sprejel je sveto poslednjo olje.

Cyril Zupan O. S. B.
župnik župe Marije Pomagaj, v Pueblo, Colorado, U. S. A.

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	1		1		1
1881 - 1900	4		4		4
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	6		6		6

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	12		12	1	11
1881 - 1900	16		16		16
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	29		29	1	28

Za vas Sajevec je v SA vpisanih 29 hiš. Iz 19 hiš se je izselilo v Ameriko 29 ljudi, 23 moških in šest žensk. Vrnil se je en moški (štiri odstotke glede na izseljene moške), kar pomeni gledano na vse izseljene (moški + ženske) dobre tri odstotke.

Iz Sajeveca so se v največ primerih izselili le samski fantje in ženske, pa nobena družina. V Ameriko sta odšla dva družinska očeta. Jože Kljun, roj. 1873, iz Bukovice 15, se je 1897 priženil v hišo št. 19, k Mariji Arko, roj. 1865. Imela sta tri otroke. Jože ima zaznamek, da je umrl v Ameriki. V Sajevec se je priženil tudi Jože Pugelj (od kod je prišel, ni napisano), roj. 1877. Poročil se je z Ivano Brinšček, s št. 20. Imela sta enega otroka. Kaj več podatkov o družini v SA ni. Iz Amerike se je vrnil Janez Arko, roj. 1871. Leta 1896 se je poročil z Marijo Grebenc iz Brež 11.

6. 1. 18. Slatnik

Slatnik je strnjena obcestna vas na skrajnem severozahodnem robu Ribniške doline. Leta 1857 je bilo v vasi 19 hiš in 122 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	191	194	205	182	171	142	140	132

Do prvega popisa je glede na Lesarjeve podatke število prebivalcev poraslo za 69 ljudi in je nato naraščalo vse do preloma stoletja. Tedaj začne upadati.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Slatnik pokazala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	4		4	1	3
1861 - 1880	11		11		11
1881 - 1900	15		15	2	13
1901 - 1910	6		6		6
SKUPAJ	36		36	3	33

ženske

rojene obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	1		1		1
1861 - 1880	2		2		2
1881 - 1900	7		7		7
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	11		11		11

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	5		5	1	4
1861 - 1880	13		13		13
1881 - 1900	22		22	2	20
1901 - 1910	7		7		7
SKUPAJ	47		47	3	44

V SA je za Slatnik vpisanih 32 hiš. Iz 25 hiš se je v Ameriko izselilo 47 ljudi, rojenih do leta 1910. Izselilo se je 36 moških in 11 žensk. Vrnili so se trije moški (dobrih osem odstotkov glede na izseljene moške), kar znaša dobrih šest odstotkov, gledano na vse izseljene.

Št. 4 v Slatniku ima bogato »izseljensko zgodovino«. Mihael Cvar, roj. 1856, ima ob sebi zaznamek »in America esse dico«, torej, da je baje v Ameriki. Poleg je dopisano, da je to dokazano od sodnije. Leta 1880 se je poročil s Frančiško Tanko, roj. 1856, iz Vinic št. 6. Do leta 1898 sta imela osem otrok. Naslednji zaznamek je, da je leta 1900 umrl v rudokopu. Verjetno so morali to dejstvo dokazovati na sodniji, saj je doma ostalo osem nepreskrbljenih otrok. V Ameriko sta odšla tudi njegova hči Frančiška, roj. 1882 in sin Frančišek, roj. 1883.

V tej hiši se potem pojavi družina Ilc. Leta 1929 je skupaj z desetimi vaščani odšel v Ameriko Jožef Ilc¹²⁵, roj. 1902. »Prvo zaposlitev je dobil v skrajno severnem delu Kanade, v rudniku zlata Kirkland Lake. Tam je bil do konca druge svetovne vojne. Bil je to skrajno nezdrav rudnik, nekaj jih je umrlo, ostali so se selili proti Ontariu. Nekateri so si kupili farme, nekateri pa so si poiskali delo v tovarnah. Oče je šel v St. Chatarines. Delal je v tovarni železa, do upokojitve. Ata je prišel domov leta 1932, 1936, 1962 in 1972 leta. Mama je bila z dvema otrokoma doma. Za njim je šla leta 1957. Oba sta gor pokopana.«¹²⁶

6. 1. 19. Sušje¹²⁷

Sušje so strnjena obcestna vas na griču nad cesto Žlebič – Sodražica. Leta 1857 je bilo v vasi 31 hiš in 176 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	162	168	217	213	184	195	165	155

Število prebivalcev je pri popisu 1869 glede na leto 1857 manjše za 14 ljudi. Nato število narašča, prvi upad je opaziti leta 1910, naslednji pa konec druge svetovne vojne. Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za vas Sušje dala naslednje rezultate:

¹²⁵ Glej prilogo na naslednji strani: Skupina slovenskih rudarjev pred rudnikom zlata v Kirkland Lake-u v Ontariu. Drugi iz leve je Bohov iz Sušja, tretji Jože Ilc iz Slatnika, četrti pa France Andoljšek iz Brež. V Kanado so prišli v letih 1926 – 29. (Zasebna last Jožeta Ilca, Slatnik)

¹²⁶ Informator Jože Ilc; Slatnik, odlomek iz pogovora 4.4. 2000

¹²⁷ Glej prilogo na naslednji strani: Seznam oseb, ki so bile po § 28 zakona o državljanstvu izbrisane iz državljanstva. (ZAL, Občina Ribnica, št. 1262 / 1899 – 1935)

**Skupina rudarjev pred rudnikom v Kirkland Lake-u, Kanada
(Zasebna last Jožeta Ilca, Slatnik)**

Red. Št.	Redovnik in rojstno ime	Datum rojstva	Rojstni kraj	Poklic Lidajci bivalnice v moravskem	Prisodnja domov. občina opomba
-------------	-------------------------------	------------------	-----------------	--	---

Obč. Lussje:

1.	Čampa Alojz	19-1 1877	Platniks	22	Bivalnice nekdanje Ameriki
2.	Lesar Janez	14-10 1877	Lussje	27	bivalnice nekdanje v Ameriki
3.	Pucelj Jože	24-11 1878	Platniks	7	člj. Ameriki
4.	Ambrožič Franc	1878	?	?	člj. Ameriki
5.	Pucelj Franc	20-9 1878	?	?	člj. Ameriki
6.	Lorinc Janez	20-11 1878	Karlsruhe Lussje		nekdanje bivalnice v Ameriki
7.	Klum Matevž	1879	Platniks	2	člj. Ameriki
8.	Lesar Jože	5-9 1879	Lussje	27	člj. Ameriki
9.	Peterlin Mihael	1879	Platniks	28	bivalnice nekdanje Ameriki
10.	Lorinc Jože	10-9 1879	Platniks	11	bivalnice nekdanje Ameriki
11.	Pucelj Janez	16-8 1880	Platniks	6	biv. nekdanje Ameriki
12.	Lorinc Anton	11-6 1880	Lussje	13	biv. nekdanje Ameriki
13.	Lorinc Jože	3-10 1880	Lussje	3	Ameriki
14.	Lerštk Janez	24-11 1881	Zletič	15	Ameriki
15.	Čampa Franc	18-11 1881	Lussje	4	Ameriki
16.	Pucelj Janez	10-12 1881	Lussje	12	Ameriki
17.	Perovšek Mihael	29-11 1881	Lussje	18	Ameriki
18.	Pucelj Franc	14-2 1881	Sodnarica		v Ameriki
19.	Pucelj Ferdinand	27-7 1882	Platniks	6	v Ameriki
20.	Pucelj Janez	31-8 1882	Platniks	7	v Ameriki
21.	Ambrožič Franc	11-9 1882	Lussje	20	v Ameriki
22.	Exbold Anton	11-9 1882	Lussje	7	v Ameriki
23.	Glazar Franc	16-11 1882	Kimška vas Golunjska vas		v Ameriki
24.	Črna Franc	7-11 1883	Platniks	4	v Ameriki
25.	Ambrožič Franc	20-8 1883	Lussje	28	v Ameriki
26.	Črna Alojz	15-9 1883	Lussje	25	v Ameriki

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	14		14	6	8
1861 - 1880	13		13	1	12
1881 - 1900	33	4	37	1	36
1901 - 1910	5		5		5
SKUPAJ	65	4	69	8	61

ženske

rojene obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	2		2		2
1861 - 1880	5		5		5
1881 - 1900	4	3	7		7
1901 - 1910					
SKUPAJ	11	3	14		14

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860	16		16	6	10
1861 - 1880	18		18	1	17
1881 - 1900	37	7	44	1	43
1901 - 1910	5		5		5
SKUPAJ	76	7	83	8	75

V SA je za vas Sušje vpisanih 37 hiš. Iz 27 hiš se je izselilo 83 ljudi – 69 moških (od tega štirje otroci) in 14 žensk (od tega trije otroci). Vrnilo se je osem moških (12 odstotkov), ženska se ni vrnila nobena. Gledano skupno (moški + ženske) se je vrnilo slabih 10 odstotkov vseh izseljenih.

Med mnogimi, ki so odšli iz te vasi, sta bila tudi brata Matevž, roj. 1889, in France Trdan, roj. 1894, s št. 33. »Moj oče Matevž je bil rojen leta 1889. Odšel je star 16 let. Bil je štiri leta tam, pol je pa domov prišel. Leta 1912 se je doma poročil, 1913. pa je odšel nazaj v Ameriko. Stric France je šel leta 1914. Nikoli več ni prišel domov. Z očetom sta skupaj v rudniku delala. V Chisholm sta šla. Oče je leta 1921 prišel domov. Leta 1929 sem se jaz

rodil, takrat je oče odšel spet nazaj v Ameriko. Oče je šel prvič na šverc, drugič pa s posom. Leta 1933 je prišel za zmeraj domov. Leta 1971 je umrl.«¹²⁸

Iz hiše št. 15 so šli štirje v Ameriko: trije bratje - France, roj. 1886, Janez, roj. 1888, in Alojz, roj. 1892 ter njihov nečak Jože Oražem, roj. 1899. »Šli so za kruhom. Od hiše so šli kruh služiti v Ameriko. Vsak posebej so šli, niso šli skupaj. Moj brat Jože je šel marca 1928. Imam še živo v spominu. Sem se šla rokovati v Žlebič. Šlo je pet fantov iz vasi. Vlak je šel ob pol poldne. Iz Francije so šli na šif. Noben ni več živ, so že vsi pomrli. Jože je bil 44 let tam, domov je prišel umret ... Stric Lojz je bil bogataš v Ameriki, je imel svojo tovarno. France je imel gostilno. Od strica Janeza sin je bil glavni mornariški poveljnik dežele Minnesote.«¹²⁹

V Ameriko se je odpravil tudi Alojzij Klavs, roj. 1905. »Moj oče je šel leta 1928. Deset let je bil tam. Ne vem kaj je gor delal. Jaz sem bila stara dva meseca, ko je šel. Pol me je pa pestoval, češ, če te takrat nisem, te bom pa zdaj. Pisal in pošiljal je domov. Mama je ostala doma s štirimi otroki. Imeli smo samo eno majhno kajžo. Šel je k svoji sestri Rozi. Ne vem, kdaj je šla ona gor. Tudi sestra Karlina je bila tam, leta 1952 je šla pa še sestra Minka.«¹³⁰

6. 1. 20. Škrajnek

Škrajnek je gručasto naselje na planoti severno od Velikih Poljan. Leta 1857 so tam stale tri hiše z 22 prebivalci. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	23	20	22	25	20	20	23	24

Škrajnek je eno izmed treh zaselkov (poleg Dul in Vrha) v ribniški župniji, za katere v SA ni zapisa o izseljenih v Ameriko.

¹²⁸ Informator Polde Trdan, Sušje, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000
¹²⁹ Informator Ivana Oražem, Sušje, odlomek iz pogovora 4. 4. 2000
¹³⁰ Informator Frančiška Ambrožič, Sušje, odlomek iz pogovora 11. 4. 2000, glej tudi prilogo – album, str. 22!

6. 1. 21. Velike Poljane¹³¹

Velike Poljane so gručasta vas v bregu na prisojni strani Male gore ob cesti Ortnek – Grmada. Na Poljanah stojita dve cerkvi, župnijska cerkev sv. Jožefa iz l. 1900 in manjša pokopališka cerkev sv. Tomaža. Leta 1880 je bila v zasebni hiši ustanovljena šola, ki je leta 1884 postala redna šola. V vasi je bilo leta 1857 290 prebivalcev in 39 hiš. Kako je naraščalo in upadalo število prebivalcev skozi desetletja, nam povedo popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	200	239	249	268	226	250	225	198

Pri prvem popisu leta 1869 je bilo v vasi 90 prebivalcev manj, gledano na podatke, ki nam jih posreduje Lesar. Do popisa leta 1900 nato prebivalstvo narašča. Prvi večji upad je opaziti pri popisu leta 1910, saj se glede na desetletje prej zmanjša za 42 ljudi. Nato sledi porast, ob koncu druge vojne je opaziti ponoven upad prebivalcev.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	6		6	2	4
1861 - 1880	11		11		11
1881 - 1900	1		1		1
1901 - 1910					
SKUPAJ	29		29	2	27

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	5		5		5
1881 - 1900					
1901 - 1910		1	1		1
SKUPAJ	5	1	6		6

¹³¹ Glej prilogo na naslednji strani: Seznam oseb, ki so bile po § 28 zakona o državljanstvu izbrisane iz državljanstva. (ZAL, Občina Ribnica, št. 1262 / 1899 – 1935)

Red. Šte.	Redbinsko in registrirano	Datum rojstva	Prigotni kraj	Poklic Sedajši bivalni v inženirstvu	Prispevek dopisni občini opomba
--------------	---------------------------------	------------------	------------------	--	--

Vel. Poljane

1	Novak Alojz	26-3 1877	Vel. Poljane	30	v Ameriki
2	Prigatelj Jozé	26-6 1877	Vel. Poljane	7	v Ameriki
3	Lindera Matevž	11-1 1877	Rasina obč. Gurgals	5	v Ameriki
4	Kalisar Ivan	31-5 1879	Vel. Poljane	39	v Ameriki
5	Andolček Alojz	14-8 1880	Vel. Poljane	9	v Ameriki
6	Ublek Janes	6-2 1880	Vel. Poljane	21.	v Ameriki
7	Pernah Janes	1-6 1880	Vel. Poljane	20	v Ameriki
8	Penzal Janes	3-7 1880	Vel. Poljane	13	v Ameriki
9	Rigler Andrej	25-4 1880	Vel. Poljane	7	v Ameriki
10.	Peterlin Anton	1-3 1881	Vel. Poljane	21.	v Ameriki
11	Čvar Franc	7-10 1883	Platnik	4	v Ameriki
12	Pernah Anton	23-11 1884	Vel. Poljane	23	v Ameriki
13	Rigler Jozé	24-2 1884	Vel. Poljane	36	v Ameriki
14	Linder Jozé	14-7 1884	Bukovec	4	v Ameriki
15	Prigatelj Janes	25-6 1886	Vel. Poljane	31	v Ameriki
16	Pernah Stefan	17-10 1887	Vel. Poljane	34	v Ameriki
17	Škrajnar Jozé	16-12 1887	Vel. Poljane	5	v Ameriki
18	Novak Ludwig	19-8 1887	Rasina	31	v Ameriki
19	Grubnič Jozé	12-23 1888	Žukovo	1	v Ameriki
20	Antrovic Alojz	11-3 1888	Vel. Poljane	8	v Ameriki
21	Pernah Ivan	5-12 1888	Vel. Poljane	12	v Ameriki
22	Sever Alojz	22-12 1889	Vel. Poljane	6	v Ameriki
23	Indihar Jozé	17-2 1891	Vel. Poljane	4	v Ameriki
24	Penzal Jurej	16-9 1891	Vel. Poljane	13	v Ameriki
25	Pernah Anton	19-1 1891	Vel. Poljane	12	v Ameriki
26	Novak Leopold	7-11 1893	v Vel.	2	v Ameriki

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840	1		1		1
1841 - 1860	6		6	2	4
1861 - 1880	16		16		16
1881 - 1900					
1901 - 1910		1	1		1
SKUPAJ	33	1	34	2	32

Za Velike Poljane je v SA vpisanih 46 hiš. Iz 14 hiš se je odselilo 34 ljudi, 29 moških in šest žensk (med njimi en otrok). Vrnila sta se dva moška, kar znaša skoraj sedem odstotkov glede na izseljene moške, gledano skupaj (moški + ženske), pa slabih sedem odstotkov.

V domačo vas sta se vrnila Filip Skrajnar, roj. 1848 in Blaž Juvanec, roj. 1857. Oba sta se po vrnitvi v domačo vas poročila. Filip, s št. 5, se je leta 1893 poročil z Elizabeto Škulj, roj. 1843, iz Dvorske vasi. Blaž, s št. 28 pa se je poročil leta 1887 z Marijo Petelin, roj. 1862, iz Škrajneka. Imela sta pet otrok.

Z Velikih Poljan izhaja misijonar Andrej Andoljšek, ki je eden prvih izseljencev v Ameriko iz Ribniške doline.¹³²

6. 1. 22. Vrh

Vrh je zaselek dveh hiš pod razgledno Grmado ob cesti iz Ortneka. Leta 1857 so bile tam tri hiše, v njih je živelo 17 ljudi. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	18	15	13	16	15	10	17	16

Vrh je eno izmed treh zaselkov (poleg Škrajneka in Dul) v ribniški župniji, za katere v SA ni zapisa o izseljenih v Ameriko.

¹³² Glej poglavje 3!

6. 1. 23. Zadolje

Zadolje je strnjeno naselje pod Veliko goro. Od Ribnice je oddaljeno okrog pet kilometrov.

Leta 1857 je v Zadolju živel 50 prebivalcev v osmih hišah.

Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev daje naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	46	55	54	49	35	36	30	31

Število prebivalcev v Zadolju je začelo upadati na prelomu stoletja. Analiza vpisov izseljencev v SA mi je dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	1		1	1	0
1881 - 1900	6		6	2	4
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	8		8	3	5

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	1		1		1
1881 - 1900	1		1		1
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	3		3		3

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	2		2	1	1
1881 - 1900	7		7	2	5
1901 - 1910	2		2		2
SKUPAJ	11		11	3	8

V Zadolju je bilo po SA 9 hiš. Iz šestih hiš se je izselilo 11 ljudi, osem moških in tri ženske. Vrnili so se trije moški, kar pomeni, da se jih je vrnilo kar 37 odstotkov, oz. če

gledamo skupaj z izseljenimi ženskami, se je v Zadolje vrnilo 27 odstotkov vseh izseljenih. To je najvišji odstotek vrnjenih v vsej ribniški župniji.

Anton Žlindra, roj. 1874, s številke 3, se je očitno vrnil iz Amerike in si doma ustvaril družino. Njegov zaznamek, da je v Ameriki je namreč prečrtan. Za leto 1905 pa je zabeleženo, da se je poročil. S številke 8, iz družine Fircik, sta se odselila dva brata in dve sestri. Oba moška sta se vrnila - Janez, roj. 1884, se je leta 1909 poročil in se preselil v Podtabor, Anton se je poročil leta 1919 in se preselil v Ribnico, Marija in Johana sta ostali v Ameriki.

6. 1. 24. Zapuže

Zapuže je manjši zaselek, oddaljen od Ribnice 5 kilometrov. Do njega vodi pot skozi Dolenje Laze. Leta 1857 je bilo v vasi 7 hiš s 50 prebivalci. V Krajevnem leksikonu Dravske banovine iz leta 1937 je zapisano, da je izseljevanje veliko. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	59	40	32	43	42	40	26	31

Najbolj je opazen upad prebivalcev pri popisu leta 1880, saj je število kar za 19 manjše glede na popis iz leta 1869. Prebivalstvo upada tudi še do popisa leta 1890, nato pa zopet malo poraste in se drži nekako na istem nivoju do konca druge svetovne vojne, ko zopet drastično upade.

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	4		4	1	3
1881 - 1900	1		1		1
1901 - 1910	1		1		1
SKUPAJ	6		6	1	5

V SA je za Zapuže vpisanih devet hiš. Iz šestih se je izselilo šest moških, eden se je vrnil.

Izselili so se: France Maležič, roj. 1878, Jože Krajec, roj. 1874, Janez Klun, roj. 1888, Janez Arko, roj. 1867, Anton Petrič, roj. 1880 in Janez Lovšin, roj. 1874. Slednji se je vrnil, vendar je leta 1916 padel na fronti.

6. 1. 24. Žlebič

Žlebič je razložena vas v dolini ob cesti Ljubljana – Kočevje. V Žlebiču je danes opuščeno železniško postajališče, s katerega pa je pred stoletjem marsikateri ribniški izseljenec začel svojo pot proti Ameriki. Leta 1857 je imela vas 13 hiš in 107 prebivalcev. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	86	88	87	114	78	69	69	74

Pri popisu leta 1869 je zabeleženih 21 ljudi manj kot po podatkih iz leta 1857, ki nam jih posreduje Lesar. Do popisa leta 1890 se število prebivalcev v vasi praktično ne spreminja. Leta 1900 je opaziti porast za 27 prebivalcev, temu pa leta 1910 sledi občuten padec – število se zmanjša kar za 36 ljudi. Število nato stalno pada.

Analiza vpisov izseljencev v SA mi je za Žlebič dala naslednje rezultate:

moški

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	9		9		9
1881 - 1900	10		10	1	9
1901 - 1910					
SKUPAJ	19		19		18

ženske

rojene v obdobju	izseljene			povratnice	ostale v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	4		4	1	3
1881 - 1900	10	2	12		12
1901 - 1910					
SKUPAJ	14	2	16	1	15

skupaj (moški + ženske)

rojeni v obdobju	izseljeni			povratniki	ostali v Ameriki
	odr.	otr.	skupaj		
do l. 1840					
1841 - 1860					
1861 - 1880	13		13	1	12
1881 - 1900	20	2	22	1	21
1901 - 1910					
SKUPAJ	33	2	35	2	33

V SA je za Žlebič vpisanih 23 hiš. Iz 18 hiš se je odselilo 35 ljudi, od tega 19 moških in 16 žensk (med njimi dva otroka). Vrnili sta se en moški (slabe tri odstotke) in ena ženska (dobrih šest odstotkov); skupno gledano (moški + ženske) se je vrnilo slabih šest odstotkov vseh izseljenih.

Domov sta se vrnila Jože Starec, roj. 1893, s št. 11 in Marija Levstek, roj. 1875, s št. 15. O Jožetu drugih podatkov v SA ne izvemo, Marija pa je umrla v Ljubljani v deželni bolnici leta 1943.

Frančišek Adamič, roj. 1871 se je leta 1894 poročil z Ivano Starec, roj. 1875, iz Goriče vasi št. 8. Naslednje leto se jima je rodila hči Marija, ki pa ni dočakala niti prvega rojstnega dne. Frančišek in Ivana sta se nato odločila oditi v Ameriko. V Pueblo, Colorado so se jima rodili še trije otroci. Vpisovalec v SA je zapisal, da »jih menda ne bode nazaj«.

6. 1. 26. Žukovo

Na Žukovem so vsega skupaj tri hiše. Od Ortneka je oddaljeno 3 kilometre. Leta 1857 je tam stala še ena hiša manj. V dveh hišah je prebivalo presenetljivo veliko prebivalcev, kar

20. Popisi prebivalstva v letih 1869 – 1953 nam o številu prebivalcev dajo naslednje podatke:

leto	1869	1880	1890	1900	1910	1931	1948	1953
št. prebivalcev	15	8	10	10	6	14	8	8

Število prebivalcev na Žukovem je vseskozi variiralo, za kar pa ni krivo izseljevanje v Ameriko. V SA je zabeležen samo odhod Marije Andoljšek, roj. 1863, ki se je v Ameriki tudi omožila. Marija je bila nezakonska hči neke Frančiške. Morda jo je ta pečat odgnal od doma.

7. »Prav američansko! Vse, kar je najbolj velikansko, se v Ameriki nahaja!«¹³³

Pri prebiranju Dolenjskih novic sem naletela na razna poročila o »amerikanskih« posebnostih. Za konec diplomske naloge tako podajam še poglavje o Ameriki, deželi presežnikov.

Vse nenavadne stvari, tako kot ponavadi še danes, so se seveda dogajale v tej deželi čudes. V Ameriki so seveda živeli največji, najtežji, najpametnejši in najbolj nenavadni ljudje. V Filadelfiji je tako živel ženska, ki je tehtala 976 funtov. Komentar novic je bil: »Ubogi mož, ki jo mora rediti. Radovedni smo, kedaj je skoraj 10 centov težka ženica zadnjič videla svoj palec na nogi.«¹³⁴ Čez dve leti pa so imele novice za najtežjega človeka na svetu Hansona Craiga iz Centuckija, ki je tehtal 792 funtov, za obleko pa je potreboval 34 vatlov blaga.

Že leta 1890 so imeli Američani "doktorico lepote", ki je grde ženske pretvarjala v lepe, tako da v ozdravljeni lepotici ni bilo mogoče prepoznati prejšnje grdobe. Doktorica je imela ogromno prakso ter je imela v načrtu odpreti bolnico. In kakšen je bil čudežni recept ozdravitve? Bolnice so se morale zjutraj kopati v hladni, soljeni vodi, potem pa jih je doktorica drgnila z debelo krpo. Bolne ženske so morale spati na trdi postelji, se držati stroge diete in piti mineralne vode. Lene so morale skakati, preveč rdečelične so se kopale v vročih kopelih in pile nek čaj, blede pa so pile vsak dan dobro Bordeaux vino ter se kopale v hladni vodi. Za novice je bilo delo "doktorice lepote" podobno mlinu, ki iz starih bab mlade dela.

Če je verjeti Dolenjskim novicam, je leta 1892 v Minnesoti neka ženska rodila hudiča. To pa se ji je pripetilo zato, ker je judovskemu agentu, ki je prodajal podobe križanega Jezusa, zabrusila, da bi raje videla hudiča v hiši kot pa podobo križanega Zveličarja. In res, želja se ji je izpolnila. Tri tedne po izgovorjenih besedah je rodila neko bitje, o katerem se ni moglo reči, ali je človek, žival ali hudič. Po vsem telesu je bilo bitje poraščeno z dolgimi ščetinami, imelo je majhne svetleče se oči, špičaste zobe, krempljaste prste, kozje noge,

¹³³ Dolenjske novice, Novo mesto, 1897 (1.6.), št. 11, str. 100

¹³⁴ Dolenjske novice, Novo mesto, 1888 (1.3.), št. 5, str. 39

dolg rep in dva kratka, a ostra rogova na glavi. Takoj ko se je pošast rodila, se je plazila po vseh štirih. Materinega mleka ni marala, ampak je stikala za kuhinjskimi odpadki. Pošast je gledala grozno in pretila vsakomur. Ta spak naj bi bil očitna kazen za strašno bogokletstvo nesrečne matere.

Nekaj nenavadnega za slovenske razmere so bile tudi ločitve med zakonskimi pari, še posebej, če se jih je razporočilo v enem samem tednu 107. To se je zgodilo v New Yorku v letu 1909. Iz Filadelfije pa so poročali prav amerikansko novico, da je sodišče obsodilo nekega Baumana na pet let težke ječe, ker se je z goljufivimi potezami poročil kar s 50 ženskami.

V Ameriki so ljudje tudi umirali na "amerikanski način". Tako si je leta 1885 vzel zamorec življenje s tem, da je v pisker vrelega olja vtaknil glavo. »Nesrečnež je rjul ko divja zver predno je bil mrtev.« Neka ženska pa je spila špirit »potem prižge klinček ter si gorečega v usta potakne. Zažgala je sama sebe ter v grozovitih mukah umrla.«¹³⁵ Septembra 1891 pa so bili v kaznilnici Sing – Sing štirje morilci s pomočjo elektrike usmrčeni. »Vsmrtenje hudodelnikov s porabo elektrike je tukaj še le pred kratkim časom vpeljano ter povzroči po izreku izvedencev smrt brez vseh bolečin in jako brzo (kakor da bi strela udarila).«¹³⁶ Neki Američan pa je naročil, da mu po smrti naredijo spomenik iz sira. Dolenjskim novicam se ta ideja niti ni zdela napačna, saj so lahko ljudje spomenik, potem ko so se ga dovolj nagledali, tudi pojedli.

V Ameriki leta 1887 tudi ni bilo nič nenavadnega, da so 3 - 5 nadstropno hišo premaknili iz ene ulice v drugo. Nadalje so 140 metrov dolgo, 45 metrov široko, dve nadstropji visoko in 100.000 centov težko gostilno spodkopali in jo naložili na 42 voz. Napravili so železniške tire in vozove privezali na šest lokomotiv, ki so poslopje premaknile popolnoma brez poškodb. Gostilno je prej ogrožalo morje, tako pa so jo varno spravili na obrežje. Milijonar Astor pa je leta 1891 imel v načrtu sezidati največji hotel na svetu, ki naj bi imel 17 nadstropij. Investicija naj bi stala milijon dolarjev. Ali je Astor uresničil svoj načrt, Dolenjske novice niso poročale.

¹³⁵ Dolenjske novice, Novo mesto, 1885 (1.8.), št. 15, str. 122

¹³⁶ Dolenjske novice, Novo mesto, 1891 (1.9.), št. 17, str. 133

V Kaliforniji so napravili cerkev na drevesu. Oltar, prižnica in cerkvene klopi so bile v drevesu s premerom 11 metrov. Iz vej tega drevesa so napravili orgle in podobe. V Cincinatiju pa se leta 1896 vlili največji zvon na svetu, težak 300 centov, odprtina je merila osem čevljev, visok je bil sedem čevljev.

V Ameriki so seveda imeli tudi kmetije v presežnikih. Tam so med drugim rasle tolikšne redkve, da je bilo potrebno konja vpreči, da jih je izpulil. Največji svinjak na svetu je bil v Chicagu. Dve leti je 400 do 500 delavcev gradilo prašičje mesto, v katerem je bilo prostora za 200.000 prascev. Svinje so imele na razpolago 36 poslopij, vsako poslopje pa je imelo 100 oddelkov. Prašiči so imeli vse ugodnosti, tudi z vodo so bili dobro preskrbljeni. Na Rhode Islandu pa so imeli največjo kurjo farmo. Vsak dan so kokoši v stotih hišicah znesle preko 5.000 jajc.

V Ameriki so počeli za slovenske razmere tudi številne nerazumljive neumnosti. »Najnovejša prisma je neki kolesar (biciklist) v Ameriki. Na vrhu najvišjega dimnika v Washingtonu, ki je 195 čevljev visok, in ker ni v rabi, z deskami pokrit, tam gori se vozi s kolesom pred vedno mnogobrojnimi številom gledalcev po robu dimnika. Tam gori ima tudi malo lopo, da spi noter. Vozi cel teden.«¹³⁷

Onkraj luže so bili celo tatovi nekaj posebnega. Neki postopač je ukradel lokomotivo in se z njo odpeljal. »Kaj takega se pri nas še ni slišalo. V Ameriki pač znajo!«¹³⁸ je bil komentar Dolenjskih novic na to dejanje.

¹³⁷ Dolenjske novice, Novo mesto, 1899 (15.8.), št. 16, str. 143

¹³⁸ Dolenjske novice, Novo mesto, 1903 (1.1.), št. 1, str. 6

8. Zaključek

V diplomski nalogi sem si želela odgovoriti na vprašanje koliko ljudi je zapustilo ribniško področje do druge svetovne vojne. In da ne bi izseljenci ostali številke, sem skušala poiskati vsaj nekaj njihovih življenjskih zgodb. S tem sem dobila tudi odgovore na vprašanja kdo, kdaj in kam so se Ribničani izseljevali.

Pred marčno revolucijo so se Slovenci v inozemstvo izseljevali zelo redko. Zaradi poslabšanja gospodarskega položaja in naraščanja prebivalstva v drugi polovici 19. stoletja, pa je tujina postala zanimiva tudi njim. Pred prvo svetovno vojno je slovenske izseljence od evropskih držav vabila samo Nemčija. Za Primorsko, zlasti za dekleta, pa je bilo pomembno izseljevanje v Egipt.

Cilj večine izseljencev je bila Amerika. Dežela letečih pečenih pišk je milijonom Evropejcev postala nov dom, med njimi je bilo tudi ogromno ljudi iz slovenskega področja. Kar vsak četrti Slovenec naj bi v izseljeniških valovih pristal tam. Izmed njih naj bi bil kar vsak drugi Dolenjec. Iz Ribniške župnije se je v Ameriko, sodeč po zapisih v Status animarum, izselilo 1158 ljudi, 815 moških in 344 žensk, rojenih do leta 1910. V novi domovini jih je ostalo 1072. Stopili so se v tisoč glavo množico, postali so del ameriškega sna. Nekateri so se v novi deželi znašli zelo dobro, drugim pa so se sanje o obljubljeni deželi sesule že na samem začetku. Življenje naših izseljencev lahko ponazori misel enega izmed mnogih, ki je pisal v domovino: »Tako tudi mi rinemo po deželi, kjer se cedi med in mleko, pa tudi grenke solze, zasledovane od ubogega delavca – tlačana.«¹³⁹

Najbolj množični odhodi Slovencev so bili, podobno kot pri vseh ostalih evropskih narodih, na prelomu iz 19. v 20. stoletje in v času pred grozečo nevarnostjo 1. svetovne vojne. Ljudje so v obljubljeno deželo prihajali v ritmu ameriškega gospodarskega razvoja. V prvem desetletju 20. stoletja naj bi tako v Ameriko prišlo okrog 100.000 Slovencev. Starostna in spolna sestava slovenskih izseljencev se je od ostalih narodov zelo razlikovala. Med Nemci in Čehi je bilo med izseljenci okrog 40 odstotkov izseljenih žensk, pri avstrijskih Srbih, Hrvatih in Slovencih je ženski delež znašal le dobrih 14 odstotkov

¹³⁹ Dolenjske novice, Novo mesto, 1909 (19. 2.), št. 8, str. 65

celotnega števila prebivalstva. Iz ribniške župnije je bilo med odraslimi izseljenci 71,4 odstotka moških in 28,6 odstotka žensk. Tudi starostna sestava našega izseljevanja je bila drugačna kot pri drugih avstrijskih narodnosti. Iz Slovenije so na tuje v največji meri odhajali samski fantje in družinski očetje. Celotne družine so se iz našega področja izseljevale redko. Iz Župnije Ribnica se je izselilo 25 družin. Med vsemi izseljenimi iz ribniške župnije je bilo 6,4 odstotka otrok. Iz slovenskega in hrvaškega področja naj bi se izselilo 3,8 odstotka starih manj kot 14 let, pri avstrijskih Nemcih 16,85 odstotkov, pri Čehih pa kar 20,43 odstotkov.¹⁴⁰ Pri nas se je torej izselilo štirikrat manj otrok kot pa pri Nemcih in Čehih. Naše izseljence so v času med obema vojnoma pogostejše spremljale tudi družine. Na ta račun se je tudi pri nas povečal delež izseljenih žensk in otrok v primerjavi s predvojnimi časi.

Valove prihajajočih v Ameriko so ustavljale gospodarske krize, 1. svetovna vojna pa je pogoje prekomorskega izseljevanja popolnoma spremenila. ZDA so omejile doseljevanje do skrajnosti. Že predvojni zakoni so skušali omejiti število prišlekov, vendar nobeden tako kot zakon iz leta 1922, ki je določil številčne kvote za posamezne države. Te kvote so se v naslednjih letih še zniževale, tako, da je v povojnih letih v ZDA iz Slovenije prišlo samo nekaj sto izseljencev.

Večji del slovenskih izseljencev se je usmeril v Francijo, dežele Beneluksa, deloma Nemčije ter tudi v južne predele Jugoslavije. Okrepila sta se sezonsko izseljevanje in stalna naselitev Slovencev v Slavonijo, Baranjo, Bačko in Banat. Konec dvajsetih let (1927 / 1928) sta za Slovence postali zanimivi Argentina in Kanada. V slednji je dobilo zaposlitev v rudnikih zlata tudi kar nekaj izseljenih Ribničanov. Število teh izseljencev se ne more primerjati s številom tistih, ki so se izselili v času pred prvo svetovno vojno.

V obdobju med obema vojnoma se je pojavilo tudi bolj množično vračanje izseljenih kot v letih poprej. Vzrok lahko iščemo v novem tipu izseljevanja. Izseljevanje v evropske države je postalo sezonsko, po končanem delu so se izseljenci vrnili domov. Med sezonskimi izseljenci je bilo tudi veliko ribniških krošnjarjev. Drugi vzrok vračanja pa je bilo bistveno

¹⁴⁰ glej: Valenčič, Vlado: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne, Dve domovini / Two Homelands 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990, str. 60

poslabšanje gospodarskega položaja v deželah doseljevanja. Dela ni bilo niti za domače delavce, kaj šele za morebitne nove prišleke.

V Statusu animarum Župnije Ribnica je zabeleženih 87 vrnjeni izseljencev iz ribniškega področja. Žal pa ni zabeleženo kdaj se je kdo vrnil domov. Za nekatere izmed njih sem leto vrnitve izvedela preko informatorjev. V večini primerov so se vrnili v času tik pred izbruhom druge svetovne vojne. Skoraj vsi so doma doživeli razočaranje, saj jim je druga svetovna vojna vzela v tujini težko prisluženi denar.

Upam, da bo moja diplomska naloga pripomogla k sestavljanju mozaika izseljenske zgodbe, ki se zdi, da je zgodba brez konca.

10. Viri

1. Državni arhiv Slovenije, Deželno predsedstvo, 413 /1859
2. Dolenjske novice, Novo mesto, 1885 – 1941
3. Mrtvaški list za Jakoba Novaka, 9. 5. 1987, Arhiv Župnije Ribnica
4. Pismo Freda Oberstarja materi, 8. 12. 1915, zasebna last Frančiške Henigman, Rakitnica
5. Pismo Freda Oberstarja sestri Micki, 27. 7. 1927, zasebna last Frančiške Henigman, Rakitnica
6. Pismo Freda Oberstarja materi, 12. 8. 1929, zasebna last Frančiške Henigman, Rakitnica
7. Pismo Freda Oberstarja materi, okoli 1929, zasebna last Frančiške Henigman, Rakitnica
8. Pismo Ivanke Lesar materi, 22. 11. 1965, zasebna last Ivanke Merhar, Kot
9. Pismo Rudolfa Skrainarja Ivani Česarek, 7. 7. 1932, zasebna last Nike Pečar, Ljubljana
10. Poročni list Mariam Zupanc in Frančiška Bartol, 22. 11. 1908, Arhiv Župnije Ribnica
11. Prošnja dekana Skubica na Slavno Marijanišče v Ljubljani, 26. 7. 1916, Arhiv Župnije Ribnica
12. Status animarum Župnije Ribnica 1800 –
13. ZAL, Občina Ribnica, št. 1262 / 1899 – 1935
14. Zarja – The Dawn, Chicago, Ill., 1976

Ustni viri:

1. Frančiška Ambrožič, roj. 1928, Sušje
2. Alojzij Andoljšek, roj. 1915, Breže
3. Frančiška Henigman, roj. 1928, Rakitnica
4. Jože Ilc, roj. 1926, Slatnik
5. Drago Košir, roj. 1921, Jelovec
6. Janez Lovšin, roj. 1929, Slatnik
7. Janez Mate, roj. 1939, Dolenje Podpoljane

8. Ivanka Merhar, roj. 1943, Kot
9. Jože Merhar, roj. 1908, Rakitnica
10. Tone Merhar, roj. 1942, Dolenja vas
11. Anton Oražem, roj. 1913, Sušje
12. Ivana Oražem, roj. 1915, Sušje
13. Ivanka Orel, roj. 1945, Ljubljana
14. Valerie Patnaude, roj. 1950, Merimmack, New Hampshire, ZDA
15. Lydia M. Pulsipher, roj. 1937, Knoxville, Tennessee, ZDA
16. Nika Pečar, roj. 1925, Ljubljana
17. Alojz Pugelj, roj. 1948, Goriča vas
18. Marija Šilc, roj. 1928, Breže
19. Nande Šilc, roj. 1933, Slatnik
20. Polde Trdan, roj. 1929, Sušje
21. Rudi Zajc, roj. 1920, Kot
22. Marjeta Zidar, roj. 1911, Breže

11. Literatura

1. Cambridgeov podatkovnik, DZS, Ljubljana 1995
2. Ceglar, Dean: Izseljevanje iz Ribniške doline od srede 19. st. do druge svetovne vojne, Mikroštudija, Ljubljana 1999
3. Drnovšek, Marjan: Pot slovenskih izseljencev na tuje, Založba Mladika, Ljubljana 1991
4. Drnovšek, Marjan: Usodna privlačnost Amerike, Nova revija, Ljubljana 1998
5. Drnovšek, Marjan: Množično izseljevanje Slovencev, Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941, Nova revija, Ljubljana 1997
6. Drnovšek, Marjan: Okrajna poročila o izseljevanju Kranjske v letih 1892 – 1913, Gestrinov zbornik, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 1999
7. Gruden, Josip: Zgodovina slovenskega naroda, (reprint prve izdaje, ki je izšla v 6 zvezkih v letih 1910 do 1916), I. del, Mohorjeva družba, Celje 1992
8. Izseljeniški vestnik, izseljeniška knjižica št. 3, Družba Sv. Rafaela 1931
9. Kale, Aleksej: Razvojni obrisi izseljenske zakonodaje v 19. stoletju in do prve svetovne vojne, Dve domovini / Two homelands 8, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1997
10. Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1971
11. Kubelka J., Viktor: Slovensko – angleški razgovori, New York 1912
12. Kuzmič, Mihael: Ob petinosemdesetletnici profesorja dr. Jožeta L. Miheliča (14. 3. 1902), Evangeličanski koledar za navadno leto 1987
13. Lesar, Anton: Ribniška dolina na Kranjskem, Ljubljana 1864
14. Monografija Ribnica skozi stoletja, Ribnica 1982
15. »... nach Amerika« Burgenlandische Forschungen, IX, Eienstadt 1992
16. Planinsek Odorizzi, Irene: Footsteps Trough Time, Washington 1978
17. Pogačnik, Teodora: Težave slovenskih izseljencev na poti v Ameriko v letih od 1900 do 1914, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za zgodovino, diplomsko delo, Ljubljana 2000
18. Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine, Buenos Aires 1976
19. Šega, Polona: Slovenski kostanjarji na Dunaju, Dolenjska založba, Novo mesto 1997
20. Šifrer, Živko: Prebivalstvo naselij 1869 – 1969, Ljubljana 1969

21. Valenčič, Vlado: Izseljevanje Slovencev v tujino do druge svetovne vojne, Dve domovini / Two homelands 1, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Ljubljana 1990

12. Album iz razstave »V Ameriko!« v Muzeju Miklova hiša Ribnica

V albumu so fotografije in krajše življenjske zgodbe izseljencev iz ribniškega področja. Nekateri izmed izseljencev so predstavljene že v sami diplomski nalogi, drugi so predstavljeni samo v albumu.

Vse fotografije so zasebna last informatorjev. Navajam strani v albumu in lastnike fotografij:

- stran 1: Alojz Lušin, Lipovšica
- stran 2: Janez Mate, Dolenje Podpoljane
- stran 3: Valerie Patnaude, Merimmack, New Hampshire, ZDA
- stran 4: Nande Šilc, Slatnik
- stran 5: Marija Šilc, Breže
- stran 6: Marija Šilc, Breže
- stran 7: Marija Šilc, Breže
- stran 8: Marija Šilc, Breže
- stran 9: Marija Šilc, Breže
- stran 10: Janez Lovšin, Slatnik
- stran 11: Ivanka Merhar, Kot
- stran 12: Tone Merhar, Dolenja vas
- stran 13: Frančiška Ambrožič, Sušje
- stran 14: Frančiška Ambrožič, Sušje
- stran 15: Nika Pečar, Ljubljana
- stran 16: Nika Pečar, Ljubljana
- stran 17: Nika Pečar, Ljubljana
- stran 18: Nika Pečar, Ljubljana
- stran 19: Gregor Mihelič, Ribnica
- stran 20: Gregor Mihelič, Ribnica
- stran 21: Rudi Zajc, Kot (fotografija zgoraj) in Marjeta Zidar, Breže (fotografija spodaj)

- stran 22: Frančiška Ambrožič, Sušje (fotografija zgoraj) in Nika Pečar, Ljubljana (fotografija spodaj)
- stran 23: Franc Mihelič, Ribnica